

วารสารวิจัยธรรมศึกษา

JOURNAL OF DHAMMASUKSA RESEARCH

ISSN 2730-1753 ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2561

ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวสุวิกสิตาราม

วารสารวิจัยธรรมศึกษา

JOURNAL OF DHAMMASUKSA RESEARCH

ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2561)

Vol. 1 No. 1 (January – June 2018)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นวารสารตีพิมพ์เผยแพร่บทความวิชาการ บทความวิจัย บทความหนังสือ และบทความวิชาการประเภทอื่นๆ
2. เพื่อเป็นสื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชิงวิชาการของนักวิจัยและนักวิชาการทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ
3. เพื่อเป็นวารสารเสนอองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนามนุษย์ตามหลักการศึกษาเชิงพุทธศาสนาและศาสตร์ต่างๆ
4. เพื่อพัฒนาวารสารให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานการประกันคุณภาพการศึกษาและเป็นการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพผลงานการวิจัยและบทความทางวิชาการทางพระพุทธศาสนาและศาสนาต่างๆ รวมทั้งปรัชญาให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน TCI

เจ้าของ

ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม (RESEARCH CENTER FOR DHAMMASUKSA PHRAPARIYATTIDHAMMA OF WATAWUTWIKASITARAM SCHOOL) ภูมิกุณแม่ชาล้ง ห้อง 305 เลขที่ 137 วัดอาวุธวิกสิตาราม ถนนจรัญสนิทวงศ์ 71 บางพลัด กรุงเทพฯ 10700 โทร 0860864258

ที่ปรึกษา

พระเทพปัญญามุนี	เจ้าอาวาส/เจ้าสำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม
พระราชติลก, ดร.	ประธานกรรมการบริหารการศึกษา
พระศรีวินยาภรณ์, ดร.	เจ้าคณะแขวงบางพลัด
พระมหาคณาวิฑู อคฺคปญฺโญ	อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม
พระมหาฉัตรชัย สุตตชโย, ผศ.ดร.	คณบดีคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พระมหาบุญนา จานวีโร, ดร.	คณบดีคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.เนตร หงษ์ไกรเลิศ	มหาวิทยาลัยมหิดล
นาวาเอก นพดล บงกชกาญจน์	กรมยุทธศึกษาทหารเรือ

บรรณาธิการวารสาร

พระมหามหวินทร์ ปุริสุตโตโม, ผศ.ดร.

กองบรรณาธิการวารสาร

พระบุญฤทธิ์ อภิปัญโญ	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ดร.มนัสวี ศรีนนท์	มหาวิทยาลัยมหิดล
ดร.ธเนศ เกษศิลป์	มหาวิทยาลัยมหิดล
ผศ.สุณี เวชประสิทธิ์	มหาวิทยาลัยนวมินทราชิราช
พ.ต.ท.หญิง ปิยะนุช ศรีสรานุกรม	โรงเรียนนายร้อยตำรวจ
นายครรชิต มีซอ	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความ

รศ.ดร.กฤต ศรียะอาจ	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.ณัฐพงษ์ มะลิซ้อน	วิทยาลัยการฝึกหัดครู มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
ดร.กฤตสุชิน พลเสน	บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ดร.กำธร เพี้ยเอี้ย	คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ดร.ทวี เลี้ยวประโคน	คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ดร.ประเวช วัฒนาแก้ว	คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ดร.คงสุภรณ์ แสงทรัพย์	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ดร.มนัสวี ศรีนนท์	สถาบันนวัตกรรมการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยมหิดล
ดร.เมธา หริมเทพาธิป	สาขาวิชาปรัชญาและจริยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ดร.พระมหาสมเจต หลวงกัน	นักวิชาการศูนย์วิจัยธรรมศึกษา

ฝ่ายจัดรูปเล่ม/สมาชิกวารสาร

นายอริย์ธัช เลิศอมรไชยกิจ	นางคมณัฏ กฤดากร ณ อยุธยา
นางสาวพรทิพย์ พุทธิกิตติวงศ์	นางสาวณัฐปรีญา วิจิตรฐานะพันธุ์

พิมพ์ที่

จี คลาส (G CLASS) เลขที่ 26/19 ศาลายา พุทธมณฑล นครปฐม 73170
โทร 028892223 โทรสาร 028893204 อีเมลล์ g_class@hotmail.com

บทบรรณาธิการ

ปี พ.ศ. 2561 ปีที่ 1 ในการจัดพิมพ์วารสารวิจัยธรรมศึกษา ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม กองบรรณาธิการดำเนินการให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน TCI โดยมีการตรวจประเมินผลงานวิชาการอย่างรอบด้านจากผู้ทรงคุณวุฒิจากหลายหน่วยงาน เป็นผลงานที่ไม่ละเมิดจริยธรรมทางวิชาการ มีการเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ 2 รูป/คน ประเมิน 1 บทความ และผู้ทรงคุณวุฒิ 1 รูป/คน จะประเมินบทความได้เพียง 1 บทความเท่านั้นในวารสารแต่ละฉบับ เพื่อรักษามาตรฐานทางวิชาการ

วารสารวิจัยธรรมศึกษานี้ได้นำเสนอผลงานของนักวิชาการจากหน่วยงานต่างๆ ที่น่าสนใจดังนี้

1. **ศึกษาวิเคราะห์เรื่องคุณธรรมจริยธรรมในแนวคิดและทฤษฎีตะวันตกและตะวันออก (An Analytical Study of Virtue and Ethics in Western and Eastern Concepts and Theories)** โดย พระศรณรินทร์ สนติกโร สรุปว่า คุณธรรมจริยธรรมในแนวคิดและทฤษฎีตะวันตกและตะวันออกมีแนวความคิดที่ต่างกันคือนักปรัชญาตะวันตกสร้างทฤษฎีคุณธรรมจริยธรรมขึ้นบนสมมติฐานที่ยอมรับธรรมชาติของมนุษย์ที่มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล ส่วนคุณธรรมและจริยธรรมตามทัศนะของตะวันออกก็มีที่มาจากศรัทธาและปัญญา โดยคุณธรรมและจริยธรรมคือศรัทธามักยึดโยงอยู่กับสัจธรรมของพระเจ้า คุณธรรมและจริยธรรมจากปัญญายึดโยงอยู่กับสัจธรรมตามกฎธรรมชาติ

2. **ศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำกับหลักธรรมาภิบาลในการบริหารการศึกษา (An Analytical Study of Leadership and Good Governance in Educational Administration)** โดย น้ำอ้อย คำชื่น สรุปว่า มนุษย์เกิดมาพร้อมกับภาวะผู้นำ ภาวะผู้นำขึ้นอยู่กับการศึกษาในระบบและนอกระบบ ประสบการณ์การเรียนรู้ ตำแหน่งหน้าที่การงาน ส่วนผู้นำทางการบริหารงานการศึกษาจะต้องเป็นผู้นำที่ได้รับการแต่งตั้งให้มาบริหารจัดการองค์การให้บรรลุเป้าหมาย และการที่จะทำให้องค์การบรรลุเป้าหมายได้ผู้บริหารการศึกษาต้องแสดงภาวะผู้นำ

3. **ทฤษฎีความรู้ทางจิตวิทยาศาสนา (The Theory of Knowledge in Psychology of Religion)** โดย วิรัตน์ ทางทอง สรุปว่า ในเบื้องต้นนี้ นักปรัชญาจิตวิทยานั้นมีทัศนะว่า สาร หมายถึง สิ่งที่มีภาวะอยู่โดยตัวเองไม่ได้ เป็นจริงเพราะสิ่งอื่น โสเครตีสได้แยกหลักศีลธรรมออกจากศาสนา สอนให้รักษาดวงวิญญาณของตนเอง วิญญาณเป็นที่ตั้งแห่งบุคลิกภาพและปัญญาความรอบรู้ของมนุษย์ ส่วนเพลโตเป็นนักปรัชญาจิตวิทยาสำคัญของโลกและเป็นนักการศึกษาคนแรกของยุโรป เป็นนักปรัชญาจิตวิทยาคนแรกที่สร้างระบบปรัชญาจิตวิทยาให้สมบูรณ์ก่อนใครๆ ทั้งหมด สืบเนื่องจากว่าปรัชญาจิตวิทยาก่อนหน้านี้นั้นส่วนใหญ่เป็นไปในลักษณะของความคิด ข้อเสนอแนะ โดยถือเอาอัตตาหรือทัศนคติของตนเป็นหลัก

4. **จกักรัตนสูตรและการสังเคราะห์สังคมไทยที่พึงปรารถนา (Cakkavatti Sutra and Synthesis of the Thai Perfection Society)** โดย ศรุตานนท์ ขอบประดิษฐ์ สรุปว่า บทความเรื่องนี้มีความมุ่งหมายวิเคราะห์จกักรัตนสูตรที่ปรากฏในคัมภีร์ พระไตรปิฎก เพื่อนำมาสังเคราะห์สังคมไทยที่พึงปรารถนาซึ่งผู้เขียนขอเสนอใน 2 ประเด็น คือ 1) ความหมายและความสำคัญของจกักรัตนสูตรจกักรัตนสูตรเป็นพระสูตรสำคัญที่พระพุทธองค์ทรงตรัสเกี่ยวกับการปกครองหมู่คณะที่เป็นเหตุสนับสนุนให้สังคมเจริญขึ้นหรือเสื่อมถอยลง เพราะคุณค่าของจกักรัตนสูตรมี 2 ประการใหญ่ ๆ คือ 1) คุณค่าในการบรรลุเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาด้วยการทำตนให้เป็นที่พึ่ง และ 2) คุณค่าในการปกครองโดยใช้หลักจักรวรรดิวัตร 12 ประการ เพื่อใช้แก้ปัญหาของสังคมใน 3 ระดับ คือ (1) ระดับปัจเจกบุคคล (2) ระดับสังคมครอบครัว และ (3) ระดับสังคมโดยรวม และ 2) การสังเคราะห์สังคมไทยที่พึงปรารถนานั้นคือวิถีทางเข้าสู่สังคมอุดมคติ เพราะคุณธรรมนั้นจะ

ทำให้สังคมเข้มแข็งและธรรมชาติของมนุษย์แก้ไขได้ยากมนุษย์จะต้องถูกควบคุมด้วยความกลัวการถูกลงโทษ โดยการจัดรูปแบบสังคมใหม่ให้มีองค์อธิปัตย์เป็นผู้ควบคุมและลงโทษผู้ละเมิดสัญญา ซึ่งจะช่วยบรรเทาให้มนุษย์ประพฤติชั่วน้อยลงและจำกัดความอยากลงได้บ้าง ดังนั้น จึงเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงระหว่างจักรวรรดิสถูกับ การสังเคราะห์สังคมไทยในปัจจุบัน

5. วิเคราะห์ปรากฏการณ์กับความจริง (An Analysis of Phenomena and Reality)

โดย สิริมิตร สิริโสฬส สักขาคี ศรีสุข สิริพร ครองชีพ สรุปว่า ปรากฏการณ์ มาจากภาษากรีกว่า Phenomenon หมายถึง การปรากฏขึ้น คำที่เกี่ยวข้องกับ “จริง” ในปรัชญาตะวันตกเทียบกับข้อความของ พุทธเถรวาทได้ 4 คำ คือ ข้อเท็จจริง ความจริง ความเป็นจริง ความเป็นจริงสูงสุด ความรู้ความเข้าใจในสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงในระดับสูงสุดนั้น เพื่อให้เกิดรู้จักสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นจริง รู้เท่าทัน ไม่หลงยึดมั่น ถ้อยมั่นสิ่งทั้งหลาย หลุดพ้นจากความทุกข์ และมองโลกตามความเป็นจริง

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทบรรณาธิการ	ค
สารบัญ	จ
ศึกษาวิเคราะห์เรื่องคุณธรรมจริยธรรมในแนวคิดและทฤษฎีตะวันตกและตะวันออก (An Analytical Study of Virtue and Ethics in Western and Eastern Concepts and Theories) พระศรณรินทร์ สุนติกโร	1
ศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำกับหลักธรรมาภิบาลในการบริหารการศึกษา (An Analytical Study of Leadership and Good Governance in Educational Administration) น้ำอ้อย คำชื่น	9
ทฤษฎีความรู้ทางจิตวิทยาศาสนา (The Theory of Knowledge in Psychology of Religion) วิรัตน์ กางทอง	21
จักกวัตติสูตรและการสังเคราะห์สังคมไทยที่พึงปรารถนา (Cakkavatti Sutra and Synthesis of the Thai Perfection Society) ศรุตานนท์ ขอบประดิษฐ์	36
วิเคราะห์ปรากฏการณ์กับความจริง (Analytical Study of Phenomena and Reality) สิริมิตร สิริโสฬส สักชาติ ศรีสุข สิริพร ครองชีพ และ พระมหามชวินทร์ ปุริสุตโตโม	45
จริยธรรมการตีพิมพ์บทความในวารสารวิจัยธรรมศึกษา ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม	50
การเตรียมต้นฉบับเพื่อการเสนอจัดพิมพ์ในวารสารวิจัยธรรมศึกษา ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม	52

ศึกษาวิเคราะห์เรื่องคุณธรรมจริยธรรม
ในแนวคิดและทฤษฎีตะวันตกและตะวันออก
An Analytical Study of Virtue and Ethics
in Western and Eastern Concepts and Theories

พระศรณรินทร์ สนติกโร
Phra Sornnarin Santikaro
นักวิชาการอิสระ
Independent Scholar
Email: som_2515@hotmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 3 มกราคม 2561

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 18 กุมภาพันธ์ 2561

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 22 กุมภาพันธ์ 2561

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้เขียนขึ้นเพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมในตะวันตกและตะวันออก โดยคำตอบที่ได้จากเรื่องนี้ สรุปได้ว่า คุณธรรมจริยธรรมในแนวคิดและทฤษฎีตะวันตกและตะวันออกมี แนวความคิดที่ต่างกันคือนักปรัชญาตะวันตกสร้างทฤษฎีคุณธรรมจริยธรรมขึ้นบนสมมุติฐานที่ยอมรับ ธรรมชาติของมนุษย์ที่ว่ามีมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล ส่วนคุณธรรมและจริยธรรมตามทัศนะของตะวันออกมีที่ มาจากศรัทธาและปัญญา โดยคุณธรรมและจริยธรรมคือศรัทธามักยึดโยงอยู่กับสัจธรรมของพระเจ้า คุณธรรม และจริยธรรมจากปัญญายึดโยงอยู่กับสัจธรรมตามกฎธรรมชาติ

คำสำคัญ: คุณธรรมจริยธรรม, ตะวันตกและตะวันออก, แนวคิดและทฤษฎี

Abstract

This article aims to answer the questions about virtue and ethics in the West and the East. It concludes that the virtue and ethics in Western and Eastern concepts and theories are different i.e. western philosophers have built virtue and ethics theories on the assumption that human beings are logical. The virtue and ethics, as seen from the East, are based on faith and wisdom. The virtue and ethics are faith, often attached to the truth of God. Morals and ethics from wisdom are tied to the truth of natural laws.

Keywords: virtue and ethics, the west and the east, concept and theory

1. บทนำ

คำว่า “จริยธรรม” และ “คุณธรรม” มักมีการพูดถึงและนำไปใช้ในความหมายที่แยกกันไม่ออก บางครั้งก็เรียกควบกันไปเป็นคุณธรรมจริยธรรม คำว่า “คุณธรรม” หมายถึง สภาพคุณงามความดี เป็นสภาพ คุณงามความดีทางความประพฤติและจิตใจ ความประพฤติดีงาม เพื่อประโยชน์สุขแก่ตนและสังคม

ซึ่งมีพื้นฐานมาจากหลักศีลธรรมทางศาสนา ค่านิยมทางวัฒนธรรม ประเพณี หลักกฎหมาย จรรยาบรรณ วิชาชีพ การรู้จักไตร่ตรองว่าอะไรควรทำ ไม่ควรทำ และอาจกล่าวได้ว่า คุณธรรม คือ จริยธรรมแต่ละข้อที่นำมาปฏิบัติจนเป็นนิสัย เช่น เป็นคนซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน มีความรับผิดชอบ ฯลฯ ส่วนคำว่า “จริยธรรม” แปลว่า ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม ซึ่งก็คือกฎเกณฑ์ ความประพฤติของมนุษย์ ซึ่งเกิดขึ้นจากธรรมชาติของมนุษย์เอง ความเป็นผู้มีปรีชาญาณ (ปัญญาและเหตุผล) ทำให้มนุษย์มีมโนธรรม รู้จักแยกแยะความถูก ผิด ควร ไม่ควร เป็นกรอบหรือแนวทางอันดีงามที่พึงปฏิบัติ ซึ่งกำหนดไว้สำหรับสังคม เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยงดงาม ความสงบร่มเย็นเป็นสุข ความรักสามัคคี ความอบอุ่น มั่นคงและปลอดภัยในการดำรงชีวิต

2. คุณธรรมและจริยธรรมในแนวคิดและทฤษฎี

คุณธรรมและจริยธรรมในแนวคิดและทฤษฎีตะวันตกนี้ มีที่โดดเด่นมาจากนักปรัชญา ที่สำคัญ คือ โสเครตีส เพลโต และอริสโตเติล แนวคิดของนักปรัชญาในกลุ่มนี้เป็นที่รู้จักกันในชื่อ “ทฤษฎีคุณธรรม” (Virtu Theory) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่เน้นการสร้าง “คนดี” หรือ “คนมีคุณธรรม” เพราะถือว่า เมื่อบุคคลได้รับการฝึกฝนบ่มเพาะให้มี “บุคลิกภาพ” หรือ “นิสัย” ที่มีคุณธรรมแล้วเขาจะอมกระทำการต่าง ๆ อย่างถูกต้อง หรืออย่างมีจริยธรรม แนวคิดนี้ถือว่า คุณธรรมพื้นฐานที่คนเราจำเป็นต้องมี คือ ปัญญา ความรู้จักประมาณ ความสุขุมรอบคอบ ความกล้าหาญอดทนและความยุติธรรม และมีอีกหนึ่งทฤษฎี คือ “ทฤษฎีหน้าที่” (Duty Theory) ของอิมมานูเอิล คานท์ เป็นทฤษฎีที่เน้นให้มนุษย์ทุกคนใช้เหตุผลแสวงหา “กฎ” จริยธรรมที่ถูกต้องด้วยตนเองเพราะถือว่ากฎจริยธรรมไม่ได้มาจากพระเจ้า อย่างที่ศาสนาสอนกัน มนุษย์เป็นผู้สร้างกฎจริยธรรม และกฎจริยธรรมที่ดีจะต้องมาจากการที่มนุษย์แต่ละคนมีเสรีภาพและมีเหตุผลที่กำหนดขึ้นมาได้ด้วยตนเอง ทฤษฎีหน้าที่จึงเน้นการใช้เหตุผลที่ถูกต้องมากกว่าที่จะมุ่งสร้างคนดีหรือคนมีคุณธรรม โดยถือว่ากฎจริยธรรมที่ถูกต้องมีลักษณะเป็น “พันธะทางจริยธรรม” ที่มนุษย์ทุกคนพึงยึดถือปฏิบัติร่วมกัน ส่วนคุณธรรมและจริยธรรมในแนวคิดและทฤษฎีตะวันออก มาจากหลักแนวคิดทางศาสนาและปรัชญา ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 3 กระแส คือ

1. กระแสศาสนาและปรัชญาอินเดีย ที่สำคัญมาจากศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู พุทธศาสนา และศาสนาเชน โดยทั้ง 3 ศาสนามีความเชื่อที่เหมือนกันว่าจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิตคือความหลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์และมนุษย์สามารถบรรลุถึงความพ้นทุกข์ได้ด้วยฝึกฝนบ่มเพาะบุคลิกภาพ หรืออุปนิสัยที่มีศีล มีจิตใจสงบ และมี “ปัญญา” รู้แจ้งสัจธรรมจนทำลายอวิชชา หลุดพ้นจากกิเลส ความชั่วร้าย และความทุกข์ทั้งปวง และเน้นทั้ง “คุณธรรมทางโลก” และ “คุณธรรมทางจิตวิญญาณ”

2. กระแสปรัชญาจีนที่สำคัญมาจากปรัชญาเต๋าของเล่าจื้อ ปรัชญาของจางจื๊อ และขงจื๊อ เป็นต้น หลักคุณธรรม จริยธรรมจะเน้นในด้านการดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย สอดคล้องกับธรรมชาติ การมีสัมพันธภาพที่ดีงามทางสังคม ความมีปัญญา ความสุภาพอ่อนโยน ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู

3. กระแสปรัชญาตะวันออกกลาง ได้แก่ ปรัชญาของศาสนาอิสลามที่ถือว่าความภักดีและการยอมมอบตัวต่อพระเจ้า หรือศรัทธาเชื่อถือในพระเจ้าเพียงพระองค์เดียวอย่างไม่มีเงื่อนไข มีลักษณะเป็นเทวบัญชาที่มนุษย์มีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด กฎจริยธรรมนี้จึงมีสถานะเป็นทั้งกฎของพระเจ้าและเป็นกฎหมายด้วย ดังที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าที่มาของคุณธรรมจริยธรรมของตะวันออกมาจาก 2 แหล่ง คือ “ปัญญา” กับ “ศรัทธา” ปัญญาในที่นี้หมายถึงปัญญาที่หยั่งรู้สัจธรรมสูงสุด ศรัทธาทำให้มนุษย์เข้าถึงพระเจ้า และเป็นคนดีมีจริยธรรม

ถ้าเปรียบเทียบ “เหตุผล” ในคุณธรรมจริยธรรมตะวันตกกับ “ปัญญา” ในคุณธรรมจริยธรรมตะวันออก จะเห็นได้ว่า การใช้เหตุผลจะทำให้เกิดคุณธรรม จริยธรรมสูงสุด คือ การเป็นคนมีคุณธรรมที่ทำให้มีชีวิตที่ดีทางโลกและชีวิตที่ดีทางปรัชญาที่รักการแสวงหาความรู้และความจริง และโดยการใช้เหตุผลแบบตะวันตกก็ทำให้เกิด “หลักจริยธรรมสากล” และ “จิตสาธารณะ” ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมในฐานะมนุษย์ที่มีคุณค่าและศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน ส่วนในการใช้ปัญญานอกจากช่วยให้มีคุณธรรม จริยธรรมเพื่อมีชีวิตที่ดีทางโลกแล้วยังช่วยให้บรรลุถึง “อิสรภาพทางจิตใจ” คือความหลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์ทั้งปวง ส่วนศรัทธาในศาสนาที่นับถือพระเจ้า เป็นบ่อเกิดทั้งคุณธรรมจริยธรรมที่ช่วยให้มีชีวิตที่ดีทางสังคมและเป็นบ่อเกิดของ “คุณธรรมทางจิตวิญญาณ” ที่ทำให้นมนุษย์เข้าถึงพระเจ้าด้วย

ในเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมในแนวคิดและทฤษฎีตะวันตกนี้ ทางผู้เขียนได้มีการศึกษา นักทฤษฎีหลายท่าน แต่ผู้เขียนมีความประสงค์จะเขียนเรื่องที่ว่าด้วยหน้าที่ (Duty theory) ของอิมมานูเอิล ค้านท์ (Immanuel Kant, 1724-1804) เป็นรูปแบบในการเขียน ซึ่งเป็นทฤษฎีจริยศาสตร์ตะวันตกสมัยใหม่มุ่งวิเคราะห์ความถูกผิดทางจริยธรรมบนพื้นฐานของ “การกระทำ” (Action - Based) การตัดสินถูกผิดทางจริยธรรมไม่ใช่ดูที่ “การเป็น” (to be) แต่ให้ดูที่ “การกระทำ” (to do) คือให้ดูว่าการกระทำของเขาในกรณีหรือสถานการณ์เฉพาะนั้น ๆ เป็นอย่างไร ทฤษฎีนี้จึงมุ่งแสวงหาหลักการพื้นฐานของ “พันธะทางจริยธรรม” ของมนุษย์ และหลักการดังกล่าวนี้เป็นหน้าที่ที่มนุษย์ทุกคนมีพันธะต้องปฏิบัติตามมีอยู่ 2 ลักษณะ (ซัสซีย์ คัมทรี, 2540, หน้า 305) คือ

1) แนวทฤษฎี Deontological Theory กำหนด “การกระทำที่ถูกต้อง” ว่า “การกระทำที่ถูกต้องคือการกระทำที่สอดคล้องกับกฎหรือหลักจริยธรรม” กฎหรือหลักจริยธรรม อาจเป็นสิ่งที่พระเจ้าบัญญัติไว้หรือถูกกำหนดโดยกฎธรรมชาติ หรือถูกกำหนดด้วยกฎแห่งเหตุผล หรือความเป็นเหตุผล หรือเป็นการเลือกของชีวิตแห่งเหตุผลทั้งหมด การกระทำที่ถูกต้องจึงเป็นการหลอมรวมระหว่างกฎจริยธรรมและความเป็นเหตุผล ทฤษฎีจริยศาสตร์ที่อยู่ในแนวที่ 1 นี้คือทฤษฎีสัมบูรณ์นิยม

2) แนวทฤษฎี Teleological Theory กำหนด “การกระทำที่ถูกต้อง” ว่า “การกระทำที่ถูกต้องคือการกระทำที่ก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีที่สุด” ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดคือลัทธิประโยชน์นิยม แบบวิเคราะห์การกระทำ ซึ่งกำหนดว่า “การกระทำที่ถูกต้องคือการกระทำที่ก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีที่สุดหรือก่อให้เกิดความสุขมากที่สุด”

อิมมานูเอิล ค้านท์ (Immanuel Kant, 1724-1804) นักปรัชญาชาวเยอรมัน มีความเห็นที่ดี ชั่ว ถูก ผิด ไม่ใช่สิ่งสมมติ หากแต่เป็นสิ่งที่มีความจริงในตัวของมันเอง เป็นสิ่งที่แน่นอนตายตัว ในความเห็นของค้านท์ กฎจริยธรรมต้องเป็นกฎที่แน่นอนตายตัวเหมือนกฎธรรมชาติ และกฎธรรมชาติเป็น “กฎสากล” (Universal Law) ที่ครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างในธรรมชาติฉันใด กฎจริยธรรมก็ย่อมเป็นกฎสากลที่ครอบคลุมการกระทำทางจริยธรรมทุกอย่างของมนุษย์ฉันนั้น

ความเป็นกฎสากลของกฎจริยธรรมมีลักษณะสำคัญ 2 อย่าง คือ 1. เป็นกฎที่แน่นอนตายตัว 2. เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนและทุกสังคมสามารถเข้าใจตรงกันและยึดปฏิบัติร่วมกันได้

การกระทำที่ดีตามความคิดของค้านท์ ได้แก่ การกระทำด้วย “เจตนาดี” แต่คำว่า “เจตนาดี” (Good Will) ตามทัศนะของค้านท์ มีความหมายแตกต่างจากที่เราเข้าใจกันโดยทั่วไป “เจตนาดี” ที่เราเข้าใจกันโดยทั่วไปหมายถึง “ความหวังดี” หรือ “ความปรารถนาดี” การกระทำด้วยเจตนาดีที่เราเข้าใจกันโดยทั่วไปก็คือทำด้วยความหวังดีหรือด้วยความปรารถนาดี กล่าวคือการกระทำด้วยเจตนาดีตามทัศนะของค้านท์ต้องเป็นการกระทำที่ปราศจากแรงจูงใจของอารมณ์ความรู้สึกไม่ว่าจะ

เป็นด้านบวกหรือลบ ในทัศนะของค่าน้ำ เจตนาดีเกิดจาก “เหตุผลบริสุทธิ์” (Pure Reason) เมื่อเราใช้เหตุผลบริสุทธิ์พิจารณาการกระทำทางศีลธรรม เราย่อมตัดสินได้อย่างเที่ยงตรงว่าอะไรคือสิ่งที่ถูกต้องและจึงเกิดเจตนาดีหรือจิตสำนึกยึดถือสิ่งที่ถูกต้องนั้นเป็นหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติอย่างปราศจากเงื่อนไข ดังนั้น การกระทำด้วยเจตนาดี หรือการทำหน้าที่เพื่อหน้าที่เท่านั้น จึงถือว่าเป็นการกระทำที่มีค่าเป็นความดีในทางศีลธรรม การกระทำในรูปแบบอื่นๆ เปรียบเทียบการกระทำแบบมีเงื่อนไขกับการกระทำตามกฎศีลธรรม ค่าน้ำได้จำแนกการกระทำของมนุษย์ออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1) การกระทำแบบเงื่อนไข (Hypothetical Imperative) คำว่า “ควรทำ” ในความหมายนี้ไม่ได้เกิดจากการใช้เหตุผลพิจารณาเห็นว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องหรือเป็นสิ่งที่ควรทำในตัวของมันเอง แต่เป็นการกระทำตามเงื่อนไขอื่นที่อยู่นอก “ตัวการกระทำ” นั้น การกระทำใดๆ ที่กระทำลงไปแบบมีเงื่อนไขโดยถือว่าความถูกต้องของการกระทำนั้นขึ้นอยู่กับผลที่ตามมา หรือผลที่เป็น “คุณค่านอกตัว” (Extrinsic Value) ของการกระทำนั้น เขาถือว่าการกระทำเช่นนั้นไม่มีค่าเป็นความดีในทางศีลธรรม

2) การกระทำแบบคำสั่งเด็ดขาด (Categorical Imperative) อยู่ในรูปที่ว่า ‘จงทำ’ อย่างนี้ เพราะอย่างนี้

ค่าน้ำ ถือว่ากฎจริยธรรมต้องวางอยู่บนหลักการที่สำคัญ 2 อย่างคือ (1) มนุษย์ทุกคนมีฐานะเท่าเทียมกันทางศีลธรรม ดังนั้น มนุษย์ทุกคนจึงสามารถใช้เหตุผลกำหนดกฎจริยธรรมได้ด้วยตนเอง (ไม่ใช่คอยเชื่อตามคนอื่นโดยไม่ใช้เหตุผลด้วยตนเอง) และกฎจริยธรรมที่มาจากการใช้เหตุผลย่อมเป็นกฎสากลที่ใช้ได้กับมนุษย์ทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ใช่กฎที่เลือกปฏิบัติ (2) มนุษย์ทุกคนมีคุณค่าหรือมีศักดิ์ศรีในตัวเอง กฎจริยธรรมต้องเป็นหลักปฏิบัติต่อมนุษย์ในฐานะเป็นจุดหมาย (End) ไม่ใช่เป็นวิธี (Means)

การส่งเสริมการใช้เหตุผลแสวงหากฎจริยธรรมที่ถูกต้องซึ่งวางอยู่บนหลักการพื้นฐานที่สำคัญ 2 ประการ คือ 1) หลักความเที่ยงธรรม (Impartiality) ถือว่ามนุษย์ทุกคนที่ฐานะทางจริยธรรมเท่าเทียมกัน กฎจริยธรรมต้องอยู่บนพื้นฐานของการเคารพในคุณค่าและศักดิ์ศรีของมนุษย์อย่างเท่าเทียม จะเห็นได้ว่าหลักศีลธรรมสากลของค่าน้ำให้ความสำคัญกับหลักการข้อนี้มาก 2) หลักการเกื้อประโยชน์แก่สาธารณชน (กุศลกรรม Beneficence) ถือว่าการกำหนดกฎจริยธรรม ต้องคำนึงถึงประโยชน์สุขของสาธารณชนอย่างเท่าเทียมลัทธิประโยชน์นิยม จะให้ความสำคัญกับหลักการข้อนี้มาก โดยสรุปเราเห็นภาพรวมว่า นักปรัชญาตะวันตกสร้างทฤษฎีจริยศาสตร์ขึ้นบนสมมติฐานที่ยอมรับธรรมชาติของมนุษย์อย่างเดียวกันคือ สมมติฐานที่ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล” (Rational Being) และจากการใช้เหตุผลจึงทำให้เกิดคุณธรรมและจริยธรรม เริ่มแรกมีการแยกอย่างชัดเจนว่า ทฤษฎีคุณธรรมเน้นการใช้เหตุผลแสวงหาคุณธรรมและการมีชีวิตที่ดี ให้ความสำคัญกับการสร้างคนดีมากกว่ากฎหรือระบบที่ดี และทฤษฎีหน้าที่เน้นการใช้เหตุผลแสวงหากฎจริยธรรมที่เป็นหลักการทั่วไป ให้ความสำคัญกับการสร้างกฎหรือระบบที่ดีมากกว่าการสร้างคนดี แต่ในที่สุดก็พัฒนามาเป็นทฤษฎีจริยศาสตร์องค์รวมที่เป็นจุดเชื่อมระหว่างสองทฤษฎีแรกและให้ข้อเสนอใหม่ว่า จริยศาสตร์ควรพัฒนาคณิตกับระบบที่ดีควบคู่กันไป

ในเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมในแนวคิดและทฤษฎีตะวันออก ทางผู้เขียนได้มีการศึกษาและเขียนเรื่องพุทธศาสนา เป็นรูปแบบในการเขียนเรื่องหรือประเด็นจากพุทธศาสนา พุทธศาสนาเป็นศาสนา “อเทวนิยม” (Atheism) ปฏิเสธความมีอยู่ของพระเจ้า ถือว่าสัจธรรมคือความจริงตามกฎธรรมชาติ เป็นสิ่งที่มีอยู่เอง ไม่มีพระเจ้าสร้างขึ้น พระพุทธเจ้าตรัสรู้หรือค้นพบสัจธรรมนั้นแล้วจึงนำมาเผยแพร่

พุทธศาสนาถือว่ากฎจริยธรรมถูกกำหนดโดยกฎธรรมชาติพระพุทธเจ้า (ซึ่งเป็นมนุษย์) ได้บัญญัติหลักธรรมต่างๆ ขึ้นมาก็จริง แต่ก็บัญญัติขึ้นจากการค้นพบสัจธรรมตามกฎธรรมชาติ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ตถาคตทั้งหลายจะอุบัติหรือไม่ก็ตาม ธาตุ (หลัก) นั้นยังคงมีอยู่ เป็นธรรมชาติ คือ หลักอหัปปัจจยตา ตถาคต ตรัสรู้ เข้าถึง หลักนั้นแล้ว จึงบอก แสดง วางเป็นแบบตั้งเป็นหลัก เปิดเผยแจ่มแจ้ง ทำให้เข้าใจง่าย และจึงกล่าวว่า จงดูสิ” (ส.นิ. 16/17/30) “กฎธรรมชาติ” ตามพุทธพจน์นี้ คือ “หลักอหัปปัจจยตา” หรือกฎแห่งการอิงอาศัยกันและกันเกิดขึ้นของสรรพสิ่ง กฎดังกล่าวนี้มีความเป็นจริงแบบ “ภววิสัย” (Objective) ตถาคต ไม่ได้สร้างขึ้น เพราะเป็นกฎที่มีอยู่คู่กับธรรมชาติ ตถาคตเป็นเพียงผู้ค้นพบกฎดังกล่าวนี้แล้วจึง... “วางเป็นแบบ ตั้งเป็นหลัก...” ซึ่งหมายความว่าทรงวางแบบแผนกำหนดหลักจริยธรรมขึ้นจากกฎธรรมชาติ ดังกล่าวนี

กฎอหัปปัจจยตานี้เมื่อนำมาใช้อธิบายเกี่ยวกับการเกิดทุกข์และการดับทุกข์ในชีวิตเรียกกันอีกชื่อหนึ่งว่า “กฎปฏิจจสมุปบาท” ได้แก่ กฎแห่งเหตุปัจจัยของการเกิดทุกข์และการดับทุกข์ซึ่งเป็นกฎที่บรรยายความจริงในอริยสัจ ข้อที่ 2 คือ “ทุกข์สมุทัย” (เหตุปัจจัยให้เกิดทุกข์) และข้อที่ 3 คือ “ทุกข์นิโรธ” (ความดับทุกข์)

จากการเห็นสัจธรรมตามกฎปฏิจจสมุปบาทดังกล่าวนี้ ทำให้เราเข้าใจความจริงของชีวิตอย่างครอบคลุมอริยสัจทุกข้อว่า อริยสัจ ข้อที่ 1 คือ “ทุกข์” นั้น เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติด้านหนึ่งของชีวิต ซึ่งเกิดขึ้นตามกฎธรรมชาติด้านที่เป็นเหตุปัจจัยให้เกิดทุกข์ (ปฏิจจสมุปบาทสายสมุทยวาร) และความดับทุกข์ก็เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติอีกด้านหนึ่งของชีวิตซึ่งปรากฏขึ้นตามกฎธรรมชาติด้านที่เป็นเหตุปัจจัยให้ทุกข์ดับ (ปฏิจจสมุปบาทสายนิโรธวาร) ดังนั้น กฎธรรมชาติดังกล่าวนี้จึงเป็นกฎที่บรรยาย (Description) ข้อเท็จจริงว่า “ความทุกข์เกิดจากเหตุปัจจัยต่างๆ และความทุกข์ก็ดับได้เมื่อเหตุปัจจัยต่างๆ ที่ทำให้เกิดความทุกข์นั้นดับไป” เมื่อพระพุทธองค์ทรงค้นพบกฎธรรมชาติของการเกิดทุกข์และการดับทุกข์ดังกล่าวนี้ จึงทำให้ค้นพบ “มรรค” ซึ่งเป็นอริยสัจข้อที่ 4 และพบว่าเมื่อปฏิบัติตามมรรคนั้นอย่างบริบูรณ์แล้ว เหตุปัจจัยต่างๆ (อวิชชา ตัณหา ฯลฯ) ที่ทำให้เกิดทุกข์ก็ดับไป ดังนั้น ความทุกข์จึงดับไปโดยสิ้นเชิง

ทัศนะของพุทธศาสนากการกระทำที่มีค่าเป็นดี ชั่ว ถูก ผิด เรียกว่า “กรรม” หมายถึง “การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาอย่างใดอย่างหนึ่ง” ถ้าเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาที่ดีก็เรียกว่า “กรรมดี” (กุศลกรรม) ถ้าเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาที่ชั่วก็เรียกว่า “กรรมชั่ว” และถ้าเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาไม่ดีไม่ชั่วก็เรียกว่า “กรรมไม่ดีไม่ชั่ว” (อัปยาคตกรรม) ความดีความชั่วของการกระทำมีค่าความเป็นจริงแบบ “ภววิสัย” ในฐานะเป็นสัจธรรมที่มีอยู่จริงตามกฎธรรมชาติ และมีอยู่อย่างแน่นอนตายตัว ซึ่งมนุษย์สามารถเข้าใจหรือเห็นตรงกันได้ด้วยปัญญา พุทธศาสนาเชื่อว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่มีปัญญาติดตัวมาตั้งแต่เกิด (สชาติกปัญญา) ปัญญาในที่นี้หมายถึงสมรรถนะที่จะเข้าใจสัจธรรมหรือความจริงของสิ่งต่างๆ ซึ่งเป็นสมรรถนะที่สามารถพัฒนาให้งอกงามขึ้นเรื่อยๆ ด้วยการเรียนรู้ (สุตมยปัญญา) การคิด (จินตามยปัญญา) และการลงมือปฏิบัติ (ภาวนามยปัญญา) แต่เนื่องจากแต่ละคนอาจเรียนรู้ คิด และลงมือปฏิบัติในเรื่องต่างๆ ไม่เท่ากัน คนจึงเข้าใจความจริงของเรื่องต่างๆ ไม่ตรงกัน แต่เมื่อพัฒนาปัญญาในระดับใกล้เคียงหรือเท่ากันก็จะเข้าใจความจริงได้ใกล้เคียงหรือตรงกันได้ เช่น คนที่มีปัญญาในระดับ “ตรัสรู้” (โพธิปัญญา) ย่อมเห็นหรือเข้าใจสัจธรรมของโลกและชีวิตตรงกัน การที่มนุษย์สามารถพัฒนาปัญญาจนสามารถเห็นหรือเข้าใจสัจธรรมตรงกันได้ ก็เพราะว่าสัจธรรมเป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติ หรือมีอยู่แล้วตามกฎธรรมชาติ และดี ชั่ว ถูก ผิด ก็เป็นสัจธรรมอย่างหนึ่งที่มีอยู่แล้วตามกฎธรรมชาติเช่นกัน มีอยู่ในฐานะเป็นเจตสิกหรือคุณสมบัติ

ของจิตซึ่งทำงานตามกฎจิตนิยามบวกรรมนิยาม) ดังนั้น ดี ชั่ว ถูก ผิด จึงเป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถค้นพบเข้าใจหรือเห็นตรงกันได้ด้วยปัญญา และเนื่องจากพุทธศาสนาถือว่า กฎจริยธรรมมาจากกฎธรรมชาติการกระทำที่มีความหมายเป็นดี ชั่ว ถูก ผิดในทางจริยธรรมจึงสัมพันธ์กับกฎธรรมชาติ หรือ “กฎที่ปจจัยตา” คือกฎของความเป็นเหตุปัจจัยที่ครอบคลุมทุกสิ่งในธรรมชาติ

ในทัศนะทางพุทธศาสนา การกระทำที่ดีหรือชั่วนั้น ต้องดูทั้งจาก “เจตนา” และ “ผล” ของการกระทำ ดังนั้น เกณฑ์ตัดสินถูก ผิด จึงต้องพิจารณา 2 เกณฑ์ คือ 1. ตัดสินจากที่มาของการกระทำ 2. ตัดสินจากผลของการกระทำ

จาก 2 เกณฑ์นี้ เราอาจนิยามได้ว่า “การกระทำที่ดีคือการกระทำที่เกิดจากเจตนาที่ดีและก่อให้เกิดผลดี” และ “การกระทำที่ชั่วคือการกระทำที่เกิดจากเจตนาที่ชั่วและก่อให้เกิดผลชั่ว”

กล่าวโดยสรุป กฎจริยธรรมของพุทธศาสนาได้มาจากปัญญาที่หยั่งรู้ความจริงตามกฎธรรมชาติ กฎจริยธรรมจึงถูกกำหนดโดยกฎธรรมชาติ การปฏิบัติตามกฎจริยธรรมจึงเป็นการปฏิบัติที่สอดคล้องกับกฎธรรมชาติ โครงสร้างของหลักจริยธรรมพุทธศาสนาครอบคลุมธรรมชาติของชีวิตทุกมิติทั้งมิติด้านกาย วาจา ใจ ด้านความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ กติกาของสังคม สิ่งแวดล้อมทางวัตถุและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ พุทธศาสนาเชื่อว่าดี ชั่ว ถูก ผิด เป็นสิ่งที่มียุ่จริง และดี ชั่ว ถูก ผิด มีความเป็นจริงแบบภววิสัยซึ่งทุกคนเห็นตรงกันได้ด้วยปัญญา เกณฑ์ตัดสินจริยธรรมในพุทธศาสนาให้มองความจริงรอบด้าน จึงใช้ทั้งเกณฑ์ที่มาของการกระทำและผลของการกระทำ จุดมุ่งหมายของการปฏิบัติหรือดำเนินชีวิตตามหลักจริยธรรมของพุทธศาสนาคือการบรรลุประโยชน์สุขหรือการมีชีวิตที่ดีในปัจจุบัน (ทิฐธัมมิกัตถประโยชน์) ประโยชน์สุขที่เป็นหลักประกันการมีชีวิตที่ดีในอนาคต (สัมปรายิกัตถประโยชน์) และประโยชน์สุขสูงสุดคือการบรรลุนิพพานหรือความพ้นทุกข์ (ปรมาตถประโยชน์)

ภาพรวมคุณธรรมและจริยธรรมในแนวคิดและทฤษฎีตะวันออก เป็นหลักจริยศาสตร์ที่ไม่ได้แยกส่วนระหว่างการพัฒนาคนดีกับกฎหรือระบบที่ดี ทั้งจริยศาสตร์ศรัทธาและจริยศาสตร์ปัญญาต่างมองมนุษย์อย่างเป็นองค์รวม หลักคุณธรรมและจริยธรรมให้ความสำคัญทั้งการพัฒนากาย วาจา ใจ อารมณ์ความรู้สึกและปัญญา โดยเชื่อมโยงกับสันติสุขของสังคมและสันติภาพของโลก ที่สำคัญหลักคุณธรรมและจริยธรรมของจริยศาสตร์ตะวันออกมีลักษณะของการขัดเกลาจิตใจให้บางเบาจากกิเลสและความเห็นแก่ตัว เน้นคุณค่าทางจิตวิญญาณ ความสงบทางจิตใจ การรู้แจ้งสัจธรรมแห่งชีวิตและโลกเพื่อการมีชีวิตอยู่อย่างมีอิสรภาพจากการครอบงำของอวิชชาและความทุกข์

3. บทสรุป

คุณธรรม จริยธรรม ในแนวคิดและทฤษฎีตะวันตกและตะวันออกมีแนวความคิดที่ต่างกันโดยนักปรัชญาตะวันตกสร้างทฤษฎีคุณธรรม จริยธรรมขึ้นบนสมมุติฐานที่ยอมรับธรรมชาติของมนุษย์อย่างเดียวกันคือสมมุติฐานที่ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล” (Rational Being) และจากการใช้เหตุผลจึงทำให้เกิดคุณธรรมและจริยธรรม เริ่มแรกมีการแยกอย่างชัดเจนว่า ทฤษฎีคุณธรรมเน้นการใช้เหตุผลแสวงหาคุณธรรมและการมีชีวิตที่ดี ให้ความสำคัญกับการสร้างคนดีมากกว่ากฎหรือระบบที่ดี และทฤษฎีหน้าที่เน้นการใช้เหตุผลแสวงหากฎจริยธรรมที่เป็นหลักการทั่วไป มุ่งเน้นพัฒนาคนดีกับระบบที่ดีควบคู่กันไป ส่วนคุณธรรมและจริยธรรมตามทัศนะของตะวันออกมีที่มาจากศรัทธา และปัญญา คุณธรรมและจริยธรรมจากศรัทธายึดโยงอยู่กับสัจธรรมของพระเจ้า คุณธรรมและจริยธรรมจากปัญญายึดโยงอยู่กับสัจธรรมตามกฎธรรมชาติ ลักษณะของคุณธรรมและจริยธรรมตามแสงสว่าง

แห่งศรัทธาของศาสนาคริสต์ อิสลาม มีลักษณะเป็นพันธสัญญาตามเทวบัญชา ลักษณะของคุณธรรม และจริยธรรมตามแสงสว่างแห่งปัญญาของพุทธปรัชญา เต๋า และปรัชญาขงจื้อ เป็นคุณธรรมและจริยธรรมตามความสมัครใจอย่างเสรีของผู้ที่เห็นคุณค่าแล้วปฏิบัติตามบนพื้นฐานแห่งการพึงความเพียรพยายามและสติปัญญาของตนเอง

บรรณานุกรม

- กิริติ บุญเจือ. (2528). **จริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- จวงจื้อ. (2545). **วิถีแห่งเต๋าของจวงจื้อ**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). (ปกรณ์ ลิ้มปณฺสรณ์, แปลและเรียบเรียง). กรุงเทพฯ: ส่องสยาม.
- ซัชชัย คุ่มทวีพร. (2540). **จริยศาสตร์**. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย
- _____. (2547). **จริยศาสตร์ว่าด้วยคุณธรรม: ข้อจำกัดในการเป็นทฤษฎีจริยศาสตร์ที่สมบูรณ์**. วารสาร สังคมศาสตร์ ปีที่ 35 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน).
- เดือน คำดี. (2545). **ศาสนศาสตร์**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ทวิวัฒน์ ปุณฺทริกวิน. (2545). **ศาสนาและปรัชญาในจีน ทิเบต และญี่ปุ่น**. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ
- _____. (2530). **ปรัชญาเมธีพุทธทาสภิกขุ**. กรุงเทพฯ: ปารมิตา.
- ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. (2538). **ปรัชญาอินเดีย**. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์.
- _____. (2538). **ปรัชญาจีน**. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์.
- เนืองน้อย บุญเนตร. (2539). **จริยศาสตร์ตะวันตก : ค่านิยม มิลล์ ฮอบส์ รอลส์ ชาร์ลส์**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเวศ วะสี, (บรรณาธิการ). (2547). **ธรรมชาติของสรรพสิ่ง: การเข้าถึงความจริงทั้งหมด**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- _____. (2550). **ความเป็นมนุษย์กับการเข้าถึงสิ่งสูงสุด: ความจริง ความงาม ความดี**. กรุงเทพฯ: กรีนปัญญา.
- พจนา จันทรสันติ. (2544). **วิถีแห่งเต๋า**. (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2550). **ปรัชญากรีก: บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: ศยาม.
- พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2529). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2545). **ธรรมนุญชีวิต: พุทธธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**. กรุงเทพฯ: กองทุนรักษัธรรม.
- พุทธทาสภิกขุ. (ม.ป.ป.). **ปฏิจจสมุปบาท: หลักปฏิบัติอริยสัจที่สมบูรณ์แบบ**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- ยุค ศรีอารยะ, นามแฝง. (2551). **เต๋าแห่งสังคมศาสตร์: รื้อรากวัฒนธรรมตะวันตกด้วยทฤษฎีระบบโลกและเต๋าแห่งฟิสิกส์**. กรุงเทพฯ: เจี้ยน เทียน เจิน.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2539). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525**. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- วสิน อินทสระ. (2549). **พุทธจริยศาสตร์**. กรุงเทพฯ: ธรรมดา.
- วิทย์ วิศทเวทย์. (2519). **จริยศาสตร์เบื้องต้น: มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม**. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- _____. (2549). **ชีวิตที่ดี**. วารสารสมาคมปรัชญาและศาสนาแห่งประเทศไทย 1 : 2 – 21.

สุนทร ธีรรัตน์. (2521). **ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ**. กรุงเทพฯ: พิพิธวิทยา.

_____. (2550). **พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุรพศ ทวีศักดิ์. (2544). **การศึกษาเชิงประยุกต์แนวคิดเรื่องปัญญาภาคปฏิบัติของอริสโตเติล**. วิทยานิพนธ์
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

_____. (บรรณาธิการ). (2547). **ความเรียงใหม่หรือสร้างปรัชญาตะวันออก**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

อาร์ชี เจ. บาร์ม. (ม.ม.ป.). **คำสอนหลักของขงจื้อ**. กรุงเทพฯ: เติลฟี.

Comman, Jame W, Lehrer, Keith and Pappas, George S. (1982). **Philosophical Problems And
Argument: An Introduction**. New York: Macmillan Pubishing Co., Inc.

Makie, J.L. (1983). **Ethics: Inventing Right and Wrong**. Singapore: Penguin Books.

Moore, C.A. (1944). **Philosophy: East and West**. Princeton: Princeton University Press.

Pojman, Louis. (1995). **Ethics: Discovering Right and Wrong**. Belmont. California:Wadsworth.

Rachels, Jame. (1993). **The Element of Moral Philosophy**. 2ndEd. New York:McGraw-Hill,Inc.

ศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำกับหลักธรรมาภิบาลในการบริหารการศึกษา An Analytical Study of Leadership and Good Governance in Educational Administration

น้ำอ้อย คำชื่น

Namooy Chumchuen

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

Faculty of Social Sciences and Humanities Mahidol University

Email: namooy.khu@mahidol.ac.th

วันที่รับบทความ (Received) : 6 มกราคม 2561

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 15 กุมภาพันธ์ 2561

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 25 กุมภาพันธ์ 2561

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้เกี่ยวกับภาวะผู้นำกับหลักธรรมาภิบาลในการบริหารการศึกษา เป็นเรื่องที่สำคัญต่อการบริหารจัดการศึกษาทุกระดับ สรุปได้ว่า มนุษย์เกิดมาพร้อมกับภาวะผู้นำ ภาวะผู้นำขึ้นอยู่กับ การได้รับ การศึกษาในระบบและนอกระบบ ประสบการณ์การเรียนรู้ ตำแหน่งหน้าที่การงาน ส่วนผู้นำทางการ บริหารงานการศึกษาจะต้องเป็นผู้นำที่ได้รับการแต่งตั้งให้มาบริหารจัดการองค์การให้บรรลุเป้าหมาย และการ ที่จะทำให้องค์การบรรลุเป้าหมายได้ ผู้บริหารการศึกษาต้องแสดงภาวะผู้นำ

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำ, หลักธรรมาภิบาล, การบริหารการศึกษา

Abstract

This article aims to consider about the leadership and good governance in educational administration which are very important for all levels in educational administration. It concludes that humans are born with leadership. The leadership is subject to formal and informal education, learning experiences, and responsibilities and duties whereas the leadership to educational administration must be appointed to administrate an organization achievably. Moreover, the achievement of the organization, the educational administrator must express his or her leadership.

Keywords: leadership, good governance, educational administration

1. บทนำ

ประเทศไทยในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมโลก ซึ่งอยู่ในศตวรรษที่ 21 ศตวรรษแห่งการเปลี่ยนแปลง ศตวรรษแห่งเงื่อนไขต่างๆ มากมายที่ถูกปฏิรูปเชื่อมโยงเข้าสู่ภายใต้ระบบเดียวกันอันเป็นกติกาสากล ซึ่งมีอิทธิพลต่อการบริหารจัดการองค์การสมัยใหม่ที่มีความซับซ้อนมากขึ้น จึงจำเป็นต้องหาวิธีการหรือกลยุทธ์ ใหม่ๆ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้น

อีกทั้งประเทศไทยกำลังเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ถือได้ว่าเป็นองค์กรระหว่างประเทศที่มีความสำคัญที่สุดต่อประเทศไทยในขณะนี้ ที่ส่งผลกระทบทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และการศึกษา ผู้เขียนคิดว่าไม่ว่าจะบริบทด้านใดย่อมจะส่งผลกระทบทางการศึกษาของไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะฉะนั้นการศึกษาไทยจะไปทิศทางใด คงขึ้นอยู่กับผู้นำตั้งแต่ระดับสูงที่เป็นผู้กำหนดนโยบายรัฐ ผู้วางแผน ผู้สร้างระบบ ผู้กำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ส่งต่อมาถึงผู้ปฏิบัติ สิ่งเหล่านี้อยู่ในกำมือของผู้นำทั้งสิ้น การบริหารการศึกษาจะประสบผลสำเร็จหรือล้มเหลวนั้น ย่อมมีผลมาจากพฤติกรรมของผู้นำที่มี “ภาวะผู้นำ” ที่มีอิทธิพลต่อบุคคลในองค์กร สามารถกำหนดทิศทาง เป้าหมาย และแนวทางการดำเนินงานให้คนในองค์กรยอมรับและกระทำตาม ซึ่งต้องใช้หลักการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี หรือที่เรียกว่า “หลักธรรมาภิบาล” มาใช้ใน “การบริหารการศึกษา” อันจะสามารถนำพาการศึกษาไทยไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายได้

ผู้เขียนมองว่ายังพบปัญหาทั้งในด้านการปรับตัวและการเตรียมความพร้อม ไม่ว่าจะเป็น ปัญหาของรัฐบาลที่ขาดความชัดเจนด้านนโยบายที่จะรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนที่สามารถนำมาปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม ปัญหาของผู้บริหารการศึกษาที่ขาดหลักธรรมาภิบาลหรือการบริหารจัดการที่ดี ซึ่งยังไม่มีมาตรการในการแก้ไข ปัญหาของครู อาจารย์ ที่ขาดจรรยาบรรณวิชาชีพและการพัฒนาศักยภาพตามภาระหน้าที่ ปัญหาของนักเรียน นักศึกษา ที่ขาดการเรียนรู้ปรับตัวเพื่อเตรียมพร้อมรับมือกับสถานการณ์ในอนาคตอย่างเท่าทัน ที่สำคัญที่สุดคือ ปัญหาของชุมชนท้องถิ่นที่ยังไม่เข้าใจเรื่องประชาคมอาเซียน ขาดมาตรการหรือแผนรองรับการก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียนเกิดความเสียเปรียบทางการตลาดภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งสถาบันการศึกษาในท้องถิ่นชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการสนับสนุนให้ความรู้ ผลดี ผลเสีย ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ปัญหาที่ผู้เขียนได้กล่าวมาถือว่าเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องต้องมามีและสำคัญซึ่งส่งผลต่อการศึกษาไทยทั้งสิ้น แล้วเราจะทำอย่างไร? ผู้นำรัฐบาลจะช่วยให้เราได้ไหม? ไม่มีใครตอบเราได้?

บางครั้งเราก็แทบจะแยกแยะคำว่า “ภาวะผู้นำ” กับ “ผู้นำ” ออกจากกันได้ยาก สำหรับตัวผู้เขียนเองนั้นได้ให้นิยามว่า “ผู้นำ” คือ ผู้ที่มีบทบาทภาระหน้าที่ตามตำแหน่ง และ “ภาวะผู้นำ” คือ พฤติกรรมที่แสดงออกถึงอำนาจในการสั่งการหรืออิทธิพลของผู้นำที่กระทำต่อผู้ตาม อีกทั้งมีนักการศึกษาไทยกล่าวถึง “ภาวะผู้นำของผู้บริหารการศึกษา” ไว้ว่า “ผู้บริหารจำเป็นต้องบูรณาการทฤษฎีในการบริหารการศึกษามาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม รวมทั้งการสร้างสรรค์รูปแบบวิธีการขึ้นมาใหม่ให้สอดคล้องกับสภาพของสถาบัน การศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าภาวะผู้นำเป็นสิ่งจำเป็นที่จะช่วยให้การบริหารจัดการต่างๆ ในองค์กรสำเร็จลุล่วงไปได้และเกิดประสิทธิผลในการบริหารงาน ซึ่งเป็นความสามารถของผู้บริหารที่จะทำงานให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่สำคัญสูงสุดของการบริหารแบบมุ่งสัมฤทธิ์ ซึ่งเป็นรูปแบบการบริหารที่เน้นความรับผิดชอบ ความมีประสิทธิภาพในการบริหารงานของผู้บริหารจะพิจารณาจากผลของการทำงานที่สำเร็จลุล่วงตามที่คาดไว้เป็นหลัก ส่งผลให้ภารกิจของผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิผลและประสบความสำเร็จมีความต่างกัน ดังนั้นประสิทธิผลของกระบวนการบริหารการศึกษาก็ดี ย่อมมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับภาวะผู้นำของผู้บริหารการศึกษาด้วย” (ศักดิ์ไทย สุรกิจบรร, 2545, หน้า 21)

จากข้อความข้างต้นผู้เขียนพอสรุปเป็นแนวคิดไว้ว่า “ถ้าหวังจะมาเป็นผู้นำ ต้องพกภาวะผู้นำที่ใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานติดตัวมาด้วย ความสำเร็จจึงจะบังเกิด”

2. ความหมายเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา

การบริหารการศึกษาได้มีนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

ภาวิตา ธาราศรีสุทธิ และวิบูลย์ ไทฉะบุตร (2542) กล่าวว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง กิจกรรมต่างๆ ที่บุคคลหลายคนร่วมกันดำเนินการ เพื่อพัฒนาสมาชิกของสังคมในทุกๆ ด้าน นับแต่ บุคลิกภาพ ความรู้ ความสามารถ เจตคติ พฤติกรรม คุณธรรม เพื่อให้มีค่านิยมตรงกันกับความต้องการของสังคม โดยใช้กระบวนการต่างๆ ที่อาศัยทรัพยากรตลอดจนเทคนิคต่างๆ อย่างเหมาะสม เพื่อให้บุคคลพัฒนาไปตรงตามเป้าหมายของสังคมที่ตนดำเนินชีวิตอยู่

สุธีรา สุริยวงศ์ (2553: 220) กล่าวว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง กำหนดนโยบาย การวางแผน การจัดองค์กร การจัดคนเข้าทำงาน การมอบหมายหน้าที่ การสั่งการ การควบคุมงาน การฝึกอบรม การประสานงาน และการงบประมาณ

เลิศดาว กลิ่นศรีสุข กล่าวว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง การดำเนินงานของกลุ่มบุคคล ซึ่งอาจเป็นการดำเนินงานของครูใหญ่ร่วมกับครูในโรงเรียน หรืออธิการบดีร่วมกับอาจารย์ในมหาวิทยาลัย หรือรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการร่วมกับอธิบดีกรมต่างๆ ครูอาจารย์ในสถาบันการศึกษาต่างๆ ซึ่งกลุ่มบุคคลเหล่านี้ต่างร่วมมือกันพัฒนาคนให้มีคุณภาพทั้งสิ้น การจะพัฒนาคนให้มีคุณภาพได้นั้น จะต้องมีการดำเนินการในการเรียนการสอน การจัดกิจกรรม การวัดผล การจัดอาคารสถานที่และพัสดุครุภัณฑ์ การสรรหาบุคคลมาดำเนินการ หรือมาทำการสอนในสถาบันการศึกษา การปกครองนักเรียนเพื่อให้นักเรียนเป็นคนดีมีวินัย และอื่นๆ

สรุป การบริหารการศึกษา หมายถึง กระบวนการทำงานกับผู้อื่น เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของหน่วยงานทางการศึกษา ในการพัฒนาคนให้เป็นคนดี มีคุณภาพ เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย สังคม อารมณ์ สติปัญญา ตามเป้าหมายของสังคม

3. ภาวะผู้นำในการบริหารการศึกษา

3.1 ความหมายของผู้นำ

“ผู้นำ” (Leader) เป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งต่อความสำเร็จขององค์การ โดยมีนักการศึกษาให้ทรรศนะความหมายของผู้นำไว้ดังนี้

แม็คฟาแลนด์ (McFarland, 1979: 214-215, อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2551: เว็บบล็อก) กล่าวว่า ผู้นำ หมายถึง บุคคลที่มีความสามารถในการใช้อิทธิพลให้คนอื่นทำงานในระดับต่างๆ ที่ต้องการให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ประเวศ วะสี (2540) กล่าวว่า ภาวะผู้นำอาจมีได้ทั้งในผู้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าและผู้ที่ไม่ได้ดำรงตำแหน่งหัวหน้า ผู้นำตามธรรมชาติในกระบวนการชุมชนจะมีหลายคน ลักษณะของภาวะผู้นำ คือ ฉลาด เป็นคนเห็นแก่ส่วนรวม เป็นคนติดต่อสื่อสารกับผู้อื่นรู้เรื่อง และเป็นที่ยอมรับของสมาชิกโดยอัตโนมัติ

สรุปว่า “ผู้นำ” หมายถึง บุคคลที่ถูกแต่งตั้ง หรือได้รับการยกย่อง มีอำนาจหน้าที่เหนือผู้อื่นในองค์กร สามารถใช้อิทธิพลกำหนดพฤติกรรมและความคิดของผู้อื่น อันส่งผลให้การดำเนินงานขององค์กรบรรลุตามเป้าหมาย

3.2 ความหมายของภาวะผู้นำ

มีคำกล่าวของผู้นำระดับโลกและนักการศึกษาที่มีชื่อเสียงได้กล่าวถึงความหมายของภาวะผู้นำไว้ดังนี้ มหาตมะ คานธี กล่าวว่า “ฉันคิดว่าภาวะผู้นำในยุคหนึ่ง หมายถึง การใช้อำนาจแต่สำหรับในปัจจุบันนี้มันหมายถึง การเข้ากันได้ดีกับคน” (I suppose leadership at one time meant muscles; but today it means getting along with people.) (อภินิ ธรรมโน, 2552)

อับลาฮัม ลินคอล์น (ประธานาธิบดีคนที่ 16 ของสหรัฐอเมริกา) กล่าวไว้ว่า “พึงระลึกไว้เสมอว่า วิธีการสู่ความสำเร็จนั้นสำคัญกว่าสิ่งใดๆ ทั้งปวง” (Always bear in mind that your own resolution to succeed is more important than any one thing) (พงศศรันย์ พลศรีเลิศ, 2555)

จอห์น เอฟ. เคนเนดี (ประธานาธิบดีคนที่ 35 ของสหรัฐอเมริกา) กล่าวไว้ว่า “ภาวะผู้นำและการเรียนรู้เป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้” (Leadership and Learning are indispensable to each other) (สถาบันวิทยาการเศรษฐกิจและการคลัง, 2554)

เจนนีเฟอร์ เอ็ม แกรนโฮล์ม (ผู้ว่าการรัฐมิชิแกนในปี 2003 ผู้หญิงคนแรก) กล่าวไว้ว่า “บางครั้งภาวะผู้นำเปรียบเสมือนการปลูกต้นไม้ซึ่งภายใต้ร่มเงาของมันผู้นำเองก็ไม่เคยมีโอกาสจะได้นั่ง” (Sometimes leadership is planting trees under whose shade you'll never sit.)

คอลลิน เพาเวลล์ (อดีตรัฐมนตรีกลาโหมของสหรัฐอเมริกา) กล่าวไว้ว่า “ผู้นำที่ยิ่งใหญ่ส่วนใหญ่เลยที่เดียวต้องเป็นผู้ที่สามารถทำให้ทุกเรื่องเป็นเรื่องง่ายอีกด้วย” (Great leaders are almost always great simplifiers.)

และสุดท้าย ดอริส เคิร์นส กูตวิน ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องภาวะผู้นำไว้ว่า “ภาวะผู้นำที่ดีนั้นคือการที่คุณจะต้องถูกล้อมรอบไปด้วยคนที่มีทัศนะต่างไปจากคุณ ซึ่งสามารถแสดงออกได้ว่าเขาไม่เห็นด้วยกับคุณโดยปราศจากความกลัวการถูกโต้ตอบจากคุณ” (Good leadership requires you to surround yourself with people of diverse perspectives who can disagree with you without fear of retaliation.) (อ้างอิงใน อภิณี ธรรมโน, 2552)

ผู้นำแต่ละท่านมีภาวะผู้นำที่โดดเด่นแตกต่างกัน เช่น มหาตมะ คานธี มีความโดดเด่นด้านมนุษยสัมพันธ์ คุณธรรมจริยธรรม และสติปัญญา ส่วนคนไทยขอยกตัวอย่าง นายแพทย์พร พันธุ์โสธ เป็นแพทย์ที่ผันตัวมาเป็นครู สร้างมูลนิธิปัญญาทัย เป็นผู้นำทางการศึกษาทางเลือกมีความโดดเด่นด้านสติปัญญา ความเข้มแข็งทางจิตวิญญาณ ที่ครูและผู้ปกครองสามารถสัมผัสได้นำพาให้ผู้ปกครองเปลี่ยนความคิดและวิถีชีวิตว่า “ถ้าเราจะสอนใครให้เป็นคนดีเราต้องเป็นคนดีให้เขาเห็นก่อน”

สรุป ผู้ที่มีภาวะผู้นำ ต้องมีมนุษยสัมพันธ์ดี มีปัญญา เจ้าแผนการ รักการเรียนรู้ ทำงานอย่างเป็นระบบ ต้องทำให้เรื่องทุกอย่างเป็นเรื่องง่ายได้ ทำให้ผู้ตามรู้สึกอบอุ่นและมั่นคง แม้ว่าตัวผู้นำเองอาจจะไม่เคยได้รู้สึกเช่นนั้นก็ตาม รับฟังความคิดเห็นด้วยใจที่เปิดกว้างปราศจากอคติต่อผู้ที่เห็นขัดแย้ง (ดูดี มีบุคลิกภาพ มีปัญญา หาแผนการ หมั่นเรียนรู้ เป็นระบบ จบให้ง่าย ใจต้องกว้าง รอบข้างอบอุ่น จิตใจหนักแน่นตั้งมั่นผาสุกหาทองเรื่องเขื่อนนครา ปลอ่ยให้หมาเยี่ยวรดไม่เป็นไร)

3.3 คุณลักษณะของผู้นำที่มีภาวะผู้นำ

สต็อกคิลล์ (Stogdill, 1974, อ้างถึงใน กุศลรัศมี สิริกรวุฒิพงศ์, 2553: 19) ได้กำหนดคุณลักษณะของผู้นำที่ดีไว้ 6 ด้าน คือ 1) ลักษณะทางกายภาพ (physical characteristics) เป็นผู้นำที่แข็งแรง มีร่างกายที่สง่างาม 2) ภูมิหลังทางสังคม (social background) เป็นผู้นำที่มีการศึกษาและสถานะทางสังคมดี 3) สติปัญญา ความรู้ ความสามารถ (intelligence) เป็นผู้นำที่มีสติปัญญาสูง มีการตัดสินใจดี และมีทักษะในการสื่อสาร ความหมายและการพูด 4) บุคลิกภาพ (personality) เป็นผู้นำที่มีความตื่นตัวอยู่เสมอ ควบคุมอารมณ์ได้ มีความคิดริเริ่มและสร้างสรรค์ มีจริยธรรม มีความเชื่อมั่นในตนเอง 5) ลักษณะที่เกี่ยวกับงาน (task-related characteristics) เป็นผู้นำที่มีความปรารถนาจะทำดีที่สุด ปรารถนาที่จะรับผิดชอบ ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค มุ่งทำงาน 6) ลักษณะทางสังคม (social characteristics) เป็นผู้นำที่มีความปรารถนาจะร่วมมือกับผู้อื่น มีเกียรติและเป็นที่ยอมรับของสมาชิกและคนอื่น ๆ เข้าสังคมได้เก่งมีความเฉลียวฉลาดในทางสังคม

3.4 รูปแบบของภาวะผู้นำในการบริหารการศึกษา

รูปแบบภาวะผู้นำในการบริหารการศึกษาโดยทั่วไปแล้วมีการจำแนกไว้หลายประเด็นความคิด จึงมีหลากหลายรูปแบบ การศึกษาภาวะผู้นำในบริบทที่ทำให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงานตามภารกิจขององค์กร ภาวะผู้นำของผู้บริหารเป็นความเชื่อของผู้บริหารที่ต้องการนำมาใช้เพื่อการนำองค์กรนั้นสู่เป้าหมาย และการศึกษาของผู้นำมีผลกระทบต่อผู้ปฏิบัติงานของผู้ปฏิบัติงานภายใต้การบังคับบัญชาด้วยเช่นกัน

3.4.1 ธรรมชาติของภาวะผู้นำทางการศึกษา

การบริหารงานด้านการศึกษาต้องการนักบริหารที่มีภาวะผู้นำทางการศึกษาสูง ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการเป็นนักบริหารมืออาชีพที่สามารถขับเคลื่อนให้งานด้านการศึกษา มุ่งสู่จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา เพื่อสร้างและจุดประกายให้การดำเนินการเป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพสูงสุดตามศักยภาพขององค์กร หล่อเลี้ยงให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ทั้งในระดับโลกและท้องถิ่น (Caldwell, 2000)

3.4.2 รูปแบบของภาวะผู้นำทางการศึกษา

ภาวะผู้นำทางการศึกษามีรูปแบบที่แตกต่างไปจากภาวะผู้นำขององค์กรอื่นๆ เพราะการบริหารการศึกษาเป็นรูปแบบการบริหารที่เกี่ยวข้องกับความชำนาญการและทักษะในการจัดการด้านการศึกษา นอกจากนี้ผู้นำทางการศึกษาจะต้องมีปรัชญาของการจัดการศึกษาที่ตอบสนองการพัฒนาเยาวชนเพื่อสังคมและประเทศชาติ การจะนำองค์กรทางการศึกษาไปสู่ความสำเร็จได้จึงต้องขึ้นอยู่กับแนวทางในการบริหารจัดการเรียนการสอน ในวงการการศึกษาพบว่า รูปแบบภาวะผู้นำที่มีความหมายสำหรับการพัฒนาผู้เรียนและการจัดการเรียนการสอน ได้แก่

ภาวะผู้นำแบบร่วมแรงร่วมใจ (Collaborative leadership) ของเทลฟอร์ด (Telford)

รูปแบบภาวะผู้นำแบบนักบริการ (Servant leadership) ของกรีนลีฟ (Greenleaf)

รูปแบบภาวะผู้นำแบบหุ้นส่วน (Share holder leadership) ของบล็อก (Block)

รูปแบบภาวะผู้นำแบบเพื่อนแท้ (True good friend leadership) ของสุภัททา

ปิณฑะแพทย์ (สุภัททา ปิณฑะแพทย์, 2546, 2003) ซึ่งให้ความสำคัญต่อการประสานงานของผู้นำด้านการศึกษาที่มีศูนย์กลางของการพัฒนาอยู่ที่ผู้เรียน

รูปแบบภาวะผู้นำแบบประสานให้พากันไป พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต. 2540 หน้า 9-12) กล่าวไว้ว่า เป็นรูปแบบที่ใช้ความสัมพันธ์แบบประสานตัวระหว่างผู้นำและผู้ร่วมที่ไปด้วย

ในบทความนี้จะกล่าวถึงเฉพาะรูปแบบภาวะผู้นำแบบประสานให้พากันไป พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต. 2540 หน้า 9-12) ซึ่งกล่าวไว้ว่า เป็นรูปแบบที่ใช้ความสัมพันธ์แบบประสานตัวระหว่างผู้นำและผู้ร่วมที่ไปด้วย การประสานตัวกันมีลำดับขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 เริ่มต้นด้วยการที่ตนเองต้องมีคุณสมบัติ ความรู้และความสามารถเป็นองค์ประกอบพื้นฐานในการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นในหมู่คน เพื่อให้เกิดความมั่นใจในตัวผู้นำที่เชื่อว่าผู้นำจะสามารถแก้ปัญหา นำพวกเขาไปได้จนถึงจุดหมาย ซึ่งทำให้พอใจ เต็มใจ และอยากเข้าร่วมไปด้วย ความศรัทธาที่เกิดขึ้นทำให้ไม่ต้องแสดงตนว่าเป็นผู้นำแต่จะเป็นผู้นำโดยเขาอยากให้นำ

ขั้นที่ 2 ผู้นำจะต้องเริ่มทำให้ผู้ร่วมไปด้วยเกิดความมั่นใจในตนเองว่ามีศักยภาพ มีทุนแห่งความสามารถที่จะเอามาปรับจัดและพัฒนาให้สามารถทำกิจการงานได้สำเร็จ คือ สามารถเข้าร่วมไปด้วยกันได้ ให้มีความมั่นใจว่าจะร่วมไปด้วยกันได้

ขั้นที่ 3 ช่วยให้ผู้ร่วมไปด้วยกันประสานกันเอง คือชักนำให้เกิดความสามัคคีพร้อมเพรียงกันทั้งประสานมือและประสานใจซึ่งมีความสำคัญในการที่จะอยู่ร่วมกัน ซึ่งต้องการความกลมเกลียว มีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ร่วมจิตร่วมคิดร่วมใจซึ่งเป็นหลักใหญ่ที่ต้องการหลักธรรม

ขั้นที่ 4 ประสานคนกับสิ่งที่จะทำ หรือประสานคนกับงานนอกจากจะให้เขามั่นใจในตนเองแล้วต้องสร้างความมั่นใจในการทำงานด้วยหรือสิ่งที่จะทำด้วย ว่าสิ่งนี้ดีแน่ งานนี้จะทำให้เกิดประโยชน์สุขตามที่มุ่งหมายอย่างแท้จริง สร้างให้เขาเกิดความมั่นใจในคุณค่าของงานจนทำให้อยากทำและรักงานที่ทำซึ่งจะนำไปสู่ความตั้งใจทำงาน

ขั้นที่ 5 ประสานความตั้งใจในการทำงานให้เกิดกำลังใจในการทำงาน คือทำให้เกิดเป็นพลังใจที่ทำให้มีการขับเคลื่อน เกิดความกระตือรือร้นและตื่นตัวอยู่เสมอ ทางพุทธศาสนาเรียกว่า มีความไม่ประมาท ไม่เฉื่อยชา แม้ว่าความรักงานจะทำให้คนมีกำลังใจในการทำงานแต่บางทีถ้าไม่หนุนให้กำลังใจขึ้นไปบ้างก็อาจจะเกิดอาการเสื่อมถอยลงได้ ดังนั้นจึงต้องพยายามคงไว้ทั้งความรักงาน ตั้งใจทำงานและกำลังใจเข้มแข็งที่จะสู้งาน บุกฝ่าไปข้างหน้า ไม่ย่อท้อ ไม่ท้อถอยและไม่ท้อแท้

ขั้นที่ 6 ประสานประโยชน์สุขแก่คนที่เข้าไปเกี่ยวข้องหรือคนที่ร่วมไปด้วยกัน ดังนั้นผู้นำต้องพยายามให้คนที่ร่วมงานร่วมอยู่ได้พัฒนาตนเองอยู่เสมอซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ไม่ใช่แต่เพียงให้เขาสะละกำลังร่วมทำงาน แต่จะต้องหาวิธีการส่งเสริมสนับสนุนเอื้อโอกาสให้เขาได้พัฒนาให้เกิดความเจริญแก่ตนเองซึ่งจะเป็นผลย้อนกลับทำให้มาสู่องค์การเพราะเมื่อเขาเก่งขึ้น ดีขึ้น ก็จะทำงานได้ผลดีขึ้น มีความสุขมากขึ้นมีชีวิตที่ดีงาม บรรลุผลประโยชน์อย่างแท้จริง

รูปแบบภาวะผู้นำของพระธรรมปิฎกนี้เป็นภาวะผู้นำที่นำหลักธรรมที่เป็นธรรมชาติของมนุษย์ เพื่อให้มนุษย์มีความสุขในการทำงานและสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนให้แก่ชีวิตด้วย เป็นการให้ผู้นำสร้างความศรัทธาและความเชื่อต่อผู้นำและต่อผู้ร่วมไปด้วยกันจึงเป็นรูปแบบที่สร้างความสมดุลต่อภาวะผู้นำและผู้ตาม

รูปแบบของความเป็นผู้นำทางการศึกษาอาจต้องมีการผสมผสานกับรูปแบบภาวะผู้นำแบบต่าง ๆ เพื่อทำให้เกิดประสิทธิภาพในการนำสถาบันการศึกษาให้ประสบความสำเร็จก้าวหน้าและเป็นที่น่าเชื่อถือ ผู้นำทางการศึกษา คือ ผู้นำของผู้ใต้บังคับบัญชา นักเรียน ผู้ปกครอง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และชุมชน การเป็นผู้นำที่มีความน่าเชื่อถือจะสามารถนำการพัฒนามาสู่เยาวชนและบุคคลในชุมชนได้

4. หลักธรรมาภิบาลในการบริหารการศึกษา

การบริหารในระบอบราชอาณาจักรไทยนั้น ได้ตราเป็นพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 โดยให้นายกรัฐมนตรีเป็นผู้รักษาการตามพระราชกฤษฎีกานี้ (มาตรา 5) ในหมวด 1 ซึ่งว่าด้วยการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี มาตรา 6 กล่าวไว้ว่า การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ได้แก่ การบริหารราชการเพื่อบรรลุเป้าหมายดังต่อไปนี้

- (1) เกิดประโยชน์สุขของประชา
- (2) เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของรัฐ
- (3) มีประสิทธิภาพและเกิดความคุ้มค่าในเชิงภารกิจของรัฐ
- (4) ไม่มีขั้นตอนการปฏิบัติงานเกินความจำเป็น
- (5) มีการปรับปรุงภารกิจของส่วนราชการให้ทันต่อสถานการณ์
- (6) ประชาชนได้รับการอำนวยความสะดวกและได้รับการตอบสนองความต้องการ
- (7) มีการประเมินผลการปฏิบัติราชการอย่างสม่ำเสมอ

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน ได้จัดทำคู่มือการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542 เพื่อสะท้อนภาพของการบริหารจัดการที่ดีในองค์กรไว้เป็นแนวทางยึดถือปฏิบัติ คำว่าหลักการของการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี มีคำที่ใช้เรียกทั่วไปว่า หลักธรรมาภิบาล หรือหลักธรรมรัฐ (Good

Governance) หลักการนี้ต้องการให้นักบริหารยึดถือความเป็นธรรมมุ่งเน้นการทำงานที่ก่อให้เกิดผลอย่างเต็มศักยภาพ

4.1 ความหมายของหลักธรรมาภิบาล

หากกล่าวถึงธรรมาภิบาลแล้วย่อม หมายถึง หลักการบริหารที่มีประสิทธิภาพ ที่องค์กรควรจะนำมาปรับใช้ ธรรมาภิบาล เป็นคำที่มาจากภาษาสันสกฤตคือธรรมกับอภิบาล ซึ่งมีผู้ให้ความหมายเกี่ยวกับธรรมาภิบาลไว้ ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ให้คำนิยามไว้ดังนี้ ธรรม: คุณความดี คำสั่งสอนในศาสนา หลักประพฤติปฏิบัติในศาสนา ความจริง ความถูกต้อง ความยุติธรรม กฎ กฎเกณฑ์ กฎหมาย สิ่งทั้งหลาย อภิบาล: บำรุงรักษา ปกครอง ปกป้อง หรือคุ้มครอง ดังนั้น ธรรมาภิบาลจึงมีความหมายตามนัยนี้ว่า “วิธีการปกครองที่ไปสู่ความดีที่ยั่งยืน อันได้แก่ความรุ่งเรืองและความผาสุกของปวงชนทั้งปวง”

ชัยอนันต์ สมุทรวานิช (2543) ได้ให้ความหมายหลักธรรมาภิบาล หรือการจัดการที่ดี โดยหลักสากลประกอบด้วยคุณสมบัติ ดังนี้

ความรับผิดชอบต่อสาธารณะชน หมายถึง การมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม

ความโปร่งใส หมายถึง สาธารณะชนสามารถเข้าถึงข้อมูลต่างๆ ได้

ความมั่นใจ หมายถึง การมีหลักการที่แน่นอน เป็นธรรมที่ทำให้สาธารณะชนมั่นใจ

การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการในด้านกิจการของรัฐ

ธีรยุทธ บุญมี (2541) ชี้ว่า ความคิดธรรมรัฐเป็นการมอบอำนาจการเมือง การปกครองแบบใหม่ที่แข่งต่อตายตัว แต่ให้ปฏิสัมพันธ์กับภาคประชาชนและให้มีลักษณะแยกย่อยมากขึ้นแนวคิดธรรมรัฐ คือ การเป็นหุ้นส่วนกันในการบริหารและปกครองประเทศโดยรัฐประชาชนและเอกชน ซึ่งกระบวนการอันนี้จะก่อให้เกิดความเป็นธรรม ความโปร่งใส ความยุติธรรม โดยเน้นการมีส่วนร่วมของคนดี ซึ่งแนวคิดนี้เกิดจากการที่ประชาชนเห็นว่า ระบบราชการล้าหลัง ทุกส่วนต้องการการปฏิรูป ต้องมีการปรับโครงสร้างราชการให้ดีขึ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้นและประชาชนต้องการให้มีการตรวจสอบโดยสื่อมวลชน และนักวิชาการ

สรุปได้ว่า ธรรมาภิบาล หมายถึงหลักการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี กระบวนการในการบริหารจัดการก่อให้เกิดความเป็นธรรม ยุติธรรม โปร่งใส ตรวจสอบได้ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน

4.2 ความสำคัญของหลักธรรมาภิบาล

1. เป็นหลักการพื้นฐานในการสร้างความเป็นธรรมในสังคม

2. ถ้ามีธรรมาภิบาลในทุกระดับจะทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืนโดยมีคนเป็นศูนย์กลางที่แท้จริง

ธรรมาภิบาล ช่วยลด บรรเทา หรือแก้ปัญหาความขัดแย้งในองค์กร

ธรรมาภิบาลจะช่วยให้สังคมมีความเข้มแข็งในทุกด้านทั้งทางคุณค่าและจิตสำนึกทางสังคม

ธรรมาภิบาลจะช่วยลดปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวง

เป็นแนวคิดที่เกื้อหนุนสังคมประชาธิปไตยจะทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและมีการตรวจสอบการทำงาน

ช่วยให้ระบบบริหารของรัฐมีความยุติธรรมเป็นที่น่าเชื่อถือ หลักธรรมาภิบาลกลายเป็นมาตรฐานสากลที่บ่งชี้ถึงระดับการพัฒนาของประเทศ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง หากสร้างธรรมาภิบาลให้เกิดขึ้นได้ย่อมหมายถึงการได้รับการยอมรับและเชื่อถือจากสังคมระหว่างประเทศมากยิ่งขึ้น

4.3 องค์ประกอบของหลักธรรมาภิบาล

หลักการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี หรือหลักธรรมาภิบาลนั้นมีองค์ประกอบ 6 องค์ประกอบ ได้แก่ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, 2544)

1. หลักนิติธรรม หมายถึง การตรากฎหมายที่ถูกต้อง เป็นธรรม การบังคับให้เป็นไปตามกฎหมาย การกำหนดกฎ กติกา และการปฏิบัติตามกฎ กติกาที่ตกลงกันไว้อย่างเคร่งครัด โดยคำนึงถึงสิทธิ เสรีภาพ ความยุติธรรม ของสมาชิก

ผู้บริหารที่ใช้หลักนิติธรรมในการบริหารจัดการจะยึด กฎ ระเบียบของทางราชการอย่างเคร่งครัด เช่น มีการควบคุมดูแลให้ข้าราชการและบุคลากรทุกคนมาทำงานตรงเวลา มีการให้บริการแก่นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน และผู้ที่เข้ามาติดต่อราชการอย่างเสมอภาคกัน เป็นต้น

2. หลักคุณธรรม หมายถึง การยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม การส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนพัฒนาตนเองไปพร้อมกัน เพื่อให้คนไทยมีความซื่อสัตย์ จริงใจ ขยัน อดทน มีระเบียบวินัย ประกอบอาชีพสุจริตจนเป็นนิสัยประจำชาติ

ในระดับองค์กร หมายถึง การที่ผู้บริหารต้องยึดถือปฏิบัติให้เป็นแบบอย่างที่ดี โดยรณรงค์ให้เจ้าหน้าที่ของรัฐยึดหลักนี้ในการปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นตัวอย่างแก่สังคมและส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนพัฒนาตนเองไปพร้อมกันเพื่อให้คนไทยมีความซื่อสัตย์ จริงใจ ขยัน อดทน มีระเบียบวินัย ประกอบอาชีพสุจริตเป็นนิสัยประจำชาติ

3. หลักความโปร่งใส ได้แก่ การสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในชาติ โดยปรับปรุงกลไกการทำงานขององค์กรทุกวงการให้มีความโปร่งใสมีการเปิดเผย

ในการให้ข่าวสารข้อมูลนั้นต้องให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์และต้องกระทำอย่างตรงไปตรงมาด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้สะดวก และมีกระบวนการให้ประชาชนตรวจสอบความถูกต้องชัดเจนได้

4. หลักความมีส่วนร่วม ได้แก่ การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้และเสนอความคิดเห็นในการตัดสินใจปัญหาสำคัญของประเทศไม่ว่าด้วยการแจ้งความเห็น การไต่สวนสาธารณะ การปรึกษาหารือ การแสดงประชามติหรืออื่น ๆ

การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นต้องการให้เกิดการร่วมมือร่วมใจในข้อตกลงที่กระทำร่วมกัน เป็นการกำหนดมติร่วมกันก่อนที่จะมีการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาที่สำคัญของประเทศและปัญหาที่มีผลกระทบต่อประชาชนโดยตรง

5. หลักความรับผิดชอบต่อ ได้แก่ การตระหนักในสิทธิหน้าที่ ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม การใส่ใจปัญหาสาธารณะของบ้านเมือง และกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา ตลอดจนการเคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง และความกล้าที่จะยอมรับผลงานการกระทำของตน

รัฐมีหน้าที่เช่นเดียวกันกับประชาชนทุกคนที่ต้องมีหน้าที่รับผิดชอบต่อความสงบสุขร่มเย็นของประเทศ และความดำรงไว้ของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และร่วมกันบำรุงรักษาสิ่งที่เป็นสาธารณะประโยชน์ของบ้านเมือง

6. หลักความคุ้มค่า ได้แก่ การบริหารจัดการการใช้ทรัพยากรที่จำกัดเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม โดยรณรงค์ให้คนไทยมีความประหยัด ใช้จ่ายอย่างคุ้มค่า สร้างสรรค์สินค้าและบริการที่มีคุณภาพ สามารถแข่งขันได้ในเวทีโลกและรักษาพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติได้สมบูรณ์ยั่งยืน

รัฐต้องบริหารจัดการทรัพยากรเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนโดยรวม และต้องสร้างความเข้าใจในการอยู่ร่วมกันด้วยสันติสุขและใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างคุ้มค่า

4.4 หลักการของการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดีตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษา

เนื่องจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กำหนดให้มีการบริหารจัดการศึกษา ซึ่งเป็นการบ่งบอกแนวทางในการบริหารจัดการ ดังนี้

(1) การกระจายอำนาจ เป็นหลักการที่มุ่งให้มีการควบคุมดูแลและร่วมกันให้อำนาจการบริหารงานเพื่อให้เกิดทีมงาน

(2) การมีส่วนร่วม เป็นหลักให้มีการปรึกษาหารือ มีการสื่อสารและร่วมกันพิจารณาเพื่อศึกษาหาแนวทางที่เหมาะสมและเป็นไปได้ ภายใต้การยอมรับร่วมกัน และ

(3) การประกันคุณภาพ เป็นหลักที่มุ่งผลลัพธ์ที่สามารถนำมาประเมินด้วยตัวชี้วัดเชิงคุณภาพเพื่อการพัฒนา

ดังนั้นเพื่อให้การบริหารจัดการด้านการศึกษา มีความสอดคล้องกันในหลักการดังกล่าวสำนักงานปฏิรูปการศึกษาจึงได้นำมาเป็นเจตนารมณ์ให้นักบริหารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ได้ยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติ 9 หลัก ดังนี้

1. หลักประสิทธิภาพ หมายความว่า จุดเน้นของการบริหารอยู่ที่เป้าหมายผลงานที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นเอกภาพ และมาตรฐานคุณภาพของการศึกษา นั่นคือ นักบริหารต้องกำหนดเป้าหมายของผลงานที่ชัดเจน สามารถวัดและประเมินได้ ในเชิงปริมาณและคุณภาพ ตามตัวชี้วัดที่กำหนดไว้

2. หลักประสิทธิภาพ หมายความว่า การปฏิบัติงานต้องมีความ ถูกต้อง รวดเร็ว คล่องตัวและการกำกับดูแลที่มีประสิทธิภาพตรงตามวัตถุประสงค์ของการดำเนินการความมีประสิทธิภาพสามารถวัดได้จากปริมาณงานและคุณภาพของงานเปรียบเทียบกับทรัพยากรที่สูญเสีย และความพึงพอใจของลูกค้า

3. หลักความคุ้มค่า หมายความว่า การใช้จ่ายงบประมาณของหน่วยงานนั้นก่อให้เกิดผลดี มีความคุ้มค่ากับเงินงบประมาณที่ลงทุน มีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า

4. หลักการเปิดเผยโปร่งใส หมายความว่า กระบวนการทำงานต้องเป็นที่รับรู้รับทราบของผู้ที่เกี่ยวข้องตามระดับความจำเป็น เรื่องใดที่ส่งผลกระทบต่อผู้ใดต้องให้ผู้นั้นได้มีโอกาสรับทราบข้อมูล การทำงานทุกขั้นตอนต้องวางอยู่บนหลักการของเหตุผลมีข้อมูลสนับสนุนที่ตรวจสอบได้ การเปิดเผยข้อมูลมีความจำเป็นต้องระวังมิให้เกิดผลกระทบในทางเสียหายต่อผู้อื่นหรือล่วงละเมิดสิทธิส่วนตัว

5. หลักความรับผิดชอบ คำว่ารับผิดชอบมีความหมาย 2 ประการ คือ ประการแรก เป็นการรับผิดชอบโดยเป็นผู้กระทำ ซึ่งต้องมีการมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบโดยตรงให้ทำและประการที่สอง คือ ความรับผิดชอบตามบทบาทและหน้าที่ในการกำกับดูแลเป็นการรับผิดชอบทั้งกระบวนการและผลงานที่เกิดขึ้น

6. หลักความเป็นธรรม หมายความว่า เป็นธรรมทั้งในระดับบุคคล สังคม และประเทศชาติหลักเกณฑ์และรูปแบบวิธีการบริหารงานบุคคลต้องมีความเสมอภาค ไม่มีการกีดกัน ไม่เลือกปฏิบัติหรือเอื้อประโยชน์ให้แก่บุคคลเฉพาะกลุ่ม และปกป้องผลประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติด้วย

7. หลักการมีส่วนร่วม หมายความว่า การบริหารจัดการควรให้ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียได้ร่วมตัดสินใจ อาจมีส่วนร่วมในรูปแบบของตัวแทนหรือคณะกรรมการ การแสดงความคิดเห็นและการให้ความสนับสนุน ก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกันทำการ และเป็นสิ่งที่สามารถจัดข้อขัดแย้งได้

8. หลักการมอบอำนาจ หมายความว่า ให้มีอิสระในการตัดสินใจในบางเรื่องและในงานบางอย่างการมอบหมายทำให้ผู้ได้รับการมอบหมายสามารถตัดสินใจและแก้ปัญหาเฉพาะเรื่องภายใต้ดุลยพินิจของ

ตน เช่น การมอบอำนาจในการจัดการเรียนการสอนให้แก่ครู หรือการมอบอำนาจการบริหารจัดการให้แก่ผู้อำนวยการ เป็นต้น การมอบอำนาจมีกรอบของอำนาจที่มอบหมายด้วย

9. หลักความเป็นอิสระและความรับผิดชอบของผู้บริหารหมายความว่า เมื่อได้รับการมอบอำนาจแล้ว การบริหารจัดการที่ดีต้องสามารถทำให้งานนั้นถูกต้องตามระเบียบและในขณะเดียวกันก็มีความสะดวกคล่องตัวในการทำงานความเป็นอิสระในการบริหารจัดการงานที่ได้รับการมอบอำนาจนั้นเป็นการวางระดับชั้นของความสำคัญของงานได้ด้วย เนื่องจากมีกรอบของการมอบหมายและเป้าหมายที่เป็นผลลัพธ์ของงาน

หลักการบริหารจัดการบ้านเมืองและสังคมที่ดีนี้ทำให้นักบริหารได้ตระหนักถึงคุณค่าของการเป็นนักบริหารมืออาชีพที่เพียบพร้อมไปด้วย ความรู้ความสามารถและความมีคุณธรรมจริยธรรมในอาชีพที่ตนยึดมั่นว่าเป็นผู้ที่เปี่ยมมืออาชีพ

4.5 หลักธรรมาภิบาลในการบริหารการศึกษา

หลักธรรมาภิบาลในการบริหารการศึกษา การกระจายอำนาจ การมีส่วนร่วม ทางการศึกษา นับเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด ในการปฏิรูปการศึกษา ตามเจตนารมณ์แห่ง พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 เพราะจะช่วยให้มีคณะบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา/หน่วยงานทางการศึกษา และบริหารจัดการโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพ อาทิ การสร้างหลักสูตรอันเหมาะสมของท้องถิ่นที่ทันสมัย ทันโลก ผสมผสานกับภูมิปัญญาของท้องถิ่น สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและชุมชน (People Needed) ทำให้เกิดการประหยัดการใช้ทรัพยากร ในด้านต่างๆ อาทิ ทรัพยากรบุคคลงบประมาณ เพราะทุกภาคส่วนร่วมพัฒนาโดยเข้ามามีส่วนร่วม (Participation) ในความรับผิดชอบ เพื่อยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษา ผลจากการเข้ามามีส่วนร่วมในการติดตามตรวจสอบ มีผลทำให้การจัดการศึกษาในท้องถิ่นดีขึ้น สอดคล้องกับระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ.2542 กล่าวไว้ใน ข้อ 4 หลักการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี ที่ระบุไว้ในข้อย่อย 4.2 ว่าในการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี ควรจัดหรือส่งเสริมให้สังคมไทยอยู่บนพื้นฐานของหลักสำคัญอย่างน้อย 6 ประการ คือ 1. หลักนิติธรรม 2. หลักคุณธรรม 3. หลักความโปร่งใส 4. หลักการมีส่วนร่วม 5. หลักความรับผิดชอบ และ 6. หลักความคุ้มค่าคุ้มทุน โดยเฉพาะหลักการมีส่วนร่วม เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้ และเสนอความเห็นในการตัดสินใจปัญหาสำคัญของประเทศ ไม่ว่าด้วยการแจ้งความเห็น การไต่สวนสาธารณะ การประชาพิจารณ์ การแสดงประชามติ หรือ อื่น ๆ และข้อ 6 แนวทางปฏิบัติในข้อย่อย 6.3 เร่งรัดให้เกิดการปฏิรูปและเปลี่ยนแปลงในการบริหารภาครัฐอย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิรูประบบราชการ และการปฏิรูปการศึกษา

5. บทสรุป

มนุษย์เรานั้นทุกคนเกิดมาพร้อมกับภาวะผู้นำ ซึ่งภาวะผู้นำจะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับ การได้รับการศึกษาทั้งจากในระบบและนอกระบบ จากประสบการณ์การเรียนรู้ที่หล่อหลอมแต่ละคนจะนำภาวะผู้นำมาใช้มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับสถานการณ์ ตำแหน่งหน้าที่การงานที่ตนได้รับจากหน่วยงานหรือสังคม ส่วนผู้นำทางการบริหารงานการศึกษานั้นจะต้องเป็นผู้นำที่ได้รับการแต่งตั้งจากหน่วยงานให้มาบริหารจัดการองค์การให้บรรลุเป้าหมาย และการที่จะทำให้องค์กรบรรลุเป้าหมายได้นั้นผู้บริหารต้องแสดงภาวะผู้นำใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารจัดการให้บุคลากรในหน่วยงานที่ตนรับผิดชอบและหน่วยงานอื่นยินดีที่จะให้ความร่วมมือและอำนวยความสะดวก ในการบริหารจัดการจะต้องใช้หลักธรรมาภิบาล เราต้องการให้การศึกษาไทยพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้น ผู้นำที่มีภาวะผู้นำบริหารการศึกษายึดหลักธรรมาภิบาลนี้แหละจะเป็นที่พึ่งทางการศึกษาของไทย

ท้ายสุดนี้ ขออัญเชิญพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชที่ตรัสไว้ ซึ่งผู้บริหารที่ต้องการเป็นผู้นำที่มีภาวะผู้นำที่ใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารการศึกษาควรตระหนักไว้ดังนี้ "ในบ้านเมืองนั้น มีทั้งคนดีและคนไม่ดี ..ไม่มีใครที่จะทำให้ทุกคนเป็นคนดีได้ทั้งหมดการทำให้บ้านเมืองมีความ ปกติสุขเรียบร้อย จึงมิใช่การทำให้ทุกคนเป็นคนดีหากแต่อยู่ที่การส่งเสริมคนดี ให้คนดีปกครองบ้านเมือง และควบคุมคนไม่ดีไม่ให้มีอำนาจ ไม่ให้ก่อความเดือดร้อนวุ่นวาย" (พระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช, 2512)

บรรณานุกรม

- กาญจนา สิริวงศาบรรณ. (2550). **ภาวะผู้นำของผู้บริหารที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการ สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรสาคร**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กุลรัศมี สิริกรวุฒิพงศ์. (2553). **ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำผู้บริหารกับความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน ของครูโรงเรียนในเครือสารสาสน์**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหาร การศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชัยอนันต์ สมุทรวานิช. (2543). **ธรรมาภิบาลการมีส่วนร่วมของประชาชนและกระบวนการทางด้าน สิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพฯ: เดือนตุลาการพิมพ์.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2541). **ธรรมนูญแห่งชาติ ยุทธศาสตร์กฎหมายประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สายธาร.
- ประยุทธ ปยุตโต. (พระธรรมปิฎก, 2540). **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- ประเวศ วสี. (2540). **ภาวะผู้นำ: พยาธิสภาพในสังคมไทยและวิธีแก้ไข**. กรุงเทพฯ: พิมพ์ไทย
- พงศ์ศรันย์ พลศรีเลิศ. (2557). **สร้างสรรค์การเปลี่ยนแปลงในองค์กร**. (ออนไลน์). <http://phongzahrun.wordpress.com/2012/05/15/สร้างสรรค์การเปลี่ยนแปลง>. เข้าถึงข้อมูลเมื่อ วันที่ 5 กันยายน 2557.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525.**
- ภาวิดา ธาราศรีสุทธิ, วิบูลย์ ไทวณะบุตร. (2542). **หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (2557). **ความหมายของผู้นำ**. <http://www.gotoknow.org/posts/201434>. เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 5 สิงหาคม 2557.
- ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี. (2542). **ว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542.**
- เลิศดาว กลิ่นศรีสุข. (2557). **การบริหารการศึกษา**. (ออนไลน์). <http://www.gotoknow.org/posts/403387>. เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 11 กันยายน 2557.
- ศจี อนันต์นพคุณ. (2542). **กลวิธีการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ**. สงขลา: ชลบุตรกราฟฟิก.
- ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร. (2545). **ภาวะผู้นำของคณบดีในสถาบันราชภัฏ: การแสวงหาและแนวทางการ พัฒนา**. สกลนคร: สถาบันราชภัฏสกลนคร.
- สถาบันวิทยาการเศรษฐกิจและการคลัง. (2557). **คำคมจาก John F. Kennedy**. (ออนไลน์). http://www.efa.or.th/index.php?option=com_content&view=article&id=341:2011-07-19&catid=50:tuesday-&Itemid=152. เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 5 กันยายน 2557.
- สุธีรา สุริยวงศ์. (2553). **มนุษย์สัมพันธ์ในการบริหารการศึกษา**. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดีจำกัด.

อภิญญา ธรรมโน. (2556). **วันนี้ท่านเป็นผู้นำที่ดีหรือยัง?**. ใน Reader's Digest, ฉบับเดือนมีนาคม 2009
คอลัมน์ Quotes. <http://www.oknation.net/blog/thaitraining/2009/04/02/entry-2>. เข้าถึง
ข้อมูลเมื่อวันที่ 29 กันยายน 2556.

ทฤษฎีความรู้ทางจิตวิทยาศาสนา The Theory of Knowledge in Psychology of Religion

วิรัตน์ กางทอง

Viratana Khangtong

พนักงานเกษียณ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

retired government employee Mahamakut Buddhist University

Email: viratana.ka@mbu.ac.th

วันที่รับบทความ (Received) : 19 มกราคม 2561

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 6 มีนาคม 2561

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 15 มีนาคม 2561

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับปรัชญาจิตวิทยาศาสนา ในเบื้องต้นนี้ นักปรัชญาจิตวิทยานั้นมีทัศนะว่า สาร หมายถึง สิ่งที่มีภาวะอยู่โดยตัวเองไม่ได้ เป็นจริงเพราะสิ่งอื่น โสเครตีสได้แยกหลักศีลธรรมออกจากศาสนา สอนให้รักษาดวงวิญญาณของตนเอง วิญญาณเป็นที่ตั้งแห่งบุคลิกภาพและปัญญาความรู้ของมนุษย์ ส่วนเพลโตได้เป็นนักปรัชญาจิตวิทยาสำคัญของโลกและเป็นผู้การศึกษาคนแรกของยุโรป เป็นนักปรัชญาจิตวิทยาคนแรกที่สร้างระบบปรัชญาจิตวิทยาให้สมบูรณ์ก่อนใครๆ ทั้งหมด สืบเนื่องจากว่าปรัชญาจิตวิทยาก่อนหน้านั้นส่วนใหญ่เป็นไปในลักษณะของความคิด ข้อเสนอแนะ โดยถือเอาอัตตาหรือทัศนคติของตนเป็นหลัก

คำสำคัญ: ทฤษฎีความรู้, จิตวิทยาศาสนา, โสเครตีสและเพลโต

Abstract

This article is the philosophy on psychology of religion. At the beginning, psychological philosophers realized that matter cannot exist by itself. Socrates had separated morality from religion and taught ones to keep ones' own spirit. The spirit is the location of humans' personality and wisdom. Plato was an important psychological philosopher in the world and the first European educator. He was the first psychological philosopher who had completed the system of psychological philosophy because most of the prior psychological philosophy were likely to be the attributes about ideas and suggestions which were attached to ego and personal attitudes.

Keywords: theory of knowledge, religion psychology, Socrates and Plato

1. บทนำ

โดยทั่วไป นักปรัชญาจิตวิทยามีทัศนะว่า สาร หมายถึง สิ่งที่มีภาวะอยู่โดยตัวเองไม่ได้ เป็นจริงเพราะสิ่งอื่น เป็นต้นกำเนิดและเป็นต้นเหตุของตัวเอง ตลอดทั้งเป็นการกำหนดตัวเองซึ่งเป็นพื้นฐานของสิ่งอื่น

ส่วนศาสนาใช้คำนี้อย่างถูกต้อง ดังที่กล่าวไว้ว่า พระเจ้าเป็น “ร่างสามร่าง แต่เป็นสารเดียว” ส่วนทัศนะของโสเครตีสนั้นได้แยกหลักศีลธรรมออกจากศาสนา ท่านสอนให้ชาวเอเธนส์ระวังรักษาดวงวิญญาณของตนเอง วิญญาณของโสเครตีสเป็นส่วนหนึ่งแห่งวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ซึ่งผูกพันอยู่กับส่วนที่เป็นอมฤตภาพในตัวมนุษย์ วิญญาณเป็นที่ตั้งแห่งบุคลิกภาพและปัญญาความรอบรู้ของมนุษย์ สำหรับทัศนะของเพลโตเป็นนักปรัชญาจิตวิทยาคนสำคัญของโลกและเป็นนักการศึกษาคนแรกของยุโรป ท่านเป็นนักปรัชญาจิตวิทยาคนแรกที่ได้สร้างระบบปรัชญาจิตวิทยาให้สมบูรณ์ ดังนั้น เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาจิตวิทยาศาสนาผ่านแนวคิดของโสเครตีสและเพลโตในบทความที่จะนำเสนอต่อไปนี้ ก็ย่อมจะทำให้เข้าใจเนื้อหาของจิตวิทยาศาสนาตามแนวคิดของนักปรัชญาได้

2. ทฤษฎีความรู้ของโสเครตีส (Socrates)

1. ความรู้ของโสเครตีส

ก่อนที่เราจะได้ศึกษาทฤษฎีความรู้ของโสเครตีสนั้น ควรจะได้ทราบชีวประวัติของเขาโดยสังเขป โสเครตีสเกิดในกรุงเอเธนส์ ราว 470 ปี ก่อน ค.ศ. บิดาเป็นช่างปั้น มารดาเป็นหมอดำเฒ่า ท่านได้เจริญรอยตามบิดาคือเป็นช่างปั้น ในสมัยหลังๆ ยังมีรูปปั้นบางรูปที่เอาออกมาแสดงที่อโครโพลิส ในกรุงเอเธนส์ ซึ่งกล่าวกันว่าเป็นผลงานของโสเครตีส ท่านได้ละทิ้งอาชีพช่างปั้นตั้งแต่ยังหนุ่ม เพื่ออุทิศงานให้แก่สิ่งที่ท่านถือว่าเป็นหน้าที่สำคัญที่สุดคือ ปรัชญาจิตวิทยา

โสเครตีสเชื่อว่า มีเสียงที่อยู่เหนือธรรมชาติมาแนะนำการกระทำทั้งหมดของท่าน ซึ่งท่านเรียกเสียงนี้ว่าเป็น “เทพสังหรณ์” โดยคิดว่า เสียงนี้เตือนให้ท่านรู้ล่วงหน้าว่าการกระทำของท่านจะให้ผลดีหรือชั่ว และไม่มีสิ่งใดมาชักนำไม่让您เชื่อเสียงนี้

โสเครตีสไม่ได้ตั้งความรู้ทางปรัชญาขึ้นมา คือท่านไม่มีระบบปรัชญาที่แน่นอน แต่เป็นผู้ให้แนวโน้มนำและวิธีการทางปรัชญา ท่านไม่เคยเขียนความคิดเห็นลงเป็นตัวหนังสือ วิธีค้นหาความจริงทางปรัชญาของท่านเป็นแบบสนทนา นิสัยประจำอย่างหนึ่งของท่านก็คือ ไปตลาดในกรุงเอเธนส์หรือที่มีคนมาชุมนุมกันทุกวัน เพื่อคุยกับใครก็ตามที่พร้อมจะคุยกับท่านในปัญหาที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับความเป็นและความตาย ไม่ว่าจะเป็นคนรวยหรือคนจน หนุ่มหรือแก่เพื่อนหรือคนแปลกหน้า ไม่ว่าใครก็ตามที่พร้อมจะร่วมวงสนทนาด้วย ก็จะฟังโสเครตีสพูดได้ตามสบาย

โสเครตีสไม่เคยปราศรัยยืดยาว กล่าววาทะตיעินหรือพูดคนเดียว และบ่อยครั้งที่มีคนอื่น ๆ เป็นฝ่ายพูดเสียส่วนมาก ท่านเป็นแต่เพียงสนทนาสอดแทรกคำถามและคำวิจารณ์และเป็นคนควบคุมการสนทนาเสมอ โดยเป็นผู้นำไปสู่ช่องทางที่ดีเลิศ การสนทนาส่วนใหญ่ดำเนินไปในแบบคำถามคำตอบ โดยอาศัยคำถามอันหลักแหลมของโสเครตีสนำทาง ทำให้คู่สนทนาของท่านเกิดความคิดขึ้น แล้วท่านก็แก้ไข ปฏิเสธ หรือเสริมความคิดนั้น ๆ ให้สมบูรณ์ (กิริติ บุญเจือ, 2522)

2. คุณสมบัติของโสเครตีส

คุณสมบัติของโสเครตีสโดยทั่ว ๆ ไป นั่นก็คือท่านเป็นนักต่อสู้คนหนึ่ง และเป็นนักสู้ที่ดียิ่ง โสเครตีสเป็นคนอดทนและรู้จักบังคับตนเองได้ ท่านรักสันโดษ มีความพอใจในสิ่งที่ตัวมีอยู่ มีความเชื่อในคุณความดีและจิตใจรักสิทธิอันชอบธรรม มีความเกลียดชังการวิพากษ์วิจารณ์เสียดสีสังคม โสเครตีสเชื่อว่า “ความสำคัญที่จะเอาชนะจิตใจคนได้ก็คือความรู้สึกที่ดีต่อกัน”

ความรู้สึกนี้ได้ฝังแน่นอยู่ในจิตใจของท่านอยู่ตลอดเวลา โสเครตีสเป็นคนที่รักชาติรักบ้านเมืองมาก สามารถอุทิศทุกสิ่งทุกอย่างให้ชาติได้

ลักษณะอีกประการหนึ่งของโสเครตีส คือชอบการวิพากษ์วิจารณ์ทุกอย่างด้วยความมีเหตุผล สิ่งที่สำคัญในความคิดของท่านก็คือมนุษย์เป็นสิ่งที่มีชีวิต มีความรู้ มีการปฏิบัติ และมีสังคม

ความคิดคำนึงทางปรัชญาของท่านแสดงว่า ท่านมักจะเริ่มการทดลองก่อนเสมอแต่ท่านไม่พอใจอยู่เพียงเรื่องความสัมพันธ์ของพวกโซฟิสต์เท่านั้น ท่านได้ทำให้ชาวเอเธนส์เป็นคนรักเหตุผลและดำเนินชีวิตตามทางสายกลาง บางทีท่านก็สอนว่าคุณความดีก็คือความรู้และความรู้จะจริงหรือไม่มันต้องขึ้นอยู่กับคำจำกัดความ

นอกจากนี้ ท่านก็มีความเห็นต่อไปอีกว่า ความรู้ที่แท้จริงมีอยู่อย่างเดียว คือความรู้ชนิดที่ทำให้เกิดความดีงาม ส่วนความมิดมนนั้นแม้จะต้องชวนขวยศึกษาสักเพียงใดก็ตามแต่เมื่อนำไปสู่ความชั่วแล้วก็หาใช่ความรู้ไม่ ความดีงามของโสเครตีสนั้นไม่ใช่มีเพียงในหมู่มนุษย์เท่านั้น แม้จะปรากฏในรูปต่าง ๆ กันก็มีลักษณะคล้ายคลึงกันหมด

อีกอย่างหนึ่ง ความดีความงามเป็นความมุ่งหมายของธรรมชาติที่คอยกระตุ้นเตือนให้มนุษย์ระลึกถึงหาใช่เป็นสิ่งที่มนุษย์บัญญัติขึ้นเองไม่ ระบบในหลักศีลธรรมจรรยาของท่านไม่มีผลกระทบกระเทือนถึงว่าใครจะเชื่อหรือไม่ ?

ดังนั้น โสเครตีสจึงได้แยกหลักศีลธรรมออกจากศาสนา ท่านสอนให้ชาวเอเธนส์ระวังรักษาดวงวิญญาณของตนเอง วิญญาณของโสเครตีสเป็นส่วนหนึ่งแห่งวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ซึ่งผูกพันอยู่กับส่วนที่เป็นอมฤตภาพในตัวมนุษย์ วิญญาณเป็นที่ตั้งแห่งบุคลิกภาพและปัญญาความรอบรู้ของมนุษย์

โสเครตีสแม้จะเป็นนักปราชญ์ที่มีคนยกย่องนับถือมากที่สุดคนหนึ่ง ถึงกระนั้นท่านก็ได้ล้มตัวลงไปกับสรเรณียืนยอของคนอื่นไม่ ท่านเป็นคนที่ชอบแสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา และได้สารภาพว่า “ข้าพเจ้าอยู่อย่างเดียวเท่านั้น คือรู้ว่าข้าพเจ้าไม่รู้อะไรเลย”

3. ความรู้คือกุญแจเปิดเผยให้รู้ความดี

มนุษย์มีลักษณะเด่นชัด คือการรู้จักคิด ข้อนี้ทำให้มนุษย์ต่างจากสัตว์ประเภทอื่นอย่างมากมาย ถ้ามนุษย์ไม่รู้จักคิด ไม่รู้จักใช้สมองแล้วก็จะไม่ต่างจากสัตว์ประเภทอื่นอะไรมากนัก มนุษย์มีข้อผูกพันทางศีลธรรมมาตั้งแต่เดิม ข้อนี้เป็นเหตุให้คนทำตนเป็นตัวอย่างที่ดีของคนอื่นเท่าที่จะดีได้ และต้องรู้ว่าอะไรคือความดี และอะไรเป็นเครื่องเปิดเผยให้เราได้ทราบความดี ตลอดเวลาที่ไม่รู้ว่าอะไรคือความดี ก็ยากที่จะรู้จักความดี หรือเข้าถึงความดีได้

ในการแสวงหาสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็เช่นเดียวกัน จำเป็นต้องรู้เสียก่อนว่าสิ่งที่ตนกำลังแสวงหานั้นคืออะไร ? จึงสามารถแสวงหาสิ่งนั้นให้พบได้ ถ้ายังไม่พบว่าตนจะแสวงหาอะไร ก็ไม่ทราบว่าจะแสวงหาอะไรแล้วจะได้อะไร

การจะกำหนดเองง่าย ๆ ว่าคนเป็นผู้มีบาปมาแต่กำเนิดนั้นเป็นการขาดความยุติธรรมเพราะไม่มีใครที่จะเลือกเอาความชั่วร้ายให้แก่ตนเอง ถ้าคนมีสิทธิเสรีภาพในทุกด้านและในทุกระดับแล้ว จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะศึกษาเล่าเรียนและสอนกันให้รู้ ว่า ความดีที่แท้จริงนั้นคืออะไร เพื่อจะได้แสวงหาความดีตรงกันและเข้าถึงความดีตรงกัน ความดีของทุกฝ่ายจะได้ไม่ขัดแย้งกัน ตลอดเวลาที่เข้าใจความดียังไม่ตรงกัน เหตุการณ์ย่อมเป็นที่สับสนยากแก่การเข้าใจอยู่ตลอดเวลา

4. วิธีการแสวงหาความรู้ของโสเครตีส

โสเครตีสทำที่เป็นว่า ไม่มีความรู้อย่างพวกโซฟิสต์ที่ท่องเทียวสอนวิชาการต่าง ๆ อยู่ โสเครตีสได้ออกเดินทางไปถามปัญหาต่าง ๆ กับประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งถามพวกที่ทำตนเป็นคนสอนผู้อื่น ทั้งนี้จะได้ทำการทดสอบว่าคนมีความคิดอ่านถูกต้องแล้วหรือยัง ผู้ถูกถามปัญหาจะพยายามหาเหตุผลมาตอบ เพื่อให้เป็นที่

มั่นใจว่าถูกต้องและเหมาะสมที่สุดแล้วโดยวิธีการอย่างนี้ จึงมีโอกาสดสอบความผิดถูกกันขึ้นระหว่างผู้ถามกับผู้ตอบปัญหาไปในตัว

ดังนั้น วิธีตั้งปัญหาขึ้นให้ผู้อื่นตอบปัญหาของตน เป็นวิธีการทางปรัชญาของโสเครตีส ในการแสวงหาความรู้ โสเครตีสมีทัศนะแตกต่างจากพวกโซฟิสต์โดยถือว่า “ความโง่เขลาไม่ใช่จุดจบของการแสวงหาความรู้ แต่เป็นการเริ่มต้นของการแสวงหาความรู้” หมายความว่า การแสวงหาความรู้นั้นเริ่มต้นจากความไม่รู้ ไม่ใช่เริ่มต้นจากความรู้แล้วไปงมงายอยู่ที่ความไม่รู้ โสเครตีสเองทำตนเป็นนักศึกษาอยู่ตลอดเวลา เพราะถือว่า มีสิ่งใหม่ๆ เกิดขึ้นให้ต้องศึกษาอยู่เสมอเพื่อการเข้าถึงความรู้ใหม่จึงเดินทางไปถามปัญหาปรัชญาอยู่เสมอ

เมื่อได้เดินทางแสวงหาความรู้อยู่เป็นเวลานาน ท่านก็ได้มีศรัทธาแน่วแน่ว่าต้องมีหลักการอันเป็นพื้นฐานแห่งความดีและความถูก เครื่องวัดที่จะใช้วัดความดีนั้นเกินกว่าศรัทธาที่ใครจะเห็นตามด้วยได้ ดังนั้น ท่านจึงเฝ้าถามตัวเองอยู่เสมอว่า ความดีคืออะไร ความดีสูงสุดคืออะไร และจะวัดด้วยเครื่องวัดชนิดไหนในจักรวาล และคำตอบของท่านคือความรู้คือความดีสูงสุด

ถ้าใครรู้ว่า อะไรเป็นสิ่งที่ถูกต้องเขาก็ทำสิ่งนั้น ไม่มีใครทำความชั่วด้วยความสมัครใจตลอดเวลาแห่งชีวิต ท่านพยายามช่วยเหลือให้มนุษย์ทำการค้นคว้าหาคำตอบในสิ่งที่ตนยังไม่รู้ เพื่อให้พบว่าอะไรเป็นความดี ชีวิตอย่างนี้เป็นชีวิตที่ดีที่สุด เป็นชีวิตที่มีค่า ควรแก่การดำรงอยู่

เกี่ยวกับเรื่องการดำรงชีวิตนี้ มีหลักความจริงอยู่ว่า “ความมั่งคั่งทางโลกนั้นไร้ค่าเมื่อเทียบกับสมบัติทางใจ แต่ในชีวิตจริงแล้ว มนุษย์แสวงหาความมั่งคั่งทางโลก ทำราวกับว่า ทรัพย์สินสมบัติเป็นยอดแห่งความดี คนพวกนี้เขาทำตามสิ่งที่เขาเชื่อว่าดี เพราะทุกคนต่างมุ่งแสวงหาความดี แต่หลายคนไม่รู้ว่าคุณค่าคืออะไร ?”

โสเครตีสเป็นบรมครูคนแรกของกรีกที่คิดค้นและนำเอาวิธีการสอนแบบใหม่มาใช้และเป็นผู้ให้กำเนิดศาสตร์ใหม่ คือศาสตร์แห่งการตั้งคำถาม ทำให้ผู้ถูกถามรู้จักขบคิดหาเหตุผล รู้จักจัดระเบียบของความคิดและรู้จักใช้ความคิดของตนให้เป็นประโยชน์ ถ้าผู้ถูกถามยังไม่สามารถหาคำตอบได้ โสเครตีสก็จะพยายามตะล่อมปัญหาให้แคบเข้า จนกระทั่งผู้ถูกถามมองเห็นแนวทางของคำตอบ และจะเกิดความรู้ขึ้นในที่สุด

โสเครตีสได้ตั้งใจที่จะตั้งทฤษฎีทางปรัชญาขึ้นมาใหม่ หากแต่ต้องการที่จะปลูกชาวเอเธนส์ให้ตื่นจากอวิชชา (ความไม่รู้) หันมาศึกษาความหมายของชีวิตและสัจธรรมเพื่อจะได้ยึดเป็นหลักสำหรับการดำเนินชีวิตต่อไป

โสเครตีสพิจารณาเห็นว่า ทุกคนต้องรู้จักตนเองเสียก่อน ไม่ลุ่มหลงในความเชื่อที่มลาย ไร้เหตุผล และจะต้องมีอิสระที่จะคิดหรือประกอบกิจกรรมโดยอาศัยความรู้ที่ถูกต้องรู้ว่าอะไรถูก อะไรผิด อะไรดี อะไรชั่ว ซึ่งจะต้องอาศัยความคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบ

โสเครตีสเชื่อว่า การกระทำความดีย่อมเกิดจากความคิดที่ดี และความคิดที่ดีย่อมเกิดจากความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเป็นสมมูลฐาน

โสเครตีสได้ย้ำถึงเรื่องจริยธรรมว่า ความรู้คือคุณธรรม มนุษย์จะเป็นคนดีไม่ได้หากขาดความรู้ ความรู้ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงความรู้ในด้านวิชาการต่าง ๆ แต่หมายถึงความรู้ที่จำเป็นอย่างยิ่งในการดำรงชีวิต

ท่านเชื่อว่าไม่มีใครจะประกอบกรรมชั่วทั้งที่รู้ว่าเป็นความชั่ว ในขณะที่คนเราลงมือกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดลงไปนั้น ย่อมจะต้องคิดว่าสิ่งนั้นดีที่สุดแล้ว แต่เป็นเพราะความลุ่มหลงและอำนาจของอารมณ์ทำให้เข้าใจผิด ถ้าคนเราตั้งอยู่ในความรู้และคุณธรรมแล้ว เขาจะไม่ทำในสิ่งที่เห็นว่าผิดหรือเป็นความชั่ว

โสเครตีสกล่าวว่า “ความชั่วเป็นเรื่องของอวิชชาและอารมณ์” จึงพยายามสั่งสอนชาวเอเธนส์ให้พิจารณาตัวเองอยู่เสมอ ท่านกล่าวว่า “ชีวิตที่ขาดการสำรวจตัวเองนั้น อยู่ไปก็ไร้ประโยชน์หาคุณค่ามิได้ (ชัยวัฒน์ อัมพพันธ์, 2534)

5. การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาเพื่อหาความรู้

อิทธิพลจากแนวความคิดของโสเครตีสได้เปลี่ยนแปลงความเชื่อความคิดและโฉมหน้าการศึกษาของกรีกสมัยต้นโดยสิ้นเชิง ช่วงเวลาเพียงศตวรรษเดียวเท่านั้น โดยเฉพาะทางด้านปรัชญาจิตวิทยาถือได้ว่า ปรัชญาจิตวิทยาของโสเครตีสได้ปฏิวัติรูปแบบปรัชญาจิตวิทยาดั้งเดิมไปจนหมดสิ้น และยังเป็นรากฐานของการวิวัฒน์ทฤษฎีปรัชญาจิตวิทยาในยุคต่อ ๆ มาอีกด้วย

การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาของกรีกนั้น โสเครตีสเห็นว่าเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงมิได้จึงได้พยายามส่งเสริมด้านจริยธรรมตามความคิดเห็นของเขา โดยมุ่งสร้างเอกภาพของสังคมด้วยความรู้ คือพยายามให้ทุกคนได้รับความรู้และความจริงอันเป็นสากลโดยอาศัยปัญญาและได้สร้างปัญหาขึ้นมาให้ทุกคนขบคิด มีการอภิปรายกันแล้วให้สรุปความคิดไปในแนวเดียวกัน โดยที่โสเครตีสมิได้ตอบปัญหาด้วยตนเอง

6. การสอนของโสเครตีส

การสอนของโสเครตีสมีความมุ่งหมายอยู่ 2 ประการ คือ

1. ต้องการให้คนเข้าใจความจริงว่า ความรู้ที่แท้จริงนั้นเป็นรากฐานแห่งความประพฤติชอบและความประพฤติชอบเป็นรากฐานแห่งความดี

2. ความรู้ที่แท้จริงนั้นจะต้องเกิดขึ้นในใจของตนเอง เห็นจริง รู้จริงด้วยตนเอง ซึ่งทำได้ด้วยวิธีขบคิดปัญหาต่าง ๆ หรือที่เรียกว่า วิธีปุจฉาวิสัชนา และดำรงชีวิตให้ถูกต้องตามครรลองคลองธรรม มีเสรีภาพในการดำรงชีวิตโดยสมบูรณ์ และสามารถแสวงหาศิลปวิทยาได้โดยชอบ

7. ทฤษฎีว่าด้วยแบบ โสเครตีสเป็นผู้ตั้งทฤษฎีว่าด้วยแบบขึ้นโดยมิได้ตั้งใจ ซึ่งพอจะสรุปได้ย่อ ๆ ว่า “ความรู้ทั้งปวงได้มาจากแบบ” คำว่า “แบบ” ในที่นี้หมายถึงลักษณะที่รวมเอาคุณสมบัติต่าง ๆ ของสิ่งหนึ่ง ๆ มาไว้ในความคิด โดยตัดเอาคุณสมบัติเฉพาะตัวออกไป ซึ่งถือว่าเป็นความคิดหรือลักษณะสากล เช่น แบบของมนุษย์มิได้หมายถึง นายดำ นายแดง ไม่ได้หมายถึงคนผิวขาว เพราะมนุษย์มิได้มีผิวขาวทุกคน เหล่านี้ถือว่าเป็นคุณสมบัติเฉพาะของแต่ละคน

แต่ถ้าพูดถึง “แบบ” ของมนุษย์ เราอาจนำคุณสมบัติที่มนุษย์ทุกคนมีเหมือน ๆ กันมารวมกันไว้ได้ เช่น มีสองขา สองมือ เป็นต้น หรือถ้าพูดถึงแบบของม้า เราได้นำเอาสีขาของม้ามารวมไว้ เพราะม้ามิได้มีสีขาเหมือนกันหมดทุกตัว แต่เราอาจจัดเอาลักษณะที่มีกระดูกสันหลังมาไว้ในแบบของม้าได้ เพราะม้าทุกตัวมีกระดูกสันหลัง

การที่โสเครตีสถือว่า “ความรู้ทั้งปวงได้มาจากแบบ” จึงเท่ากับถือว่า “เหตุผล” เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้นั่นเอง โสเครตีสเชื่อว่าความรู้มิได้เกิดจากความรู้สึกรสส่วนตัวที่ได้จากการสัมผัสด้วยตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ แต่ความรู้ในทัศนะของโสเครตีสคือความแท้จริง (Truth) (เช่นเดียวกับสัจธรรมของพระพุทธเจ้า) หรือแบบนั่นเอง

ด้วยเหตุนี้ โสเครตีสจึงแสวงหาคำตอบในการซักถามบรรดาผู้ที่อ้างตัวว่าเป็นผู้รู้ทั้งหลายในยุคนั้น เช่นท่านถามว่าคุณธรรมคืออะไร ? ก็มักจะได้รับคำตอบว่า คุณธรรม หมายถึงอุปการคุณของบิดามารดาที่มีต่อบุตร อุปการคุณของสามีที่มีต่อภรรยา การสนองคุณของบุตรต่อบิดามารดา เป็นต้น ซึ่งโสเครตีสแย้งว่าคำตอบเช่นนั้นไม่ถูกต้อง หากเป็นแต่เพียง “ตัวอย่าง” ของคุณธรรมเท่านั้น

โสเครตีสจึงเห็นว่า บรรดาผู้รู้เหล่านั้นหาได้มีความรู้ที่แท้จริงไม่ และผู้ที่มีความรู้อย่างแท้จริงในทัศนะของโสเครตีสก็คือผู้ที่รู้ว่า “แบบ” ของสรรพสิ่งทั้งหลายคืออะไร นั่นแหละจึงจะถือว่า เป็นผู้ที่รู้จริง

แนวความคิดของโสเครตีสในเรื่องนี้เองที่ได้ทำลายอิทธิพลของพวงโซฟิสต์แทบหมดสิ้น และผู้ที่รับเอาอิทธิพลจากแนวความคิดในเรื่องแบบนี้ไปมากที่สุดก็คือ เพลโต เป็นศิษย์รักของท่านนั่นเอง

ในบทสนทนาของโสเครตีสเรื่อง “ยูโทโฟร” (Euthyphro) ที่เพลโตได้บันทึกเอาไว้อย่างละเอียดนั้น ได้ชี้ให้เห็นปรัชญาของโสเครตีสว่า ความบริสุทธิ์ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น มิได้เกิดมาจากการที่เทพเจ้ารัก แต่เทพเจ้ารักสิ่งนั้นก็เพราะสิ่งนั้นมีความบริสุทธิ์ หมายความว่า ความบริสุทธิ์ของสิ่งหนึ่งสิ่งใดนั้น เป็นคุณลักษณะ (หรือแบบ) ที่มีอยู่ในตัวของมันเองไม่ว่าเทพเจ้าจะรักหรือเกลียดก็ตาม สิ่งนั้นก็ยังคงมีความบริสุทธิ์อยู่เช่นเดิม และในหนังสือชื่อ The Apology of Socrates ซึ่งเป็นบทแก้คดีในศาลของโสเครตีส ที่เพลโตได้บันทึกนั้น มีแนวความคิดที่ถือว่า มีอิทธิพลมากต่อปรัชญาของเพลโตซึ่งโสเครตีส ได้กล่าวถึงเรื่องของตัวตน (Self) และวิญญาณ (Soul) ไว้ว่า “ข้าพเจ้ามิได้ทำอะไรนอกจากซื่อสัตย์และปรารถนาเชิงเตือนสติท่านทั้งหลายให้เลิกสนใจในเรื่องรูปร่าง หน้าตา ข้าวของเงินทอง หรือวัตถุ แล้วหันมาสนใจเรื่องวิญญาณของท่านเอง โดยพยายามทำวิญญาณของตนให้ดีที่สุด”

วิญญาณในที่นี้ หมายถึง ปัญญาและจิตสำนึกแห่งความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเองโดยตรง ซึ่งโสเครตีสถือว่าเป็นเรื่องของตัวของเรา หรือตัวตนที่แท้จริง

ดังนั้น คำว่าตัวตนจึงมิได้หมายถึงร่างกายของมนุษย์ แต่หมายถึงปัญญาซึ่งสามารถพัฒนาให้ถึงขั้นสูงสุดได้

โสเครตีสได้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ใครก็ตามที่ปรารถนาจะเอาใจใส่กับตัวตน จะต้องรู้เสียก่อนว่า ตัวตนคืออะไร เมื่อไม่รู้จึงลุ่มหลงในลาภยศ ชื่อเสียง เงินทอง โดยคิดว่าสิ่งเหล่านี้ คือ “ตัวตน”

โสเครตีสจึงชี้ให้เห็นว่า หากมนุษย์มุ่งแต่แสวงหาเกียรติยศชื่อเสียงและทรัพย์สินเงินทอง ก็ไม่อาจจะกล่าวได้ว่าเขาผู้นั้นรู้จัก “ตัวตน” ดีแล้ว เพราะตัวตนที่แท้จริงก็คือปัญญาสิ่งที่ปัญญาต้องการมิใช่ชื่อเสียง เงินทอง แต่เป็นความรู้

ดังนั้น การเอาใจใส่ต่อตัวตน จึงหมายถึงการแสวงหาความรู้และการใช้เหตุผลในการดำรงชีวิต คนที่มีเหตุผลในการดำรงชีวิต ไม่จำเป็นต้องเป็นนักการเมือง เป็นศาสตราจารย์หรือนักปราชญ์สาขาต่าง ๆ แต่คนทุกอาชีพ ทุกฐานะย่อมมีเหตุผลด้วยกันทุกคน แต่เป็นเหตุผลที่ต้องมีการตรวจสอบอยู่เสมอ มิใช่เป็นเหตุผลที่อยู่ภายใต้นิสัยความรู้สึกหรืออารมณ์ของตนเอง

หลักการข้อนี้อาจสรุปได้ว่า คนที่มีปัญญาย่อมพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ด้วยเหตุผล ไม่ตกเป็นทาสของอารมณ์ จึงเรียกได้ว่า เป็นคนเจริญ โสเครตีสยังเชื่อว่า คนที่มีปัญญาสูงย่อมจะละเว้นความชั่วเสมอ แม้ว่ามนุษย์จะต้องอยู่ในสังคม แต่ถ้าคนมีเหตุผลก็ย่อมรู้จักแยกแยะสิ่งไหนดี สิ่งไหนชั่ว

ด้วยเหตุนี้ โสเครตีสจึงยืนยันว่า “ไม่มีใครทำความผิดหรือความชั่วร้ายต่าง ๆ ด้วยความตั้งใจ แต่ที่ทำผิดไปนั้นก็เนื่องจากขาดปัญญาความรู้ และคิดว่าสิ่งที่ตนทำลงไปนั้นดีที่สุดแล้ว

สรุปวิธีการของโสเครตีสนี้ได้ให้คติทางการศึกษาไว้ 3 ประการ คือ

1. วิชาความรู้ย่อมมีคุณค่าในการชักนำมนุษย์ให้รู้แจ้งเห็นจริงในศีลธรรมและการดำรงชีวิต ฉะนั้น วิชาความรู้จึงเป็นของสากลและเป็นความจริงที่ทุกคนยอมรับ

2. การแสวงหาความรู้และปัญญา ย่อมกระทำได้โดยการสนทนา ซักถาม และไตร่ตรองหาความจริงด้วยตัวเอง

3. การศึกษาย่อมมีความมุ่งหมายที่จะส่งเสริมสติปัญญา ความคิด ใครครวญ มิใช่เพียงเพื่อให้เกิดความรู้เท่านั้น

แม้โสเครตีสมิได้ตั้งใจจะสร้างระบบปรัชญาขึ้นมาใหม่ แต่สิ่งที่นักปรัชญาผู้ยิ่งใหญ่แห่งกรีกผู้นี้ได้ทิ้งไว้ให้แก่โลกนั้นมีคุณค่าอย่างมหาศาล ท่านเป็นผู้เริ่มต้นจุดไฟแห่งความคิดในการแสวงหาความจริงด้วยการเป็นศัตรูกับกิเลสและตัณหา มีชีวิตอยู่อย่างง่ายเพื่อไฝหาคุณธรรมด้วยเหตุผล งานของโสเครตีสจึงได้รับยกย่องและกล่าวอ้างถึงจนตราบนับพันปี (จักรสิน พิเศษสาทร, 2521)

8. วิจารณ์ปัญหาเรื่องความรู้ของโสเครตีส

1. คำว่า “รู้” โสเครตีส อาจหมายความว่า ถ้าคนรู้อย่างแจ่มแจ้ง ย่อมไม่ทำความผิดแต่คนส่วนมากเป็นผู้ไม่รู้ แต่สำคัญผิดคิดว่าเป็นผู้รู้ อย่างที่กล่าวไว้ในประวัติของโสเครตีสว่าโสเครตีสเที่ยวไปสนทนากับบุคคลต่าง ๆ ที่ได้รับยกย่องว่าเป็นผู้ฉลาด แต่กลับพบว่าไม่มีใครสักคนที่ฉลาดจริง โสเครตีสรู้ว่าตนเองผิดแผกแตกต่างไปจากคนเหล่านั้น เพราะคนเหล่านั้นไม่มีใครเลยสักคนที่ “รู้” แต่คิดว่าตัวเอง “รู้” แต่โสเครตีสพูดอยู่ตลอดเวลาว่า “สิ่งเดียวที่ข้าพเจ้ารู้ คือว่าข้าพเจ้าไม่รู้อะไรเลย” ดังนั้น คำว่า “รู้” ที่โสเครตีส หมายถึง อาจลึกซึ้งกว่าคำว่า “รู้” ที่คนทั่วไปเข้าใจได้

2. ปัญหาเรื่องความรู้และคุณธรรมของโสเครตีสนี้ อริสโตเติลผู้เป็นสานุศิษย์ของท่านได้กล่าวแก้ไว้ แทนอาจารย์ของท่านว่า โสเครตีสรู้สึกจะพลาดไปในเรื่องนี้คือเหตุผลที่ว่าผู้รู้ย่อมไม่ทำความผิด ดังนี้ เพราะท่านเอาคนอื่นมาเปรียบเทียบกับตัวท่านเอง ซึ่งเป็นผู้มีเหตุผลอยู่พร้อม ท่านไม่เคยทำความผิดใด ๆ ถ้าท่านรู้ว่าสิ่งนั้นผิด ท่านควบคุมตนเองให้อยู่ในเหตุผลและเอาชนะอารมณ์ได้เสมอ ๆ แต่คนทั่วไปหาเป็นเช่นนั้นไม่ มักทำอะไรตามอารมณ์ของตน เช่น มีความโลภ โกรธ และหลง ฯลฯ อารมณ์มักอยู่เหนือเหตุผล คนทั่วไปจึงทำความชั่วหรือความผิด เพราะถูกอารมณ์ชักจูงไปตามปกติอารมณ์กับเหตุผลจะขัดแย้งกันอยู่เสมอในดวงจิตของแต่ละบุคคล

3. ข้อที่ว่าโสเครตีสถือว่า “ความเป็นคนพอประมาณโดยไม่รู้เป็นความไม่พอดียอย่างหนึ่ง ความกล้าหาญโดยไม่รู้เป็นความขลาดอย่างหนึ่ง” นั้นฟังยาก และดูจะทำให้ลายความจริงในตัวเองเสียด้วย เพราะโสเครตีสเกณฑ์ให้คุณธรรมเหล่านี้ไปขึ้นอยู่กับความรู้หรือความเข้าใจผิดหรือถูกของใคร สมมติว่าคนหนึ่งดื่มยาพิษเข้าไปโดยไม่รู้ว่า เป็นยาพิษ ความไม่รู้นี้จะช่วยให้ยาพิษกลับกลายเป็นน้ำหวานได้หรือไม่ มันคงไม่กลับกลายเป็นน้ำหวาน เพราะความไม่รู้ของเขาอย่างแน่นนอน

9. ความดีและความรู้

ความดีเป็นคุณธรรมที่มีประจำตัวของแต่ละบุคคลไม่มากนักน้อย สุดแล้วแต่ว่าใครจะได้สั่งสมกันมาอย่างไร คนที่มีคุณธรรมเรื่องความดีจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้เป็นเครื่องรักษาความดีที่ตนมีอยู่นั้นให้มั่นคงดำรงอยู่ ถ้าปราศจากความรู้เสียแล้ว ความดีของบุคคลนั้นอาจจะหายไป เพราะขาดปัญญาความรู้รอบรู้สิ่งที่ควรและไม่ควร สิ่งมีประโยชน์และไม่มีประโยชน์ มีความดีอยู่ 2 ชนิด คือ

1. ความดี (บุญ) ที่เราเคยกระทำให้มาตั้งแต่อดีต มีผลส่งให้เราได้รับความสุขกายสบายใจ (บุญนำพาหรือบุญบันดาล)

2. ความดีที่เราสร้างไว้ในชีวิตปัจจุบัน เป็นสิ่งที่เราเข้าใจได้ง่าย และมีผลทำให้เราได้รับความสุขความสำเร็จอย่างเห็นได้ชัด เช่น ความขยันหมั่นเพียรในการศึกษา ตลอดจนจนถึงการแสวงหาทรัพย์สมบัติ ฯลฯ

นอกจากนี้ ความรู้ยังมีความสัมพันธ์กับการกระทำ อาจเปรียบได้กับผู้คุมเครื่องจักรถ้าเครื่องจักรทำงานตามระเบียบ และถ้าไม่น่าเชื่อถือเพลิงมีเพียงพอ ก็จะก่อให้เกิดผลที่เราต้องการขึ้น โดยการอธิบายเปรียบเทียบเช่นนี้ ความรู้จึงเป็นเครื่องมือนำไปสู่การกระทำที่เหมาะสม คือ การก่อให้เกิดลักษณะที่มีแนวโน้มไปสู่ความคิดที่แท้จริงอันเกิดจากนิสัยการควบคุมตนเองที่เคยมีมาแต่เก่าก่อน

การทำความดี บางครั้งต้องอาศัยตนเองและบุคคลอื่น นับว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องการทำความดี

วิทยาศาสตร์สาขาต่างๆ เมื่อได้ก่อตัวขึ้นแล้ว ย่อมมีประโยชน์เกื้อกูลแก่จริยศาสตร์อย่างมาก เพราะวิทยาศาสตร์สามารถสร้างประโยชน์ให้แก่ผู้มีความรักในวิชา

ตัวอย่างเช่น วิชาเคมีมีประโยชน์ในการปรุงยารักษาโรคและการผ่าตัด ยารักษาโรคและการผ่าตัดเหล่านี้มีประโยชน์ต่อสุขภาพมาก ซึ่งจัดว่าเป็นความดีอย่างเห็นได้ชัด

นอกจากนี้ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เราอาจนำมาใช้อย่างผิด ๆ ก็ได้ แต่ผลดีของความรู้ทางวิทยาศาสตร์ดูเหมือนจะมีน้ำหนักมากกว่าผลชั่วของความรู้ทางวิทยาศาสตร์

อย่างไรก็ตาม ความรู้ทุกชนิดเป็นสิ่งที่ดี การแสวงหาความรู้และการได้รับความรู้ให้ความพึงพอใจที่แน่นอนและมั่นคงแก่เรา

ส่วนความรู้ทางศิลปะ รวมทั้งความรู้ทางปรัชญาจิตวิทยา ศาสนา และวิทยาศาสตร์ ก็ให้ความพึงพอใจที่แท้และแน่นอนแก่เราเหมือนกัน

3. ทฤษฎีความรู้ของเพลโต (Plato)

1. ความรู้ของเพลโต

ก่อนที่จะเราได้ศึกษาทฤษฎีความรู้ของเพลโต้นั้นควรจะได้ทราบชีวประวัติของเขาโดยสังเขป เพลโตเกิดเมื่อประมาณ 428 - 427 ก่อน ค.ศ. ที่กรุงเอเธนส์ ประเทศกรีก เป็นบุตรผู้มีทรัพย์ มีตระกูลสูง ครอบครัวของเพลโตมีชื่อเสียงมากทั้งทางการเมืองและสังคม บิดามารดาเป็นลูกผู้ดีเก่าแก่ของกรีก บิดาชื่อ Ariston เป็นเพื่อนสนิทของโสเครตีส ส่วนมารดาชื่อว่า Peritione ระหว่างที่เพลโตเกิดมานั้น สงครามกลางเมืองระหว่างพวกสปาร์ตากับนครรัฐเอเธนส์เพิ่มจะยุติ ความหายนะอย่างกรายเข้ามาสู่เอเธนส์เนื่องจากเป็นฝ่ายแพ้สงครามพวกชนชั้นสูงกลับมีอำนาจ จึงทำการกดขี่ข่มเหงประชาราษฎร์อย่างทารุณ

รัฐธรรมนูญและประชาธิปไตยของกรีกสิ้นความหมาย ความเดือดร้อนจึงแผ่ไปทั่วทุกหย่อมหญ้า เหตุการณ์ในช่วงนี้มีส่วนสำคัญต่อชีวิตของเพลโตอย่างมาก โดยทำให้ท่านเกลียดชังวิถีทางการเมือง และไม่พึงปรารถนาที่จะเจริญรอยตามบรรพบุรุษ

แม้ว่าความยุ่งเหยิงทางการเมืองจะเกิดขึ้นค่อนข้างรุนแรงเช่นนั้น บิดาของท่านก็ยังเอาใจใส่ให้เล่าเรียนอย่างดีที่สุดเท่าที่ลูกผู้ดีจะพึงได้รับ วิชาที่เพลโตได้เล่าเรียนขั้นต้น คือบทกวี ดนตรี วาดศิลป์ จิตวิทยา และปรัชญา โดยเฉพาะวิชาปรัชญานั้นอาจารย์ผู้สอนเป็นศิษย์ของเฮราคลิตุส (Heraclitus) นักปรัชญารุ่นก่อนโสเครตีส พื้นฐานความรู้ด้านปรัชญาของเพลโตจึงได้รับการถ่ายทอดจากท่านผู้นี้

เพลโต (Plato) เป็นศิษย์เอกของโสเครตีส และเป็นอาจารย์ของอาริสโตเติล เป็นนักปรัชญาจิตวิทยา คนสำคัญของโลก และเป็นนักการศึกษาคนแรกของยุโรป ท่านเป็นนักปรัชญาจิตวิทยา คนแรกที่ได้สร้างระบบปรัชญาจิตวิทยาให้สมบูรณ์ ซึ่งก่อนหน้านั้นยังไม่มีใครคิดในเรื่องนี้มาก่อนปรัชญาจิตวิทยาส่วนใหญ่เป็นไปในลักษณะของความคิด ข้อเสนอ โดยถือเอาอัตตาหรือทัศนคติของตนเป็นหลัก ท่านเป็นผู้รวบรวมปรัชญากรีกจิตวิทยาทั้งหมด ส่วนที่ดีที่สุดของความรู้ปรัชญาไพแทกกอเรียน อิลเลีย เฮราคลิตุส สอเครตีส ปรากฏออกมาในระบบปรัชญาจิตวิทยาของเพลโต แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าเพลโตเป็นผู้หยิบฉวยเอาความคิดดี ๆ ของนักปรัชญาจิตวิทยารุ่นก่อนมาตั้งเป็นปรัชญาจิตวิทยาของตนเอง หากแต่ท่านได้นำมาเป็นเชื้อสำหรับเพิ่มพลังความคิดให้เติบโตขึ้นเท่านั้น เพื่อใช้เป็นรากฐานรองรับปรัชญาจิตวิทยาที่ท่านสร้างขึ้นด้วยฝีมือของท่านเอง

ความคิดเก่า ๆ ทั้งหมด จึงก่อรูปขึ้นอีกครั้ง ด้วยหลักการที่ริเริ่มขึ้นใหม่ ครั้นเพลโตโตเป็นหนุ่มขึ้น ได้รู้จักกับโสเครตีสผู้ซึ่งมีอายุแก่กว่าท่านประมาณ 40 ปี เมื่อคบหากันนาน ๆ เข้าก็เกิดศรัทธาเลื่อมใสในตัวโสเครตีสมาก จึงได้มอบตัวเป็นศิษย์ของโสเครตีสเป็นเวลาร่วม 20 ปีเศษ เพลโตจึงได้รับอิทธิพลทางด้านความคิดจากโสเครตีสแทบทุกอย่าง ระยะนั้นบ้านเมืองกำลังตกอยู่ภายใต้สภาพเลวร้าย ศีลธรรมเสื่อมทราม ผู้คนเห็นแก่ตัวกันมากขึ้น เพลโตจึงเห็นว่าแนวทางของโสเครตีสเท่านั้นที่จะช่วยแก้ปัญหาสังคมของเอเธนส์ได้นั่นคือการสอนให้คนมีคุณธรรม คือ ความรู้ หรือความรู้คือคุณธรรม

2. ความรู้ที่เป็นจริง

ทฤษฎีแบบมีรากฐานมาจากความรู้ (ปริชา ช้างขวัญยืน, 2514) ความรู้คืออะไร? ความจริงคืออะไร? เพลโตเปิดอภิปรายขึ้นโดยบอกเราในเชิงปฏิเสธว่า ความรู้และความจริงไม่ใช่อะไรอื่น จุดประสงค์ของเขาในแง่หนึ่งคือการปฏิเสธทฤษฎีผิด ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่จะต้องกำจัดออกไปเพื่อแผ้วถางทางเตรียมรับการอธิบายที่ถูกต้อง ทฤษฎีแรกที่เขาโจมตีก็คือ ทฤษฎีที่ว่าความรู้คือผัสสะ เนื้อหาสำคัญในการปฏิเสธทฤษฎีนี้อยู่ในเรื่องเทอเตตัส ข้อโต้แย้งของท่านพอสรุปได้ดังนี้

1. การที่ถือว่า ความรู้คือผัสสะ ดังเช่นทัศนะของโปรแทกกอรัสและพวกโซฟิสต์นั้นเราก็เห็นแล้วว่าให้ผลอย่างไร สิ่งที่คุณคิดเห็นว่าเป็นจริง ก็ถือว่าเป็นจริงสำหรับบุคคลนั้น แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อนำความคิดนี้ไปใช้ตัดสินเหตุการณ์ในอนาคตก็ปรากฏว่ามีข้อผิดพลาดเกิดขึ้น ดังในกรณีต่อไปนี้เป็นตัวอย่าง เช่น นาย ก. เห็นว่าเขาจะได้เป็นหัวหน้าผู้พิพากษาในปีหน้า แต่แทนที่จะเป็นเช่นนั้น นาย ก. กลับต้องไปอยู่ในคุก สิ่งที่คุณคิดเห็นว่าจะจะเป็นไปในอนาคตมักจะไม่เป็นจริงตามนั้น

2. ผัสสะก่อให้เกิดความรู้สึที่ขัดแย้งกัน วัตถุอันเดียวกันดูใหญ่เมื่ออยู่ใกล้ แต่ดูเล็กเมื่อย้ายที่ไปอยู่ไกล เมื่อเปรียบเทียบกับสิ่งหนึ่งวัตถุนั้นเบา แต่เมื่อเปรียบเทียบกับอีกสิ่งหนึ่งวัตถุนั้นกลับหนัก เมื่ออยู่ในเป็น อย่างหนึ่งจะมีสีขาว และเมื่ออยู่ในที่มืดไม่มีสีอะไรเลย เมื่อมองจากมุม ๆ หนึ่งกระดาดแผ่นนี้เป็นรูปสี่เหลี่ยม จตุรัส มองจากอีกมุมหนึ่งเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ในจำนวนความรู้สึที่ทั้งหลายเหล่านี้ ความรู้สึไหนที่เป็นจริง การที่เราจะบอกได้ว่าอะไรเป็นจริง เราต้องสามารถเลือกเอาในระหว่างความรู้สึที่ต่าง ๆ กันเหล่านี้ว่า ชอบสิ่งหนึ่งมากกว่าอีกสิ่งหนึ่ง ต้องสามารถแยกข้อแตกต่างในอันที่จะยอมรับสิ่งนี้ และปฏิเสธสิ่งนั้น แต่ถ้า ความรู้คือผัสสะ เราก็ไม่มีสิทธิที่จะชอบผัสสะอันหนึ่งมากกว่าอีกอันหนึ่ง เพราะผัสสะทุกผัสสะย่อมต้องจริง เท่านั้น

3. ลัทธินี้ทำให้การสอน การโต้แย้ง การเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ใช้ไม่ได้ เพราะผัสสะทั้งหมดเป็นจริง เท่ากัน ผัสสะของเด็กย่อมถูกต้องเท่า ๆ กับผัสสะของครูของเขา ดังนั้น ครูของเขาก็ไม่สามารถสอนอะไรเขา ได้ ในแง่การอภิปรายและการพิสูจน์การที่คนสองคนถกเถียงกันเกี่ยวกับเรื่อง ๆ หนึ่ง ก็ย่อมแสดงให้เห็นว่าเขาทั้งสองเชื่อว่าความจริงมีอยู่หลายอย่าง การที่เขาขัดแย้งกันนั้นจะบอกว่าความเห็นของเขาถูกต้องทั้งคู่ย่อม ไม่ได้ เพราะถ้าเป็นเช่นนั้นย่อมไม่มีอะไรต้องเถียงกัน ดังนั้น ถ้าคิดอย่างโปรแทกกอรัสมีความเชื่อว่า คนเป็น เครื่องวัดสิ่งทั้งปวงแล้ว การพิสูจน์และการปฏิเสธทั้งหลายย่อมไร้ผล

4. ถ้าผัสสะคือความจริง และคนเป็นเครื่องวัดสิ่งทั้งปวง เพราะเป็นสิ่งที่สัมผัสแล้วเพราะเหตุที่สัตว์ก็มีผัสสะเช่นเดียวกับคน สัตว์ชั้นต่ำที่สุดก็ต้องเป็นเครื่องวัดสิ่งทั้งปวงเช่นเดียวกับคน

5. ทฤษฎีของโปรแทกกอรัสขัดแย้งตัวเอง เพราะโปรแทกกอรัสยอมรับว่า สิ่งที่ข้าพเจ้าเห็นว่าจริง ย่อมเป็นจริงสำหรับข้าพเจ้า ดังนั้น ถ้าข้าพเจ้าเห็นว่าความจริงนั้นผิด ข้าพเจ้าก็ต้องว่าผิด

6. ความคิดดังกล่าวนี้ทำลายความเป็นปรนัยภาพของความจริง ทำให้ความแตกต่างระหว่างจริงกับเท็จไร้ความหมาย สิ่งเดียวกันเป็นทั้งจริงและเท็จในเวลาเดียวกัน คือจริงสำหรับท่านและเท็จสำหรับข้าพเจ้า ดังนั้น การที่เราจะกล่าวว่าข้อความหนึ่งเป็นจริงและเท็จก็ย่อมไม่แตกต่างกัน ข้อความทั้งสองมีความหมาย อย่างเดียวกัน คือ ไม่มีความหมายแต่อย่างใด การพูดว่าสิ่งที่ข้าพเจ้ามีผัสสะย่อมเป็นจริงสำหรับข้าพเจ้านั้น เป็นเพียงการใช้ชื่อผัสสะเสียใหม่ ไม่ได้เพิ่มคุณค่าอะไรเลย

7. ผัสสะทั้งปวงมีองค์ประกอบที่ไม่ได้เกิดจากผัสสะ สมมติว่าข้าพเจ้ากล่าวว่า “กระดาดแผ่นนี้ขาว” เราอาจคิดว่า นี่เป็นการตัดสินอย่างบริสุทธิ์ของผัสสะ ไม่มีอะไรอื่นนอกจากแสดงสิ่งที่ข้าพเจ้ารับรู้ด้วยผัสสะ แต่เมื่อพิจารณาก็เห็นว่าไม่ถูกต้อง ก่อนอื่นสิ่งที่ข้าพเจ้าต้องคิดคือกระดาดแผ่นนี้ ทำไมข้าพเจ้าจึงเรียกว่า กระดาด การที่ข้าพเจ้าเรียกเช่นนั้นก็หมายความว่า ข้าพเจ้าได้จัดแบ่งชนิดและเปรียบเทียบกับกระดาดแผ่น

อื่นอยู่ในใจแล้วตกลงใจว่าเป็นของชนิดเดียวกัน ดังนั้น ความคิดของข้าพเจ้าจึงเกี่ยวกับการเปรียบเทียบและการแบ่งชนิด วัตถุก็คือส่วนผสมของความรู้สึกของความขาว ความเป็นสีเหลือง ฯลฯ

ความรู้ที่ข้าพเจ้าสามารถจำได้ว่า กระดาษนั้นเป็นกระดาษแผ่นหนึ่งก็ด้วยการเปรียบเทียบความรู้สึกต่าง ๆ ที่ข้าพเจ้ามีอยู่ในขณะนี้ กับความรู้สึกซึ่งได้รับจากวัตถุอื่น ๆ ซึ่งเราเป็นชนิดเดียวกันในอดีต และเห็นว่าเหมือนกัน ข้าพเจ้าไม่เพียงแต่ต้องรับรู้ความเหมือนกันของความรู้สึก แต่ต้องรับรู้ความแตกต่างจากความรู้สึกอื่น ๆ ด้วย ข้าพเจ้าต้องไม่เอาความรู้สึกที่ข้าพเจ้าได้รับจากกระดาษไปสับสนปนเปกับความรู้สึกที่ข้าพเจ้าได้รับจากไม้แผ่นหนึ่ง ข้าพเจ้าต้องรู้ทั้งความเหมือนกันและความแตกต่างกันของความรู้สึก ก่อนที่จะกล่าวว่า “กระดาษแผ่นนี้” และก็เป็นไปในทำนองนี้อีก

เมื่อข้าพเจ้ากล่าวต่อไปว่า “มีสีขาว” ซึ่งก็เป็นเพียงการจัดว่ากระดาษเป็นชนิดเดียวกับวัตถุสีขาวอื่น ๆ และแยกความแตกต่างออกจากวัตถุที่มีสีอื่น ๆ แต่ลำพังผัสสะเท่านั้นย่อมไม่อาจเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างได้ ความรู้สึกแต่ละครั้งเป็นจุด ๆ เดียวโดด ๆ ไม่อาจเปรียบเทียบตัวเองกับความรู้สึกอื่น ๆ ได้ด้วยตนเอง

ปฏิบัติการอันนี้ ต้องเกิดจากจิตของข้าพเจ้าซึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางคอยประสานงานรับรู้แต่ละครั้ง ๆ มารวมเข้าด้วยกัน แล้วเปรียบเทียบว่าเหมือนกันหรือต่างกัน ซึ่งเราจะเห็นได้ชัดเป็นพิเศษในกรณีที่เราเปรียบเทียบความรู้สึกจากผัสสะหนึ่งกับอีกผัสสะหนึ่ง เมื่อลูบลำลูกบอลด้วยนิ้ว ข้าพเจ้ารู้สึกว่า กลมเมื่อมองด้วยตาข้าพเจ้าเห็นว่าลูกบอลนั้นกลม การคลำเป็นความรู้ที่แตกต่างกับการดูอยู่มากทีเดียว ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงใช้คำ ๆ เดียวกันว่า “กลม” เพื่ออธิบายผัสสะทั้งสองอย่าง นี่แสดงว่าข้าพเจ้าได้เปรียบเทียบความรู้สึกทั้งสองอย่างว่าเหมือนกัน ซึ่งย่อมอาศัยเพียงผัสสะไม่ได้ เพราะตาของข้าพเจ้าไม่อาจใช้คลำ และนิ้วของข้าพเจ้าไม่อาจใช้ดูได้ ต้องเป็นจิตที่อยู่เหนือผัสสะเป็นผู้เปรียบเทียบว่าเหมือนกัน ดังนั้น ความคิดในเรื่องความเหมือนและความแตกต่างไม่ได้เกิดขึ้นกับข้าพเจ้าโดยทางผัสสะ ปัญหาต่างหากที่ทำให้สิ่งทั้งหลายมีความเหมือนกันและความแตกต่างกันและสิ่งทั้งหลายก็มีความสัมพันธ์กับความรู้ทั้งหมด แม้แต่กับความรู้ธรรมดาที่สุดเช่น ข้อความที่ว่า “สิ่งนี้มี สีขาว” ดังนั้น ความรู้จึงมิได้เป็นเพียงผัสสะอย่างที่ปรารถนากอรัสคิด ถ้าความรู้ไม่ใช่สิ่งเดียวกันกับผัสสะแล้ว ก็ต้องไม่ใช่สิ่งเดียวกับความเห็นด้วย เพลโตพยายามปฏิเสธทฤษฎีชนิด ๆ ที่ว่า “ความรู้คือความเห็น”

จะเห็นได้ชัดว่า ความเห็นที่ผิดไม่ใช่ความรู้ และแม้กระทั่งความเห็นที่ถูกก็ไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นความรู้ ถ้าเป็นแต่เพียงความเห็นที่ถูกต้องเท่านั้น การมีความรู้นั้นเราต้องไม่เพียงรู้ว่าสิ่งหนึ่งเป็นเช่นนั้น แต่ต้องรู้ด้วยว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ต้องรู้ด้วยปัญญา ความรู้ต้องเป็นความเข้าใจที่เต็มเปี่ยมและสมบูรณ์ เป็นความเข้าใจที่มีเหตุผล ไม่ใช่เป็นเพียงความเชื่อตามความรู้สึก ต้องมาจากปัญญา ไม่ใช่ความเชื่อ ความเห็นที่ถูก อาจได้มาจากต้นเหตุการชักนำและการอ้างเหตุผลอย่างผิด ๆ ตามศิลปะของนักพูดและวาทศิลป์ ความรู้เกิดขึ้นได้โดยปัญญาเท่านั้น

3. ศิลปะจอมปลอมของวาทศิลป์

ดังนั้น ความเห็นที่ถูกจึงไม่คงที่ ไม่แน่นอน แต่ความรู้ที่แท้จริงไม่อาจทำให้คลอนแคลนได้เช่นนั้น คนที่รู้และเข้าใจอย่างแท้จริงย่อมไม่ถูกชักจูงด้วยเสน่ห์ของคำพูดให้เพิกถอนความรู้ของเขาได้ กล่าวคือความเห็นอาจจริงหรือไม่จริงก็ได้ แต่ความรู้ต้องเป็นจริงเสมอ

เมื่อได้ปฏิเสธทฤษฎีชนิด ๆ เหล่านี้แล้ว เราก็สามารถผ่านไปสู่ทฤษฎีความรู้ในด้านที่เป็นการสร้างสรรค์ได้ ถ้าความรู้ไม่ใช่ทั้งผัสสะและความเห็นแล้ว อะไรคือความรู้ หรือความรู้เกิดจากอะไร

เพลโตได้นำเอาคำสอนของโสเครติสมาทั้งหมดโดยไม่เปลี่ยนแปลง ความรู้ทั้งปวงเป็นความรู้ที่ได้มาจากแบบ ดังที่ได้อธิบายมาแล้วในทฤษฎีความรู้ของโสเครติส ความคิดเช่นนี้สามารถกำจัดความเห็นแบบโซ

พิสดารที่ถือว่าความรู้กับผัสสะเป็นสิ่งเดียวกัน แบบซึ่งเป็นสิ่งเดียวกับคำจำกัดความเป็นสิ่งที่กำหนดแน่และเที่ยงแท้ ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามความรู้สึกอย่างอัตนัยของปัจเจกบุคคล

แบบให้ความจริงแบบปรนัยแก่เรา และยังเข้ากันได้กับทัศนะเรื่องความเห็นของเพลโตอีกด้วย ความรู้ไม่ใช่ความคิดเห็นซึ่งมาจากความรู้สึกหรือผัสสะหรือความรู้มีรากฐานมาจากปัญญา การกล่าวเช่นนี้ก็เหมือนกันกับกล่าวว่าความรู้มาจากแบบ เพราะปัญญานั้นเป็นหน้าที่ตามธรรมชาติของแบบ การกล่าวเช่นนี้ก็เหมือนกันกับกล่าวว่าความรู้มาจากแบบ เพราะปัญญานั้นเป็นหน้าที่ตามธรรมชาติของแบบ แม้ในการตอบคำถามที่ว่า “ความรู้คืออะไร” นั้น เพลโตจะเห็นคล้อยตามคำสอนของโสเครตีสอย่างไม่มีข้อสงสัยก็ตาม แต่ในด้านเมตาฟิสิกส์ก็สร้างคำสอนขึ้นใหม่ และไม่เหมือนโสเครตีสเลย เขาเปลี่ยนทฤษฎีความรู้ของโสเครตีสไปสู่ทฤษฎีเกี่ยวกับธรรมชาติของสิ่งแท้จริงซึ่งเป็นเนื้อหาของปรมาตม์

4. ทฤษฎีแบบ

เรื่องทฤษฎีแบบนี้ โสเครตีสถือว่า แบบเป็นเพียงกฎของความคิด คำจำกัดความเป็นเสมือนช่องทางที่ทำให้ความคิดดำเนินไปตรงทาง เราเปรียบเทียบการกระทำใด ๆ กับคำจำกัดความของคุณธรรมเพื่อจะบอกได้ว่าเป็นคุณธรรมหรือไม่ แต่เพลโตได้เปลี่ยนสิ่งซึ่งโสเครตีสคิดว่าเป็นเพียงความคิดให้มาเป็นเนื้อหาทางเมตาฟิสิกส์ คืออภิปรายปัญญานั้นเอง

ทฤษฎีเรื่องจิตของเขาเป็นเรื่องเกี่ยวกับแบบที่เป็นปรนัย กล่าวคือแบบมิใช่เป็นเพียงความคิดอย่างหนึ่งในจิต แต่เป็นสิ่งที่ซึ่งเป็นอิสระอยู่ต่างหากจากจิตนี้ คือสาระของปรัชญาจิตวิทยาเพลโต

ทำไมเพลโตจึงเชื่อเช่นนั้น เหตุที่เพลโตมีความเชื่อดังกล่าวก็เพราะเขาถือว่าความรู้คือความรู้เกี่ยวกับแบบและถ้าแบบเป็นความรู้ที่แท้จริง ก็เป็นจริงได้ในแง่ที่ว่า มันสอดคล้องกันกับความจริงที่เป็นปรนัยอีกอันหนึ่ง

ดังนั้น ความคิดทั่วไปหรือแบบที่อยู่ภายนอกจิตใจจึงต้องเป็นสิ่งที่มียุ่จริง ในแง่นี้ก็เป็นการขัดแย้งอยู่ในตัวที่จะสมมติว่าแบบเป็นความรู้ที่แท้จริง แต่ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งอื่นใดที่มีนอกตัวเรา ถ้าความรู้ที่ได้จากแบบเป็นจริง ผัสสะที่อาศัยอายตนะภายนอกก็ต้องผิด ผัสสะเป็นที่ทำให้เรารู้สึกว่าข้างมียุ่มากมาย ปัญญาของเราให้แบบเกี่ยวกับข้างโดยทั่วไป ถ้าสิ่งที่ได้จากปัญญาเป็นความจริง สิ่งที่ได้จากผัสสะก็ต้องผิด และถ้าหมายความว่า วัตถุที่เรารับรู้ด้วยผัสสะไม่มีความเป็นจริงอย่างแท้จริง สิ่งที่เป็นจริงก็คือแบบแต่อย่างเดียว สิ่งที่ไม่เป็นจริงก็คือวัตถุแต่ละอย่างที่เรารับรู้ด้วยผัสสะ สิ่งที่เป็นข้างตัวนี้ ข้างตัวนั้น ไม่มีภาวะที่แท้จริงส่วนที่เป็นจริงคือ แบบเกี่ยวกับข้างต่างๆ ไปเท่านั้น

เราลองพิจารณาทฤษฎีแบบนี้อีกในแง่หนึ่ง คือ เรื่องความงาม ความงามคืออะไร ? บางคนอาจตอบว่า ดอกกุหลาบ บางคนตอบว่า พระจันทร์ซึ่งส่องแสงในวันเพ็ญหรืออาจตอบว่า ใบหน้าของผู้หญิง ทิวทัศน์ ป่าไม้ ฯลฯ ความงามเหล่านี้จึงขึ้นอยู่กับจิตตสันใจของบุคคล บางทีอาจพูดว่าไม่มีสิ่งที่เรียกว่าความงาม มีแต่สิ่งที่สวยงาม การที่เราใช้คำ ๆ เดียวเป็นเพียงวิธีพูดเท่านั้น ความจริงแล้วความงามมียุ่มากมาย และต่างก็อยู่ในวัตถุที่สวยงาม แนวความคิดเกี่ยวกับความงามดังได้กล่าวมาแล้วนั้น อาจนำมาใช้กับความยุติธรรม ความดี ความขาว หรือความหนักได้ในทำนองเดียวกัน การกระทำที่ยุติธรรมมียุ่มากมาย แต่ความยุติธรรมต้องมีเพียงหนึ่ง เพราะเราใช้คำ ๆ เดียวสำหรับเรียก ความยุติธรรมนี้ต้องเป็นสิ่งที่เป็นจริงต่างหากจากการกระทำที่ยุติธรรมทั้งหมดความคิดเกี่ยวกับความยุติธรรมของเราเป็นเพียงการลอกแบบมา ในทำนองเดียวกัน วัตถุสีขาวก็มีหลายอัน แต่มีความขาวเพียงหนึ่ง ความงาม ความยุติธรรม ความดี ความขาว ข้าง โดยทั่วไปต่างก็เป็นแบบทั้งสิ้นความคิดเกี่ยวกับความงามเกิดขึ้นจากการรวมเอาสิ่งที่สวยงามทั้งหมดมียุ่ร่วมกันและแยกสิ่งที่แตกต่างกันออกไปจึงหมายถึงแบบ

ดังนั้น ทฤษฎีของเพลโตก็คือ แบบเป็นความจริง แบบปรนัย เขาให้ศัพท์แบบที่เป็นปรนัยเหล่านี้ว่า แบบ (Idea) นี้ คือคำตอบปัญหาสำคัญทางปรัชญาจิตวิทยาของเพลโต คือปัญหาที่ว่าท่ามกลางปรากฏการณ์ และความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลาย ทฤษฎีมีอะไรที่เป็นสิ่งแท้จริงสูงสุดไม่ขึ้นกับใคร และทุกสิ่งอธิบายได้ด้วย สิ่งนี้ สำหรับเพลโตสิ่งนี้คือ แบบ

เรามาลองพิจารณาดูกันต่อไปอีกว่า ลักษณะของแบบเป็นอย่างไร ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

1. แบบเป็นสาร (Substance) คำว่า สาร เป็นศัพท์วิชาการทางปรัชญา ซึ่งเอามาจากความหมายทั่วไป ตามปกติเราใช้คำว่า สาร กับสิ่งที่เป็นวัตถุ เช่น เหล็ก ทองเหลืองไม้ หรือน้ำ สารเหล่านี้มีคุณสมบัติ เช่น ความแข็งและความเปราะ เป็นคุณสมบัติของสารเหล็กคุณสมบัติไม่อาจมีอยู่ต่างหากจากสารได้ ไม่อาจคงอยู่ โดยตนเอง แต่ต้องพึ่งสาร ความเปราะไม่อาจมีอยู่โดยลำพังตัวเอง แต่ต้องอยู่ในสิ่งที่เปราะ แม้คุณสมบัติจะ ไม่เป็นอิสระจากสารแต่สารก็เป็นอิสระจากคุณสมบัติ คุณสมบัติจึงเป็นจริง เพราะมีสาร แต่สารเป็นจริงโดย ตัวของมันเอง การใช้คำนี้ทางปรัชญา เป็นเพียงการนำความคิดนี้มาใช้อย่างตรงตัวเท่านั้น

สำหรับนักปรัชญาจิตวิทยานั้น สาร หมายถึง สิ่งที่มีภาวะอยู่โดยตัวเองไม่ได้ เป็นจริงเพราะสิ่งอื่นแต่ เป็นต้นกำเนิดความจริงของตัวเอง เป็นต้นเหตุของตัวเอง และกำหนดตัวเองเป็นพื้นฐานของสิ่งอื่น และไม่มีสิ่งใดเป็นพื้นฐานของมัน นอกจากตัวมันเอง เช่น ถ้าเราเชื่อความคิดแบบคริสเตียนทั่วๆ ไปว่า พระเจ้าสร้างโลก แต่พระองค์เองนั้นเป็นภาวะสูงสุด ไม่มีใครสร้างขึ้นเนื่องจากโลกมีอยู่ได้เพราะพระเจ้า แต่พระเจ้ามีอยู่ได้ด้วย พระองค์เอง พระเจ้าจึงเป็นสารส่วนโลกไม่ใช่สาร

โดยนัยนี้ ศาสนาใช้คำนี้อย่างถูกต้องที่กล่าวว่า พระเจ้าเป็น “ร่างสามร่าง แต่เป็นสารเดียว” แต่ตาม ทศณะของจิตนิยม จิตเป็นสิ่งที่อยู่โดยตัวเอง สารมีอยู่ได้เพราะจิต ในกรณีนี้สารก็ไม่ใช้สาร จิตต่างหากที่เป็น สาร โดยความหมายทางวิชาการนี้ แบบจึงเป็นสาร เป็นสิ่งที่แท้จริงสูงสุด และไม่ขึ้นกับใคร ความมีภาวะ ทั้งหมดของแบบอยู่ในตัวเอง ไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งใด แต่ทุกสิ่งขึ้นอยู่กับแบบ แบบเป็นหลักการเบื้องต้นของจักรวาล

2. แบบเป็นสากลภาพ ไม่ใช่วัตถุอย่างใดอย่างหนึ่ง แบบเกี่ยวกับข้างไม่ได้หมายถึงข้างตัวนี้ ข้างตัวนั้น หากเป็นแบบทั่วไปของข้างทั้งหมด แบบของสิ่งอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน ด้วยเหตุนี้ ในสมัยใหม่จึงมักเรียกแบบว่า สากลภาพ

3. แบบไม่ใช่สิ่งของแต่เป็นความคิด สิ่งที่เป็นข้างโดยทั่วๆ ไปไม่ได้มีอยู่จริง ๆ ในโลกถ้ามีเราควรพบได้ ในที่ใดที่หนึ่ง ซึ่งก็จะกลายเป็นสิ่งเฉพาะ แทนที่จะเป็นสิ่งที่สากล แต่ในกรณีที่ว่าแบบเป็นความคิดนั้นมีข้อที่ เข้าใจผิดอยู่สองข้อคือ ข้อที่ 1 การคิดว่าแบบเป็นความคิดของบุคคล เช่น ความคิดของท่านหรือของข้าพเจ้า ข้อที่ 2 การคิดว่าแบบเป็นความคิดในจิตของพระเจ้า ทศณะทั้งสองนี้เป็นทศณะที่ผิดการคิดว่าความคิดของเรา เป็นต้นกำเนิดของจักรวาล ความคิดของเราแท้ที่จริงแล้วเป็นการลอกแบบของแบบ แต่ถ้านำความคิดของเรา ไปปนกับแบบแล้ว สำหรับเพลโตถือเป็นเรื่องน่าอัศจรรย์เท่ากับนำความคิดของเราเกี่ยวกับภูเขาไปปนกับตัวภูเขา เอง

อีกอย่างหนึ่ง แบบไม่ใช่ความคิดของพระเจ้า ที่จริงแล้วบางครั้งเรียกแบบว่าเป็น “จิตทิพย์” แต่นี้ก็ เป็นการเปรียบเทียบให้เห็นภาพพจน์ เราอาจพูดถึงแบบโดยรวมทั้งหมดว่าเป็น “จิตทิพย์” แต่ไม่ได้ หมายถึงสิ่งใดโดยเฉพาะ เป็นเพียงสำนวนแบบกวีพจน์เท่านั้น ข้อผิดพลาดทั้งสองเนื่องมาจากข้อเท็จจริงที่ว่า เป็นการยากที่เราจะเข้าใจว่าความคิดมีอยู่ได้โดยไม่มีผู้คิด แต่อย่างไรก็ตาม เพลโตก็หมายถึงความคิดแบบ ปรนัย ไม่ใช่ความคิดแบบอัตนัย คือมีอยู่ในจิตโดยเฉพาะ หากแต่เป็นความคิดซึ่งเป็นโดยตัวเอง เป็นอิสระจาก จิตทั้งหลาย

4. แบบแต่ละแบบเป็นหนึ่ง คือ เป็นหนึ่งท่ามกลางความหลากหลาย แบบของมนุษย์เป็นหนึ่ง แม้ว่า จะมีมนุษย์อยู่มากมายก็ตาม ไม่อาจมีแบบเกินหนึ่งสำหรับวัตถุแต่ละชนิด ถ้าแบบเกี่ยวกับความยุติธรรมมี

หลายแบบ เราก็ต้องแสวงหาสิ่งที่คุณธรรมมีอยู่ร่วมกัน และสิ่งที่มีอยู่ร่วมกันนี้จะเป็นแบบของคุณธรรมซึ่งมีเพียงแบบเดียว

5. แบบไม่เปลี่ยนแปลงและไม่อาจสลายไปได้ แบบเป็นสิ่งที่เดียวกับคำจำกัดความและลักษณะของคำจำกัดความก็คือมันควรจะเป็นเช่นนั้นอยู่เสมอ จุดประสงค์ของคำจำกัดความก็เพื่อนำปัจเจกวัตถุมาเปรียบเทียบ เพื่อให้เห็นว่าเข้ากันได้หรือไม่ แต่ถ้าคำจำกัดความของสามเหลี่ยมแตกต่างกันไปทุกวัน ๆ ก็ไม่มีประโยชน์อะไร ดังนั้น คำจำกัดความจึงต้องเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้ที่สุด และคำจำกัดความก็เป็นเพียงการแสดงธรรมชาติของแบบออกมาเป็นคำพูด ดังนั้น แบบจึงไม่เปลี่ยนแปลง สิ่งสวยงามหลายสิ่งเกิดขึ้นและสลายไปได้ แต่ความงามครั้งแล้วครั้งเล่าของความนิรันดร์ คำจำกัดความของมนุษย์ก็ยังคงเดิมอยู่เสมอ แม้ว่ามนุษย์จะถูกทำลายไปหมด แบบของมนุษย์เป็นนิรันดร์ ไม่แปดเปื้อนความเกิด ความแก่ ความเสื่อมโทรม และความตายของมนุษย์แต่ละคน

6. แบบเป็นสารัตถะของสรรพสิ่ง คำจำกัดความเป็นเครื่องแสดงว่า อะไรเป็นสารัตถะของสิ่ง ๆ หนึ่ง ถ้าเราใช้คำจำกัดความของมนุษย์ว่าเป็นสัตว์ที่มีเหตุผลก็หมายความว่า เหตุผลเป็นสารัตถะของมนุษย์

7. แบบแต่ละแบบเป็นสิ่งที่สมบูรณ์สูงสุดตามชนิดของแบบนั้น ๆ ความสมบูรณ์ของแบบเป็นสิ่งที่เดียวกันกับความเป็นจริงของมัน มนุษย์ที่สมบูรณ์ คือมนุษย์ชนิดที่เป็นสากลนั่นคือ เป็นแบบของมนุษย์ ปัจเจกบุคคลย่อมผิดแผกไปจากแบบสมบูรณ์นี้ไม่มากนักน้อย เมื่อมนุษย์ขาดความสมบูรณ์เขาก็ไม่ใช่สิ่งสมบูรณ์และเป็นจริง

8. แบบไม่ขึ้นกับเวลาและพื้นที่ ที่ว่าไม่ขึ้นกับพื้นที่นั้น เห็นได้ชัดถ้าอยู่ในพื้นที่ที่ต้องอยู่ในที่ใดโดยเฉพาะ และเราควรพบได้ที่ไหนสักแห่งหนึ่ง อาจพบได้โดยอาศัยกล้องจุลทรรศน์หรือโทรทัศน์ นี่ก็หมายความว่า แบบเป็นสิ่งที่เฉพาะ เป็นวัตถุมิใช่สากลภาพ ส่วนในแง่ที่ว่าไม่ขึ้นกับเวลา ก็เพราะเหตุไม่เปลี่ยนแปลงและเป็นนิรันดร์ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า เป็นสิ่งที่เดียวกันอยู่ตลอดเวลา หากเป็นเช่นนั้นความไม่เปลี่ยนแปลงของแบบก็กลายเป็นเรื่องของประสบการณ์ ไม่ใช่เรื่องของเหตุผล แต่ความไม่เปลี่ยนแปลงของแบบเป็นเรื่องของเหตุผลโดยแท้ เพราะเรารู้แบบได้ด้วยการคิด

9. แบบเป็นสิ่งที่มิใช่เหตุผล นั่นคือเราเข้าใจได้ด้วยปัญญา การเข้าใจแบบนั้นมีได้เป็นสิ่งที่เข้าใจได้ด้วยทางสังหรณ์หรือความรู้สึกเร้นลับชนิดใด หากแต่จะรู้ได้ก็ด้วยปัญญาและการคิดอย่างอดสาหะเท่านั้น

ประการสุดท้าย ในบั้นปลายชีวิตของเพลโต เขาได้เปรียบเทียบว่า แบบเป็นสิ่งที่เดียวกับจำนวนของพวกไพแทกอรียันมีความเชื่อว่าสรรพสิ่งเริ่มต้นด้วยจำนวน จำนวนเป็นสิ่งที่แท้จริงของสรรพสิ่ง เรื่องนี้ไม่มีในบทสนทนาที่เพลโตแต่งไว้ แต่เรารู้ได้จากอริสโตเติล ทฤษฎีนี้ดูเหมือนจะเกิดในสมัยที่เพลโตอยู่ในวัยชรา

5. ข้อสังเกตของอริสโตเติลเกี่ยวกับเรื่องแบบ

ข้อสังเกตของอริสโตเติลเกี่ยวกับเรื่องแบบของเพลโตมีสาระพอสรุปได้ ดังนี้

1. ทฤษฎีแบบของเพลโตได้มาจากสามแหล่ง คือ 1. คำสอนของอียิปต์ 2. คำสอนของเฮราคลิตัส 3. คำสอนของโสเครตีส

เพลโตได้นำความคิดเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงมาจากเฮราคลิตัสมาใช้ในเรื่องโลกแห่งผัสสะ นำความคิดเรื่องสิ่งสมบูรณ์ (Absolute Being) มาจากพวกอียิปต์ และนำเรื่องแบบมาจากโสเครตีส

2. วัตถุแห่งผัสสะเท่าที่เรารู้ได้ นั่น เราได้เพราะมีอะไรมากกว่าความรู้สึกล้วน ๆ กล่าวคือเพราะมีแบบอยู่ในตัววัตถุ และนี่เองทำให้เกิดคำสอนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของวัตถุแห่งผัสสะกับแบบ

ประการที่หนึ่ง แบบเป็นต้นเหตุคือเป็นพื้นฐานของวัตถุแห่งผัสสะแบบเป็นสิ่งที่แท้จริงสูงสุดซึ่งใช้อธิบายวัตถุและละชนิดได้

ประการที่สอง วัตถุเป็น “แบบจำลอง” เป็น “สิ่งเลียนแบบ” ของแบบในแง่ที่เหมือนกับแบบวัตถุเป็นจริง ในแง่ที่ต่างจากแบบวัตถุเป็นสิ่งไม่จริง

ประการที่สาม ตามความเห็นของเพลโต วัตถุแห่งผัสสะเป็นสิ่งลอกมาจากแบบเลื่อนกลางจากแบบและไม่สมบูรณ์ เป็นเพียงเงาและเป็นจริงเพียงครึ่งหนึ่ง

ประการที่สี่ สิ่งต่าง ๆ มีส่วนร่วมกับแบบ วัตถุสีขาวมีส่วนร่วมอยู่ในความขาวอันเดียวกัน วัตถุสวยงามมีส่วนร่วมอยู่ในความงามอันเดียวกัน โดยนัยนี้ ความงามจึงเป็นคำอธิบายของสิ่งสวยงาม

ประการที่ห้า แบบเป็นสิ่งที่ทั้งอยู่ภายนอกและภายใน ในแง่ที่อยู่ในวัตถุแห่งผัสสะแบบก็อยู่ภายในในแง่ที่เป็นสิ่งซึ่งเป็นจริงต่างหากจากวัตถุแห่งผัสสะ แบบก็อยู่ภายนอกแม้คนจะถูกทำลายหมด แบบของคนก็ยังคงเป็นความจริง เป็นจริงอยู่ก่อนที่จะมีคนเกิดขึ้น

ประการที่หก มีแบบอะไรอยู่บ้าง เราจะเห็นได้ว่ามีแบบทางศีลธรรม เช่นความยุติธรรม ความดี และความงาม มีแบบของสิ่งที่มีตัวตน เช่น ช้าง ม้า คน ต้นไม้ ฯลฯ มีแบบของคุณสมบัติ เช่น ความขาว ความหนัก ความหวาน และแบบวัตถุที่ประดิษฐ์ขึ้น เช่น แบบของเตียง โต๊ะ เสื้อผ้า ฯลฯ ใช่แต่จะมีแบบของคุณธรรมชั้นสูงส่ง เช่นความงามและความยุติธรรมเท่านั้น แบบความอัปลักษณ์และความอยุติธรรมก็มีอยู่ด้วย

หลักโดยทั่วไปเกี่ยวกับมีอยู่ว่า “ที่ใดก็ตามที่สร้างแบบได้ ที่นั้นย่อมมีแบบคือที่ใดก็ตามที่มีของหลายสิ่ง เรียกชื่อได้ว่า เป็นชนิดเดียวกัน ที่นั้นก็มีแบบ”

บรรณานุกรม

- กันยา สุวรรณแสง. (2540). **จิตวิทยาทั่วไป**. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : อักษรพิทยา.
- กาญจนา คำสุวรรณ และนิตยา เสาร์มณี. (2521). **จิตวิทยาเบื้องต้น**. พระนคร: โรงพิมพ์การเวก.
- กรรณิการ์ ภูประเสริฐ และคณะ. (2527). **จิตวิทยาทั่วไป**. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ช้างเผือก.
- จำเนียร ช่วงโชติ. (2515). **จิตวิทยาการเรียนรู้**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- จินดา จันทรแก้ว. (2532). **ศาสนาปัจจุบัน**. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาบรรณาการ,
- ชาติชาย พิทักษ์ธนาคม. (2544). **จิตวิทยาการเรียนการสอน**. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์. (2534). **ญาณวิทยาทฤษฎีความรู้**. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เดือน คำดี. (2532). **ศาสนาเบื้องต้น**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย,
- ธีระ อาชวเมธี. (2521). **ปรัชญาจิตวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.
- พระราชวรmani (ประยูร ปยุตโต). (2528). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2544). **แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: พิมพ์ที่บริษัทธรรมสารจำกัด
- พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณโณ). (2537). **จิตวิทยาในพระอภิธรรม**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2538). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ จำกัด.
- วิจิตรวาทการ, หลวง. (2524). **พุทธานุภาพกับจิตตานุภาพ**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เสริมวิทยาบรรณาการ.
- _____. (2494). **ศาสนาสากล**. พระนคร : สำนักพิมพ์งาน ส.ธรรมภักดี.
- วไลยพร ภาณุตานนท์ ณ มหาสารคาม. (2528). **จิตวิทยาพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ : บริษัทเมคาร์ท จำกัด.
- สุชีพ บุญญานุภาพ. (2533). **พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน**. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- _____. (2516). **ประวัติศาสตร์ศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ : รวมสาสน์.

- _____. (2544). **ศาสนาเปรียบเทียบ**. พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย.
แสง จันทร์งาม. (2544). **พุทธศาสนวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่บริษัทสร้างสวรรค์บุ๊คส์ จำกัด.
เสฐียร โพนันทะ. (2513). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. พระนคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร.
เสฐียร พันธรั้ง. (2513). **ศาสนาเปรียบเทียบ**. พิมพ์ครั้งที่ 2, พระนคร : แพร่พิทยา.
เสฐียรโกเศศ นาคประทีป. (2500). **ลัทธิของเพื่อน**. พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์.
A.V. Petrovskky and M.G. Yaroshevsky, A . (1987). **Concise Psychological Dictionary**.
Barratt, P.E.H. (1971). **Bases of Psychological Method**.
Bichler Rovert, F. Nowman, Jack. (1993). **Psychology Applied to teaching**. 7 th ED.
Boston : Houghton Mifflincompany.
Deese, J. & Hulse. S.H. (1967). **The Psychology of Learning**. New york : McGraw - Hill. Inc.
Divid Mitler, B. (1967). **Psychology Appied**. London.
Eaton, R.M. (1975). **General Psychology**. London.
Edwards, P. (Ed). (1962). **The Encyclopedia of Psychology**. New York.
Gibson, T.J. (1981). **Psychology for The Classroom**. N.J. : Prentice - Hall, Inc.

จกัถวตฺรสูตรและการสังเคราะห์สังคมไทยที่พึงปรารถนา Cakkavatti Sutra and Synthesis of the Thai Perfection Society

ศรุตานนท์ ชอบประดิษฐ์

Sarutanon Chubpradisth

นักวิชาการอิสระ

Independent Academician

E-mail : raisangnita@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 1 กุมภาพันธ์ 2561

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 20 กุมภาพันธ์ 2561

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 25 กุมภาพันธ์ 2561

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มี ความมุ่งหมายวิเคราะห์จกัถวตฺรสูตรที่ปรากฏในคัมภีร์ พระไตรปิฎก เพื่อนำมาสังเคราะห์สังคมไทยที่พึงปรารถนาซึ่งผู้เขียนขอเสนอใน 2 ประเด็น คือ 1) ความหมายและความสำคัญของจกัถวตฺรสูตรจกัถวตฺตสูตรเป็นพระสูตรสำคัญที่พระพุทธองค์ทรงตรัสเกี่ยวกับการปกครองหมู่คณะที่เป็นเหตุสนับสนุนให้สังคมเจริญขึ้นหรือเสื่อมถอยลง เพราะคุณค่าของจกัถวตฺตสูตรมี 2 ประการใหญ่ ๆ คือ 1) คุณค่าในการบรรลุเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาด้วยการทำตนให้เป็นที่ยิ่ง และ 2) คุณค่าในการปกครองโดยใช้หลักจักรวรรดิวัตร 12 ประการ เพื่อใช้แก้ปัญหาของสังคมใน 3 ระดับคือ (1) ระดับปัจเจกบุคคล (2) ระดับสังคมครอบครัว และ (3) ระดับสังคมโดยรวม และ 2) การสังเคราะห์สังคมไทยที่พึงปรารถนานั้นคือวิถีทางเข้าสู่สังคมอุดมคติ เพราะคุณธรรมนั้นจะทำให้สังคมเข้มแข็งและธรรมชาติของมนุษย์แก้ไขได้ยากมนุษย์จะต้องถูกควบคุมด้วยความกลัวการถูกลงโทษ โดยการจัดรูปแบบสังคมใหม่ให้มีองค์อธิปัตย์เป็นผู้ควบคุมและลงโทษผู้ละเมิดสัญญา ซึ่งจะช่วยบรรเทาให้มนุษย์ประพฤติชั่วน้อยลงและจำกัดความอยากลงได้บ้าง ดังนั้น จึงเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงระหว่างจกัถวตฺรสูตรกับการสังเคราะห์สังคมไทยในปัจจุบัน

คำสำคัญ : จกัถวตฺรสูตร, การสังเคราะห์, สังคมไทย

Abstract

This article aims to analyze the Cakkavatti Sutra in the Tripitaka to synthesize the Thai perfection society that the author would like to present in 2 points consisted of 1) the meaning and importance of the Cakkavatti Sutra. The importance of Cakkavatti Sutra that the Lord Buddha declared which consisted of governed society to grow or degenerate based on Cakkavatti Sutra applying in term of two big points. First is the value of achieving the highest goal in Buddhism by self-sacrifice and second is the value of governance by using the 12 principles of Cakkavatti Sutra to solve social problems at 3 levels which are the individual, family and society levels. 2) The synthesis ideal of the Thai perfection society is a way to achieve society because morality makes society stronger and human nature is difficult to

constraint. Therefore, human beings must be administrated with fear of punishment. Furthermore, the society required to settle a social pattern with the sovereignty take part in controlling and punishing the person who infringed and thus the link between the Cakkavatti Sutta and the synthesis of the Thai perfection society of the present day.

Keywords: Cakkavatti Sutta, Synthesis, Thai society

1. บทนำ

จกักรัตติสูตร เป็นพระสูตรขนาดยาว ปรากฏในพระสุตตันตปิฎกที่มณีกาย ปาฏิภวรรค เล่มที่ 11 เป็นพระสูตรที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงที่เมืองมาตุลาในแคว้นมคธ ได้ตรัสแก่ เหล่าภิกษุสงฆ์ว่า “เธอทั้งหลายจงมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง จงมีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นกายในกายอยู่มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้” และพระองค์ได้ตรัสให้เจริญสติปัฏฐาน 4 และการเจริญสติปัฏฐาน 4 เท่ากับพึ่งตน และพึ่งธรรมไปพร้อมกัน จกักรัตติสูตรนั้น แบ่งโครงสร้างออกเป็น 3 ส่วน คือ (1) ภาคอุเทศ เป็นบทเริ่มต้นที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสสอนให้ภิกษุทั้งหลายพึ่งธรรม ไม่พึ่งสิ่งอื่น โดยวิธีการในการพึ่งตนเอง คือ การเจริญสติปัฏฐาน 4 (2) ภาคนิเทศ เป็นบทที่อธิบายเนื้อเรื่องที่พระองค์ทรงสาธกนิทานทั้งในอดีตและอนาคตมาเป็นบุคลาธิษฐานเพื่อสอนพระภิกษุ และทำของภาคนิเทศตรัสถึงพระศรีอริยเมตไตรยอธิบายถึงเรื่องการสอนธรรมและการบริหารคณะสงฆ์ว่าเป็นแบบอย่างเดียวกันกับพระองค์และ (3) ภาคนิคมน์ เป็นการอธิบายบทสรุปในการตรัสพระสูตรนี้ ผู้ปฏิบัติธรรมย่อมเจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ ปโมกข์ และผลพระสูตรนี้ มิใช่พระสูตรที่ว่าด้วยหลักปฏิบัติของพระเจ้าจักรพรรดิเท่านั้น เมื่อพิจารณาสาระที่ปรากฏในพระสูตรแล้ว พบว่ามีความสำคัญใน 3 สถานะ ได้แก่ (1) เป็นพระสูตรที่ว่าด้วยหลักการปฏิบัติแห่งความสามารถในการบรรลุถึงการพึ่งตนเองอย่างแท้จริง (2) เป็นพระสูตรที่ว่าด้วยหลักการบริหารการปกครองรัฐสำหรับพระเจ้าจักรพรรดิ พระมหากษัตริย์ หรือคณะผู้บริหารประเทศ โดยจกักรัตติสูตร เป็นพระสูตรสำคัญที่พระพุทธองค์ทรงตรัสเกี่ยวกับการปกครองหมู่คณะที่เป็นเหตุสนับสนุนให้สังคมเจริญขึ้นหรือเสื่อมถอยลง และพระสูตรดังกล่าวยังมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับพระสูตรอื่น ๆ มากมาย อาทิเช่น อัคคัญญสูตร มหาปทานสูตร สารันทสูตร มหาสุทฺธสนสูตรกัณฑ์สูตร อัมมราชาสูตร ลักขณสูตร และสิงคาลกสูตร ซึ่งพระสูตรเหล่านั้นจะเน้นไปที่การอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งประกอบด้วยผู้นำ และผู้ร่วมในสังคม โดยต่างก็ต้องอาศัยหลักธรรมของการอยู่ร่วมกัน เช่น ธรรมของความเป็นผู้นำ ได้แก่ จกักรัตติธรรม อัมมราชา และธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคม ย่อมหนุนให้สังคมเจริญรุ่งเรือง เป็นสังคมแห่งสันติสุข แต่ถ้าหากขาดธรรมนี้แล้ว สังคมย่อมหวนไหว ก่อให้เกิดความร้าวรานทางสังคม ก่อการทะเลาะวิวาท ส่งผลให้เกิดเป็นวิบากกรรมด้วย ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า คุณค่าของจกักรัตติสูตรมี 2 ประการใหญ่ ๆ คือ 1) คุณค่าในการบรรลุเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาด้วยการทำตนให้เป็นที่พึ่ง และ 2) คุณค่าในการปกครองโดยใช้หลักจักรวรรดิวัตร 12 ประการ เพื่อใช้แก้ปัญหาของสังคมใน 3 ระดับ คือ (1) ระดับปัจเจกบุคคล (2) ระดับสังคมครอบครัว และ (3) ระดับสังคมโดยรวม

2. ความหมายและโครงสร้างของจกักรัตติสูตร

ความหมายจะหมายถึงพระสูตรที่ว่าด้วยหลักปฏิบัติของพระเจ้าจักรพรรดิเท่านั้น แต่เมื่อพิจารณาสาระที่ปรากฏในพระสูตรแล้ว พบว่ามีความสำคัญใน 3 สถานะ ได้แก่ 1) เป็นพระสูตรที่ว่าด้วยหลักการปฏิบัติแห่งความสามารถในการบรรลุถึงการพึ่งตนเองอย่างแท้จริง ด้วยการปฏิบัติตามหลักของสติปัฏฐาน 4 อย่างถูกต้องสมบูรณ์ 2) เป็นพระสูตรที่ว่าด้วยหลักการบริหารการปกครองรัฐสำหรับพระเจ้าจักรพรรดิพระมหากษัตริย์ หรือ

คณะผู้บริหารประเทศ ได้แก่ หลักจกัฏวัตติสูตร 12 ประการ 3) เป็นพระสูตรที่ว่าด้วยความเจริญและความเสื่อมของคน ของสังคม หรือของประเทศ ตามแนวคิด หลักการ หรือทฤษฎีของพระพุทธศาสนา

3. โครงสร้างของจกัฏวัตติสูตร

จกัฏวัตติสูตรเป็นพระสูตรหนึ่งอยู่ในพระสุตตันตปิฎก เนื่องจากพระสูตรนี้มีเนื้อหายาวท่านจึงจัดไว้ในทีมนิกาย ปาฎิกวรรค เล่มที่ 11 พระสูตรที่ 3 ในจกัฏวัตติสูตรนั้นแบ่งโครงสร้างออกเป็น 3 ส่วน คือ (1) ภาคอุเทศ (2) ภาคนิเทศ และ (3) ภาคนิคมน์ โดยมีรายละเอียดโครงสร้างดังนี้

1) ภาคอุเทศ เป็นบทเริ่มต้นที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสสอนให้หมู่ภิกษุพึงธรรมไม่พึงสิ่งอื่น โดยวิธีการในการฟังตนเอง คือ การเจริญสติปัฏฐาน 4 พระองค์ทรงแสดงเฉพาะบทมาติกา (หัวข้อ) และทรงให้ประพจน์ธรรมอันเป็นโคจรที่สืบเนื่องมาจากบิดาของพระองค์เอง เมื่อประพจน์เช่นนี้ได้ บุญก็จะเจริญยิ่งขึ้นมารจะขัดขวางไม่ได้ และเมื่อปฏิบัติแล้ว อาจหลุดพ้นเข้าถึงกระแสแห่งพระนิพพานได้

2) ภาคนิเทศ เป็นบทอธิบายเนื้อเรื่องที่พระองค์ทรงสาธกนิทานทั้งในอดีตและอนาคตมาเป็นบุคลาธิษฐาน เพื่อสอนพระภิกษุทั้งหลาย และท้ายของภาคนิเทศ พระองค์ยังตรัสถึงพระพุทธเจ้าองค์ต่อไป พระนามว่า พระศรีอริยเมตไตรย อธิบายถึงเรื่องการสอนธรรม และการบริหารคณะสงฆ์ว่าเป็นแบบอย่างเดียวกันกับพระองค์ โดยสรุปได้ 3 ประเด็น ดังนี้

(1) ทรงอธิบายว่า ผู้ฟังตนพึงธรรมจะเจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ โภคะ และพละ แล้วทรงสาธกนิทานเกี่ยวกับพระเจ้าจักรพรรดิในอดีต 7 พระองค์ มีพระเจ้าทัฬหะนิมิ เป็นต้นผู้ประพจน์จักรวรรดิวัตรสืบทอดต่อ ๆ กันมาโดยลำดับ จักรวรรดิวัตรที่พระเจ้าจักรพรรดิ ทั้ง 7 พระองค์ทรงประพจน์ ได้แก่ (1) อาศัยธรรม สักการะธรรม เคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรมนอบน้อมธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่ จัดการรักษา ป้องกัน และคุ้มครองชนภายใน (พระมหาลี พระราชโอรส พระราชธิดา) กำลังพล พวกกษัตริย์ผู้ติดตาม (พระราชวงศ์)พราหมณ์และคหบดี ชาวนิคมนและชาวชนบท (ชาวแวนแคว้น) สมณพราหมณ์ สัตว์พวกเนื้อ และสัตว์จำพวกนกโดยธรรม ไม่กระทำการที่ผิดแบบแผนของแวนแคว้น (2) แจกจ่ายทรัพย์แก่ผู้ไม่มีทรัพย์เลี้ยงชีพ (3) เข้าไปหาสมณพราหมณ์ผู้เว้นขาดจากความมัวเมาประมาท ตั้งมั่นอยู่ในขันติ (ความอดทน)โสรัจจะ (ความสงบเสงี่ยม) ผิดตน สงบตน ทำให้ตนเองดับกิเลสได้แล้ว สอบถามว่าอะไรเป็นกุศลเป็นอกุศล อะไรเป็นคุณ เป็นโทษ อะไรควรทำ ไม่ควรทำ อะไรทำแล้วก่อให้เกิดสุขหรือก่อให้เกิดทุกข์ตลอดกาลนาน ตรัสเล่าว่าเมื่อกษัตริราชทรงประพจน์จักรวรรดิวัตรนี้โดยบริบูรณ์แล้ว แก้ว 7 ประการได้เกิดขึ้น ทำให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองอุดมสมบูรณ์ พระเจ้าจักรพรรดิและประชาราษฎร์ผู้ประพจน์ตามมีอายุยืนถึง 80,000 ปี มีวรรณะ ผ่องใส มีความสุข มีโภคะ และพละ

(2) ตรัสเล่าต่อไปว่า ยังมีกษัตริราชผู้ได้รับมูรธาภิเษกพระองค์หนึ่ง ซึ่งนับเป็นองค์ที่ 8 ไม่ทรงประพจน์จักรวรรดิวัตรสืบทอดจากพระชนก จึงไม่ทรงมีแก้ว 7 ประการ บ้านเมืองของพระองค์จึงไม่เจริญรุ่งเรือง ประชาษฎร์ประสบความเดือดร้อน อดอยาก ต้องขโมยเขากินอกุศลธรรมข้ออนินาทานจึงเกิดขึ้น อายุ วรรณะ สุขะ โภคะ และพละเริ่มเสื่อมถอย ต่อมาได้เกิดอกุศลธรรมข้อปาณาติบาต มุสาวาทเป็นต้นขึ้นตามลำดับ เมื่ออกุศลธรรมแต่ละข้อเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อมลง ๆ ตามลำดับ อายุ วรรณะ สุขะ โภคะ และพละก็เสื่อมลง ๆ ตามลำดับ จนถึงสมัยหนึ่งที่มนุษย์มีอายุชยแค่ 10 ปีตาย ในสมัยนั้นจะเกิดกาลยุคขึ้น มีคัลญุเป็นเวลา 7 วัน คือ คนเห็นคนเข้าใจว่าเป็นเนื้อที่ตนอยากกินเพื่อแก้ความหิวโหย จึงใช้อาวุธประหัตประหารกัน จนผู้คนล้มตายไปเกือบหมดโลก ช่วงเวลานั้น เรียกว่า “สัถถันตรกัป” คนที่รอดตายคือผู้ที่หลบหนีออกจากหมู่คณะไปหลบซ่อนตัวอยู่ป่าดงพงพี พอพ้น 7 วัน จึงออกจากที่ซ่อน เกิดความรู้สึกสำนึกถึงคุณค่าของธรรมแล้วตั้งใจปฏิบัติธรรม ทำให้ค่อย ๆ กลับเจริญรุ่งเรืองขึ้นโดยลำดับอีก (3) ตรัสเล่าต่อไปว่า

เมื่อมนุษย์มีอายุ 80,000 ปี พระเจ้าจักรพรรดิพระองค์หนึ่งพระนามว่า สังขะ จะเสด็จอุบัติขึ้นในโลก พระองค์ทรงประพจน์จักรวรรดิวัตรอย่างเคร่งครัด ทำให้บ้านเมืองของพระองค์เจริญรุ่งเรือง กว้างขวาง อาณาจักรของพระองค์มีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่กรุงพาราณสี แต่จะมีชื่อว่าเกตุมดีราชธานี มีประชากรหนาแน่น นอกจากนี้ ยังตรัสเล่าว่า ในสมัยนั้น พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า เมตไตรย จะเสด็จอุบัติขึ้นในโลก จะทรงสั่งสอนธรรมและบริหารการคณะสงฆ์อย่างเดียวกับพระองค์ในบัดนี้

(3) ภาคนิคมน์ เป็นการอธิบายบทสรุปในการตรัสพระสูตรนี้ พระองค์ทรงตรัสสรุปไว้ว่า ด้วยเหตุนี้ พระองค์จึงทรงสอนให้ฟังตน ฟังธรรม โดยการเจริญสติปัฏฐาน 4 และประพจน์ธรรมอันเป็นโคจร ซึ่งสืบเนื่องมาจากบิดา (พระองค์เอง) ผู้ปฏิบัติธรรมย่อมเจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ โภคะ และพละ คือ

(1) ธรรมที่ทำให้มีอายุยืน ทรงแนะนำให้เจริญอิทธิบาท 4 เพราะว่าเป็นเหตุให้ดำรงอยู่ได้ตลอดกัปป์ หรือกว่ากัปป์

(2) ธรรมที่ทำให้มีวรรณะ ทรงแนะนำให้รักษาศีล สำรวมในปาฏิโมกข์ (ศีลที่เป็นประธาน)

(3) ธรรมที่ทำให้มีสุข ทรงแนะนำให้เจริญฌาน (ฌานทั้ง 4 เป็นเหตุให้มีสุข)

(4) ธรรมที่ทำให้มีโภคะ ทรงแนะนำให้เจริญอัปปมัญญา 4 (พรหมวิหาร 4) เพราะว่าเป็นเหตุให้มี โภคะ (ทรัพย์สมบัติ)

(5) ธรรมที่ทำให้มีพละ ทรงแนะนำให้เจริญวิปัสสนา จนได้เจโตวิมุตติ (ความหลุดพ้นเพราะสมาธิ) และ ปัญญาวิมุตติ (ความหลุดพ้นเพราะปัญญา) อันไม่มีอาสวะอยู่ในปัจจุบันว่าเป็นเหตุให้มีพละ (กำลัง)

ผู้เขียนสรุปได้ว่า สรุปได้ว่า จักกวัตติสูตรนั้นแบ่งโครงสร้างออกเป็น 3 ส่วน คือ (1) ภาคอุทเทศ (2) ภาคนิทเทศ และ (3) ภาคนิคมน์ โดยแบ่งดังนี้

1) ภาคอุทเทศ เป็นบทเริ่มต้นที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสสอนให้ภิกษุทั้งหลายฟังธรรม ไม่ฟังสิ่งอื่น โดยวิธีการในการฟังตนเองคือการเจริญสติปัฏฐาน 4

2) ภาคนิทเทศ เป็นบทอธิบายเนื้อเรื่องที่พระองค์ทรงสาธกนิทานทั้งในอดีตและอนาคตมาเป็น บุคลาธิษฐานเพื่อสอนพระภิกษุทั้งหลาย และท้ายของภาคนิทเทศนั้นพระองค์ยังตรัสถึงพระพุทธรูปองค์ต่อไป พระนามว่า พระศรีอริยเมตไตรย อธิบายถึงเรื่องการสอนธรรมและการบริหารคณะสงฆ์ว่าเป็นแบบอย่าง เดียวกันกับพระองค์

3) ภาคนิคมน์ เป็นการอธิบายบทสรุปในการตรัสพระสูตรนี้ว่า พระองค์สอนให้ฟังตนฟังธรรม โดยการเจริญสติปัฏฐาน 4 และประพจน์ธรรมอันเป็นโคจร ซึ่งสืบเนื่องมาจากบิดา (พระองค์เอง) ผู้ปฏิบัติธรรม ย่อมเจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ โภคะ และพละ

รูปแบบของจักกวัตติสูตรเป็นบรรยายโวหารแบบสาธกนิทานทั้งเรื่องอดีตและอนาคตเพราะมีทั้งนิทาน คติโบราณ คือเรื่องพระเจ้าทัฬหะ และเรื่องราวในอนาคต คือเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยโดยชี้ให้เห็นความ เปลี่ยนแปลงไปหลาย ๆ ประการ ผู้เขียนเห็นว่า เหตุผลที่ทำให้พระพุทธรูปเจ้าตรัสเล่าเรื่องสังคมยุคเจริญแล้ว เสื่อมลงและกลับเจริญได้อีกครั้งหลังจากตรัสสติปัฏฐาน 4 นั้นมีเหตุที่เชื่อมโยงกัน คือ เมื่อภิกษุเจริญสติปัฏฐาน 4 อยู่ ได้ชื่อว่าอยู่ในโคจรหรือวิสัยของบิดาจึงจักไม่เสื่อม ถ้าไม่เจริญสติปัฏฐาน 4 ก็เสื่อมจากสิ่งที่ควรสืบต่อบิดา คือเสื่อมจากธรรมที่บิดามีอยู่ บิดาย่อมหมายถึงพระพุทธรูปองค์นั้นเองจึงได้ตรัสเล่าถึงสังคมหนึ่งที่ตีพร้อม สมบูรณ์แบบ แต่สังคมที่ตีพร้อมอย่างนั้นยังต้องเสื่อมลงเพราะการไม่ดำเนินตามรอยพ่อ ในสมัยพอมิลักษณะ ดังนี้ว่า มีพระราชาจักรพรรดิพระนามว่า ทัฬหะ ผู้ทรงธรรม เป็นพระราชาโดยธรรม เป็นใหญ่ในแผ่นดินมี มหาสมุทร 4 เป็นขอบเขต ทรงชำนะแล้ว มีราชอาณาจักรมั่นคง สมบูรณ์ด้วยแก้ว 7 ประการ คือ 1) จักรแก้ว 2) ช้างแก้ว 3) ม้าแก้ว 4) แก้วมณี 5) นางแก้ว 6) คฤหบดีแก้ว และ 7) ปริณายกแก้ว จักรแก้วนั้น ผู้วิจัยตีความ

ว่าหมายถึงความชอบธรรมในการปกครอง เป็นเงื่อนไขหลักให้เกิดการปกครองที่ดีพร้อมสมบูรณ์แบบ ด้วยเหตุ 2 ประการ คือ

1. เพราะเมื่อจักรแก้วเคลื่อนจากที่นั่นหมายถึงการลงจากตำแหน่งอย่างเหมาะสม ในเวลาที่เหมาะสม ผู้ปกครองที่ดีแม้จะดีเพียงใด แต่เมื่ออายุล่วงถึงวัยชรา ก็ถึงเวลาลงจากตำแหน่งนักปกครอง แล้วส่งต่อการปกครองให้กับรุ่นต่อ ๆ ไป

2. เพราะจักรแก้วเป็นสิ่งที่ไม่มีอายุขัยยืนให้กันได้ พระเจ้าจักรพรรดิทุกพระองค์ต้องบำเพ็ญความดีจนเกิดมีจักรแก้วเฉพาะพระองค์ สิ่งที่ทำให้จักรแก้วปรากฏแก่ผู้้นั้นคือ การรักษาศีลอุโบสถและการบำเพ็ญจักกวัตติวัตร 5 ประการครบถ้วน

ส่วนแก้วอีก 6 ประการเป็นเพียงบริวารของจักรแก้ว เมื่อจักรแก้วเคลื่อนจากที่ นั่นก็หมายถึงการลงจากตำแหน่งอย่างเหมาะสมในเวลาที่เหมาะสม ผู้ปกครองที่ดีแม้จะดีเพียงใดแต่เมื่ออายุล่วงถึงวัยชรา ก็ถึงเวลาลงจากตำแหน่งนักปกครอง พระเจ้าจักรพรรดิผู้เป็นบิดาก็บวชเป็นพระฤาษีได้แนะนำสั่งสอนให้พระราชโอรสปฏิบัติเหมือนตน จนพระราชโอรสมีจักรแก้วเหมือนบิดา เป็นอย่างนี้มา 7 พระองค์ แต่มาปฏิบัติผิดในสมัยของพระราชองค์ที่ 8 ไม่ปรึกษาพ่อที่เป็นพระฤาษี ปกครองโดยไร้จักรแก้ว และฟังคำสอนของคนใกล้ตัวที่แนะนำเฉพาะสิ่งที่พวกตนได้รับผลดี หรือเฉพาะที่เกี่ยวกับตนและพวกตน ทอดทิ้งชาวเมืองให้ยากจน เพราะไม่แบ่งปันทรัพย์ให้ทั่วถึง จึงเกิดมีการลักขโมยเกิดขึ้นในสังคมและความเสื่อมอย่างอื่นก็ตามมาเป็นห่วงโซ่แห่งวงจรของความเสื่อม การไม่ปรึกษาพ่อ ไม่บำเพ็ญจักกวัตติวัตร 12 ปกครองตามใจตนเอง ก่อให้เกิดความเสื่อมอันส่งผลกระทบต่อโลกใบนี้อย่างต่อเนื่องไปตามลำดับจนมนุษยในโลกอายุสั้นลง และทรัพยากรธรรมชาติก็เสื่อมลง

จักกวัตติวัตร เมื่อกล่าวรวมโดยย่อมี 5 ประการ คือ 1) ธรรมาธิปไตย (มีธรรมเป็นใหญ่) 2) อัมมิการักษา (ปกป้องคุ้มครองธรรม) 3) อธรรมการนิเสธนา (ละเว้นอธรรม) 4) ธนานุพทาน (มอบทรัพย์แก่ผู้ขาดแคลน) และ 5) ปริปุจฉา (เสวนาธรรมกับสมณะ) แต่เมื่อขยายความในข้อ 2 คือ อัมมิการักษาออกเป็น 8 ประการ จะได้จักกวัตติวัตรถึง 12 ประการ คือ

1. ธรรมาธิปไตยจงอาศัยธรรมเท่านั้น สักการะธรรม ทำความเคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม ยำเกรงธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่

2. อัมมิการักษา จงจัดการรักษา ป้องกัน และคุ้มครองอันเป็นธรรม แบ่งย่อยออกเป็น 8 ประการ ได้แก่

2.1 จงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองในชนภายใน

2.2 จงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองในหมู่พล

2.3 จงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองในพวกกษัตริย์ผู้เป็นอนุยนต์

2.4 จงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองในพวกราชมนตรี

2.5 จงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองในพวกราชมนตรี

2.6 จงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองในชาวนิคมและชาวชนบททั้งหลาย

2.7 จงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองในพวกสมณพราหมณ์

2.8 จงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองในเหล่าเนื้อและนก

3. อธรรมการนิเสธนา การอธรรมอย่าให้มีได้ในแว่นแคว้น คือกำจัดอธรรมให้หมดไปจากแว่นแคว้นของตน

4. ธนานุพทาน พึงให้ทรัพย์แก่บุคคลผู้ไม่มีทรัพย์

5. ปริปุจฉา พึงเข้าไปหาสมณพราหมณ์ผู้ที่ประพฤติดังเว้นจากความเมา และความประมาท ตั้งมั่นอยู่ในขันติและโสรัจจะ ผิดตนแต่ผู้เดียว สงบตนแต่ผู้เดียว ให้ตนดับกิเลสอยู่แต่ผู้เดียว โดยกาลอันควร แล้วถามว่า

“ท่านขอรับ กุศล อกุศลคืออะไร กรรมมีโทษ กรรมไม่มีโทษคืออะไรกรรมอะไรควรเสพ กรรมอะไรไม่ควรเสพ กรรมอะไรอันข้าพเจ้ากระทำอยู่ พึงมีเพื่อไม่เป็นประโยชน์เพื่อทุกข์ สิ้นกาลนาน, หรือว่ากรรมอะไรที่ข้าพเจ้ากระทำอยู่ พึงมีเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข สิ้นกาลนาน เมื่อได้ฟังคำของสมณพราหมณ์เหล่านั้นแล้วว่า สิ่งใดเป็นอกุศล พึงละเว้นสิ่งนั้นเสีย สิ่งใดเป็นกุศลพึงถือมั่นสิ่งนั้นประพฤตินี้แล คือ “จักกวัตติวัตรอันประเสริฐ” นั้น

4. การสังเคราะห์สังคมไทยที่พึงปรารถนา

ผู้เขียนต้องการนำเอาหลักธรรมที่ปรากฏในจักกวัตตสูตรมาสังเคราะห์กับสภาพสังคมไทย เพื่อนำเสนอ มุมมองใหม่ของสังคมไทยในยุคปัจจุบัน ซึ่งสังคมแห่งการเปลี่ยนแปลง (Society of Change) นั้น จึงส่งผลทำให้คนในสังคมปัจจุบันขาดดุลภาพในการใช้ชีวิตทั้งอยู่คนเดียวและการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม หาคำความสุขไม่ได้ แต่ละคนมีจิตใจเต็มไปด้วยความอยากได้ อยากมี และอยากเป็น โดยไม่สนใจความถูกต้อง ไม่รู้จักเพียงพอ และเมื่อมาอยู่ด้วยกันเป็นสังคม แต่ละคนในสังคมมีแต่การเอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน สภาพสังคมเป็นอยู่ในลักษณะปลาใหญ่กินปลาน้อย ไม่จริงใจ ไร้ความยุติธรรม ปราศจากความเอื้ออาทร โอบอ้อมอารี และเมตตาธรรมต่อกัน ไม่มีวิถีถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกันเหมือนเก่าก่อน สังคมเต็มไปด้วยความยุ่งเหยิง ไร้แรงแกร่งแข็ง ช่วงชิง ปากว่าตาขีป หน้าเนื้อใจเสือ ไม่สนใจเรื่องความถูกต้อง สนใจแต่พวกตนเองและพวกพ้อง เป็นต้น สภาพสังคมปัจจุบันจึงดูไม่น่าอยู่ ทั้งๆ ที่เต็มไปด้วยความเจริญทางด้านวัตถุที่คอยอำนวยความสะดวกอยู่รอบกายที่เป็นเช่นนั้นก็เนื่องมาจากวัตถุเป็นได้เพียงอุปกรณ์หรือเครื่องอำนวยความสะดวกต่อร่างกายเท่านั้น ขาดความรู้หลักคิดสติปัญญาทางปรัชญาที่จะเป็นเครื่องมือกำหนดขอบเขตและทิศทางของการใช้ชีวิต นั้นให้ถูกต้องเหมาะสมให้ดียิ่งขึ้น ด้วยเหตุว่าสติปัญญาแห่งหลักคิดทางปรัชญานั้นจะเป็นเครื่องมือช่วยให้มนุษย์รู้จักการพัฒนาคุณธรรม ศีลธรรมนั้นๆ เพื่อนำมาใช้ในชีวิตทั้งส่วนตัวและการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมได้อย่างถูกต้องเหมาะสมยิ่งๆ ขึ้นไปอีกทีหนึ่ง สภาพทางการเมืองของสังคมไทยปัจจุบันก็เต็มไปด้วยความยื้อแย่งที่เกิดขึ้นในใจของประชาชน แทนที่ระบบการเมืองของไทยจะเป็นแบบแผนของสังคมในการปกครองประเทศ และดูแลทุกข์สุขของประชาชนให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข แต่กลับพบปัญหาของสภาพสังคมไทย ได้แก่ เช่น 1) การใช้เงินเป็นใหญ่ 2) มีการผูกขาดการเมืองโดยคนจำนวนน้อย 3) คนดีมีความสามารถเข้าไปสู่การเมืองได้ยาก 4) ไม่ตั้งอยู่ในสัญญาประชาคมที่ไว้ให้กับประชาชน 5) การทุจริตประพฤติมิชอบมีอยู่ในทุกระดับ 6) การเผด็จการโดยระบอบรัฐสภา 7) การต่อสู้ขัดแย้งเรื้อรังและความไร้เสถียรภาพทางการเมือง 8) การขาดประสิทธิภาพการบริหารและนิติบัญญัติ และ 9) การขาดสถานะผู้นำทางการเมือง

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า สภาพสังคมในปัจจุบันเปลี่ยนไปจากเดิมมากและมีการเปลี่ยนไปอีกเรื่อยๆ ไม่มีที่สิ้นสุด การเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกที่รวดเร็วทำให้มีผลกระทบต่องานสังคมไทยอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงในด้านวัตถุ การเปลี่ยนแปลงนี้เราเรียกกันว่าการพัฒนา การพัฒนาสังคมเพื่อให้เกิดสภาพสังคมที่น่าอยู่น่าพึงปรารถนานั้น โดยภาพใหญ่ผู้มีหน้าที่กำหนดทิศทางในการพัฒนาสังคมประเทศนั้นก็คือรัฐ โดยเป้าหมายที่แท้จริงของรัฐในเรื่องการพัฒนาก็คือการที่จะทำให้ประชาชนมีความสุขทั้งด้านร่างกายและจิตใจ การพัฒนาประชาชนจึงจำเป็นต้องพัฒนาจิตใจควบคู่กันไปกับการพัฒนาวัตถุ จิตใจของมนุษย์ควรได้รับการพัฒนาอย่างเท่าเทียมกับที่วัตถุได้รับการพัฒนาไปแล้วหรือต้องได้รับการพัฒนามากไปกว่าวัตถุ พบว่าหลักการหรือหลักธรรมในพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญในการพัฒนามนุษย์ที่จิตใจ หากมนุษย์แต่ละคนได้รับการพัฒนาจิตใจดีแล้ว เมื่อมาอยู่รวมกันเป็นสังคม สังคมก็จะกลายเป็นสังคมที่น่าอยู่ต่อไป สังคมไทยซึ่งได้มีพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นที่พึ่งที่เคารพนับถือตั้งแต่บรรพบุรุษมาช้านาน การนำหลักธรรมใน

พระพุทธศาสนาเถรวาทมาเพื่อพัฒนาสังคมไทยให้มีสภาพที่น่าพึงปรารถนานั้นจึงเป็นเรื่องที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมอย่างแท้จริง

หากมองย้อนกลับไปในสมัยกำเนิดพระพุทธศาสนา ศาสนาพุทธ สอนให้มนุษย์ทำความดับทุกข์ตามหลักคำสอนแห่งอริยสัจ 4 โดยใช้วิธีปฏิบัติตามหนทางแห่งมรรคมีองค์ 8 หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทางสายกลาง คือ มัชฌิมาปฏิปทา เพื่อไปถึงจุดหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน อันเป็นความสงบสุขที่ถาวร ส่วนหลักคำสอนของศาสนาคริสต์นั้น พระผู้เป็นเจ้าได้บอกแนวทางปฏิบัติแก่คริสตศาสนิกชนให้ปฏิบัติอย่างเคร่งครัดตามพระบัญญัติอย่างครบถ้วน คือ จงรักภักดีต่อพระเจ้าอย่างสุดหัวใจและรักเพื่อนมนุษย์ทุกคนเหมือนรักตนเอง เพื่อจะไปสู่จุดหมายสูงสุด คือ สวรรค์ อันเป็นอาณาจักรของพระเจ้า ซึ่งเป็นความสุขนิรันดร์ของชีวิต

ผู้เขียนเห็นด้วยกับหลักธรรมจักรวัตตีสสูตร ได้แก่ 1) หลักการครองตน พระพุทธองค์ทรงตรัสให้พุทธบริษัท หรือคนในองค์การของพระองค์มีความเชื่อมั่นศรัทธาในการพัฒนาตนเอง รู้จักควบคุมตนเองโดยใช้หลักสติปัฏฐาน 4 ทรงเสนอแนวทางให้พนักงานในบริษัทของพระองค์ปฏิบัติตามหลักการที่ถูกต้องโดยดำเนินรอยตามผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสในองค์การด้วยพระดำรัสว่า ให้ท่องเทียวไปในทางอันเป็นโคจรแห่งบิดาของตน (พระองค์เอง) ซึ่งท่านเหล่านั้นมีประสบการณ์มาก่อน ทรงมุ่งให้ผู้ที่เป็นผู้บังคับบัญชามุ่งพัฒนาตนเองให้มีภาวะผู้นำ โดยทรงเปรียบเทียบด้วยการเกิดขึ้นของความเป็นจักรพรรดิของพระเจ้าจักรพรรดิในอดีตมีเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิพระนามว่าทัฬหะเนมิ เป็นต้น ภาวะผู้นำ ดังกล่าว ทรงเน้นเกิดการขึ้นแห่งอำนาจในการบริหารจัดการว่าต้องการจากอำนาจบารมีหรือคุณงามความดีในตนเองโดยการประพฤติปฏิบัติตามหลักที่นักบวชหรือสมณพราหมณ์ หรือเปรียบเทียบในยุคปัจจุบันก็คือที่ปรึกษาบริษัทอย่างถูกต้อง เป็นการถือธรรมเป็นใหญ่เมื่อผู้บริหารมีธรรมเป็นหลัก มีธรรมเป็นธง การนับถือศรัทธาในตนเองก็เกิดขึ้นสามารถแผ่ขยายไปในทิศต่าง ๆ ทำให้คนทั้งหลายเหล่านั้นมอบกาย มอบใจ หรืออุทิศตนเพื่อผู้บริหารอย่างเต็มใจประสิทธิภาพในการบริหารก็จะเกิดขึ้นแก่บริษัท สรุปว่าผู้บริหารจะต้องยึดหลักธรรมมาธิปไตย คือ ถือความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผล หลักการ กฎกติกาที่ชอบธรรมเป็นบรรทัดฐาน เคารพธรรม เชิดชูธรรม นิยมธรรมตั้งตนอยู่ในธรรม ประพฤติธรรมด้วยตนเอง 2) หลักการครองคน เมื่อผู้บริหารมีการพัฒนาตนเองให้มีภาวะผู้นำ ในตนด้วยคุณธรรมอย่างสมบูรณ์แล้ว ทรงมอบหลักการในการบริหารคนที่อยู่ภายใต้บังคับบัญชาของตนเอง คือ 1. ธรรมิการักษา คือ จัดอำนาจการรักษาคุ่มครองอันชอบธรรมแก่พนักงานทุกคนที่อยู่ในบริษัทให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในกรอบแห่งศีลธรรมเดียวกัน 2. อธรรมการนิเสธนา ห้ามกัน มิให้มีการอันอธรรมเกิดขึ้นในบริษัทคือการจัดการป้องกันแก้ไขมิให้มีการกระทำ ความผิดความชั่วร้ายเดือดร้อนเกิดขึ้น 3. ธนานุปะทาน ปันทรัพย์เฉลี่ยผลกำไรที่เกิดขึ้นในองค์การแก่พนักงานทุกคนอย่างชอบธรรม เพื่อเป็นการจูงใจด้วยการจัดการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจของพนักงาน 3) หลักการครองงาน ในการดำเนินมีการสอบถามปรึกษาปัญหากับที่ปรึกษา หรือผู้ที่มีประสบการณ์ เพื่อให้รู้ชัดการอันดีชั่ว ควรประกอบหรือไม่ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขหรือไม่ แล้วประพฤติปฏิบัติให้เป็นไปโดยถูกต้อง เพราะหากไม่ยึดหลักดังกล่าวแล้วดำเนินการตัดสินใจตามแนวทางของตนเพียงอย่างเดียว อาจเกิดการผิดพลาดดังที่พระพุทธองค์ทรงยกความผิดพลาดในการบริหารบ้านเมืองของพระเจ้าจักรพรรดิองค์ที่ 7 ที่ไม่ทรงแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ ทำให้ประชาชนทำ อุกุศลกรรมบท 10 และก็เกิดความล่มสลายของสังคมในที่สุด

5. บทสรุป

จักรวัตตีสสูตร เป็นพระสูตรที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงใช้เป็นกุศโลบายสั่งสอนภิกษุ และบุคคลทั่วไป โดยเฉพาะพุทธศาสนิกชนได้รู้จักการพึ่งตนเอง และการพึ่งธรรมะให้เกิดประโยชน์แก่ตนและผู้อื่นได้ สรุปจากประเด็นศึกษาได้ดังนี้

1. ความสำคัญในด้านการพัฒนาชีวิต การพัฒนาชีวิตตามหลักของพระพุทธศาสนาตามที่ปรากฏใน จักรกัตติสูตรนั้นก่อให้เกิดประโยชน์ 3 ประการ คือ 1) ทำให้บุคคลเป็นคนดีของสังคม เป็นผู้ที่มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย แต่อยู่ในกรอบวัฒนธรรมประเพณีที่พึงงามของสังคมพระพุทธเจ้าสอนให้บุคคลงดเว้นกายทุจริต วาจาทุจริต และประพฤติดังกายสุจริต วาจาสุจริต อันเป็นไปตามหลักของศีล เรียกว่า กายภาวนา กายภาวนานี้เป็น วิธีการพัฒนาบุคคลด้านพฤติกรรมที่แสดงออกทางกายและวาจา เรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคม ให้บุคคลแสดงออก เฉพาะพฤติกรรมในด้านดีเท่านั้น 2) ทำให้บุคคลมีจิตใจและอารมณ์มั่นคง เป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่คนอื่น เป็นคนที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม พระพุทธเจ้าสอนให้บุคคลงดเว้นความโลภ ความพยาบาท แล้วให้ประพฤติดังมโนสุจริต ไม่มีความโลภ ไม่มีความพยาบาท หรือมีจิตใจเสียสละ และยินดีให้อภัย ตามมโนสุจริต เป็นการ พัฒนาจิตใจตามหลักของสมาธิที่เรียกว่า จิตภาวนา 3) ทำให้บุคคลได้รู้และเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ อย่างถูกต้องตาม ความเป็นจริง เป็นสัมมาทิฐิ ละมโนทุจริต ปฏิบัติตามมโนสุจริต เป็นการพัฒนาบุคคลตามหลักปัญญา เรียกว่า ปัญญาภาวนา การปฏิบัติข้อนี้เป็นการพัฒนาบุคคลให้เข้าใจชีวิตอย่างแจ่มแจ้ง จนถึงสัมมาญาณและบรรลु สัมมาวิมุตติ ซึ่งถือเป็นปัญญาภาวนาเช่นกัน

2. ความสำคัญในด้านการเมืองการปกครอง การเมืองการปกครอง หมายถึง การปกครองเพื่อ การศึกษา เป็นการปกครองที่ทำให้เกิดความสงบเรียบร้อยโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องเชื่อม ประสานเพื่อสร้างสังคมให้สงบสุข โดยนัยหมายก็คือการดูแลบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาราษฎร์ที่อาศัยอยู่ ในอาณาเขตรัฐโดยหลักธรรมาภิบาลในจักรกัตติสูตร ที่แสดงถึงหลักการปกครองโดยธรรม 5 ประเด็นด้วยกัน ได้แก่ 1) ความสำคัญของผู้ปกครองผู้นำนั้นมีความสำคัญในการปกครอง กำหนดบทบาทของรัฐ โดยการวาง กติการมายาททางสังคม เพื่อให้คนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข 2) คุณลักษณะของผู้ปกครอง มีดังนี้ (1) เป็นผู้ทรง ธรรม (2) มีความยุติธรรม (3) มีความรอบรู้ (3) หน้าที่ของผู้ปกครอง ประกอบด้วยหลักการ 5 ประการ คือ (1) ถือธรรมเป็นใหญ่ (2) ให้ความคุ้มครองโดยธรรม (3) ป้องกันอธรรม (4) ปันทรัพย์เฉลี่ยให้แก่ชนผู้ไร้ทรัพย์ และ (5) มีที่ปรึกษาที่ทรงความรู้และคุณธรรม 4) บทบาทของผู้ปกครอง ต้องดำรงตนด้วยหลัก 3 ประการ คือ ต้องมีจิตสำนึกสาธารณะ ต้องรับฟังเสียงของประชาชน และต้องประชาสัมพันธ์สิ่งที่ถูกต้องแก่สังคม 5) หลักการปกครอง ได้แก่ (1) หลักทศพิธราชธรรม (2) ราชสังคหวัตถุ (3) อปริหานิยธรรม (4) สปัริสธรรม (5) หลักการทูต

3. ความสำคัญในด้านเศรษฐกิจ ระบบเศรษฐกิจในทางพระพุทธศาสนามี 3 คือ การผลิต การจำหน่าย จ่ายแจก และการบริโภคใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ในฐานะเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ช่วยสร้างสรรค์ชีวิตของมนุษย์ให้เข้าถึง เป้าหมายคือความสุข 4 ประการ ได้แก่ สุขอันเกิดแต่การมีทรัพย์ สุขเกิดแต่การใช้สอยทรัพย์ สุขอันเกิดจากการ ไม่มีหนี้ และสุขอันเกิดจากการทำงานที่ไม่มีโทษ แต่ที่เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจขึ้นในจักรกัตติสูตรก็เพราะการ บริหารปกครองประเทศที่ไม่มีความเป็นธรรมของพระมหากษัตริย์หรือคณะผู้ปกครอง ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำ ในสังคม มีความแตกต่างระหว่างคนจนกับคนรวย ทำให้เกิดปัญหาหลายอย่างตามมา และการแก้ปัญหาอย่าง ผิดวิธีนั่นเอง ดังนั้น พระสูตรจึงได้เสนอหลักการที่ผู้ปกครองพึงปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวไว้ 3 ประการด้วยกัน คือ 1) พระราชาต้องพระราชทานพันธุ์พืช และอาหารแก่พลเมืองผู้ขมขื่นในการประกอบ อาชีพเกษตรกรรม และเลี้ยงปศุสัตว์ 2) พระราชาจะต้องพระราชทานทุนทรัพย์ให้แก่พลเมือง ผู้ที่ขมขื่นใน พาณิชยกรรม 3) พระราชาต้องพระราชทานอาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการที่ขยันขันแข็งในการทำงาน

4. ความสำคัญในด้านการศึกษา การศึกษา คือการฝึกฝนอบรมพัฒนาคนให้เกิดความดีงาม ความเจริญ ทางด้านจิตใจเป็นส่วนสำคัญ พระพุทธศาสนามีทัศนะว่า จุดมุ่งหมายของการศึกษานั้นเพื่อการพัฒนาศักยภาพ ของมนุษย์ให้สามารถดับทุกข์และพ้นไปจากทุกข์ได้ นั่นก็คือการกำจัดราคะ โทสะ โมหะ ซึ่งเป็นสาเหตุหลักของ ความทุกข์ทั้งปวงในชีวิตมนุษย์ ส่วนการศึกษาในจักรกัตติสูตร คือ การเข้าไปถามปัญหากับสมณพราหมณ์นั้น

เพราะการจัดการศึกษามีเป้าหมายเพื่อให้เกิดคุณธรรมโดยเฉพาะเมตตา เมื่อคนมีเมตตาแล้วการให้ทานเป็นต้น
ย่อมเกิดขึ้นได้ง่าย

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2534). **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปลชุด 91 เล่ม**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.

_____. (2551). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพฯ: บริษัท เอส. อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.

พินิจ รัตนกุล. (2522). **ปัญหาจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน: ทศนะของนักศาสนา** ใน รายงานการสัมมนาจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.

สมภาร พรหมทา. (2539). **ปรัชญาสังคมและการเมือง**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Nyanaponika Thera. (1996). **the Heart of Buddhist Meditation**. Kandy: Buddhist Publication.

วิเคราะห์ปรากฏการณ์กับความจริง Analytical Study of Phenomena and Reality

สิริมิตร สิริโสฬส

Sirimit Sirisoroj

สักชาติ ศรีสุข

Sakachart Srisuk

สิริพร ครองชีพ

Siriporn Krongcheep

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Graduate School Mahamakut Buddhist University

Email: mui.siriporn.was@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 10 มกราคม 2561

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 6 กุมภาพันธ์ 2561

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 12 กุมภาพันธ์ 2561

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้ สรุปได้ว่า ปรากฏการณ์ มาจากภาษากรีกว่า Phenomenon หมายถึง การปรากฏขึ้น คำที่เกี่ยวข้องกับ “จริง” ในปรัชญาตะวันตกเทียบกับข้อความของพุทธเถรวาทได้ 4 คำ คือ ข้อเท็จจริง ความจริง ความเป็นจริง ความเป็นจริงสูงสุด ความรู้ความเข้าใจในสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงในระดับสูงสุดนั้น เพื่อให้เกิดรู้จักสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นจริง รู้เท่าทัน ไม่หลงยึดมั่นถือมั่นสิ่งทั้งหลาย หลุดพ้นจากความทุกข์ และมองโลกตามความเป็นจริง

คำสำคัญ: ปรากฏการณ์, ความจริง, ความทุกข์

Abstract

This article concluded that the phenomenon comes from the Greek that Phenomenon is an appearance. There are four words about 'true' in Western philosophy compared to the text of Theravada Buddhism: fact, truth, truth, supreme truth. The highest level of knowledge and understanding of things, in order to come to know things as they are true, to know, not to cling to things, release from suffering and real world view.

Keywords: phenomena, reality, suffering

1. บทนำ

การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาเริ่มต้นในศตวรรษที่ 20 ปี ประมาณ ค.ศ. 1900 มีนักปรัชญา 2 ท่าน คือ ฮัสเซลและไฮเดกเกอร์ (Husserl and Heidegger) เป็นผู้สร้างแนวคิดพื้นฐานการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา แนวคิดของฮัสเซล (Husserl) เน้นโครงสร้างของการรับรู้และประสบการณ์ของมนุษย์ โดยเชื่อว่ามนุษย์

ตีความประสบการณ์ของตนโดยผ่านจิตสำนึก เพราะจิตสำนึกที่กำลังคิดถึงสิ่งต่าง ๆ สามารถเรียกร่องสิ่งที่ป็นชีวิตกลับมาเป็นประสบการณ์ชีวิตได้ ทั้งนี้ คำว่าประสบการณ์หมายรวมถึง อารมณ์ ความรู้สึก จินตนาการ ความฝัน ความคาดหวัง และความเชื่อ ผู้ศึกษาสามารถทำความเข้าใจจิตสำนึกโดยมุ่งความสนใจไปในสิ่งที่ต้องการศึกษา ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งที่มียู่ในโลกกายภาพเท่านั้นแต่สามารถเป็นสิ่งที่มียู่ในจินตนาการ และความทรงจำได้ การศึกษาที่ ปราศจากอคติใด ๆ จะทำให้ได้ความจริงที่บริสุทธิ์ (Moran, 2005) ส่วนไฮเดกเกอร์ (Heidegger) เน้นการเข้าถึงความหมายของประสบการณ์ โดยเชื่อว่าการมีอยู่มาก่อนแก่นแท้ คือ มนุษย์มีอยู่มาก่อนการค้นพบตัวเอง มนุษย์ปรากฏตัวในโลกก่อนแล้วมีการนิยามตัวเองภายหลัง ไม่มีใครสามารถนิยามมนุษย์ได้จนกว่ามนุษย์ผู้นั้นจะได้ลงมือกระทำอะไรลงไป เพราะมนุษย์มีแค่ความว่างเปล่า จะเป็นอะไรได้ก็ต่อเมื่อได้เลือกกระทำหรือสร้างให้ตัวเองเป็นอะไร การศึกษาประสบการณ์ตามแนวคิดของไฮเดกเกอร์ (Heidegger) เป็นการศึกษาโดยการค้นหาทฤษฎีของความจริงจากการ ตีความ (ชายโพธิ์สิตา, 2550; อารียวรรณอ่วมตานี, 2549; Emad&Kalary, 2006) (http://digital_collect.lib.buu.ac.th)

ความเป็นมาของการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาตามแนวคิดของตะวันตกการศึกษาปรากฏการณ์วิทยาได้พัฒนามาเป็น 3 ระยะ ดังนี้ระยะเริ่มแรก (Preparatory phase) ผู้มีบทบาทสำคัญในระยะนี้คือ Franz Brentano อยู่ในช่วง ค.ศ.1838-1917 สิ่งสำคัญของยุคนี้คือ มุ่งให้ความสนใจต่อการกระทำและความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงคุณค่ากับการรับรู้ ภายในตนเองของบุคคล (value of inner perception) โดยเฉพาะแนวคิดด้านจิตใจที่มีต่อการรับรู้ในเรื่องที่ผ่านมาของบุคคล และให้ความสำคัญต่อการรับรู้ทั้งภายในและภายนอกของบุคคล (Interior perception is impossible without exterior perception) ในระยะนี้ยังมี Carl Stumpf ซึ่งเป็นศิษย์ของ Franz Brentano ที่ได้ศึกษาถึงปรากฏการณ์ทางวิทยาศาสตร์ โดยเน้นเรื่องระเบียบวิธีทางวิทยาศาสตร์ ในระยะนี้ถือได้ว่าเป็นรากฐานของการศึกษาแบบปรากฏการณ์วิทยาในยุคต่อมาระยะที่สอง (German or second phase) ผู้มีบทบาทสำคัญในระยะนี้ คือ Edmund Husserl (1859-1938) และ Martin Heidegger (1889-1976) แนวคิดหลักที่สำคัญ คือ การค้นหาความจริงที่ปรากฏอยู่โดยไม่มีการคาดการณ์ไว้ล่วงหน้าผู้ศึกษาเป็นอิสระจากกรอบแนวคิดหรือทฤษฎี โดยให้บุคคลอธิบายเรื่องราวและประสบการณ์ต่างๆที่ตนเองประสบทางสัมผัสต่างๆระยะที่สาม (French or third phase) เป็นระยะที่การศึกษาปรากฏการณ์วิทยาได้เคลื่อนไหวจากเยอรมันมาสู่ประเทศฝรั่งเศส บุคคลสำคัญในระยะนี้คือ Gabriel Marcel (1889-1973) Jean Paul Sartre (1905-1980) และ Maurice Merleau-Ponty (1908-1961) แนวคิดหลักในระยะนี้ คือ การกระทำหรือการแสดงออกของบุคคลมาจากการรับรู้การของมีชีวิตอยู่ในประสบการณ์จริง และมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่อาศัยอยู่ ทั้งนี้ Gadamer เป็นบุคคลสำคัญของการศึกษาปรากฏการณ์วิทยาแบบตีความ โดยเน้นเรื่องการใช้ภาษา วงจรการตีความหมาย (hermeneutic circle) การสนทนา (dialogue) และการหล่อหลอมความเข้าใจของกระบวนการทางความคิดนั้นๆ (file:///C:/Users/Administrator/Downloads)

แนวคิดการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา (Schools of Phenomenology) มี 3 ลักษณะ ได้แก่

1. Duquesne school มีแนวทางการศึกษาตามโครงสร้างที่เหมือนจริง (Eidetic structure) ของ Husserl โดยให้ความสำคัญกับการพรรณนา (Notion of description) การศึกษาในลักษณะนี้ได้รับการพัฒนาโดยนักวิจัยหลายคน เช่น โคลไลซี (Colaizzi) จีออจี (Giorgi) และ แวนคัม (Van Kaam)
2. Heideggerian Hermeneutic มีแนวทางการศึกษาโดยใช้การตีความปรากฏการณ์ (Interpretation of phenomena) ซึ่งได้รับความนิยมอย่างมากในนักวิจัยพยาบาล โดยนำมาเป็นแนวทางในการทำความเข้าใจต่อความหมาย (Common meaning) เพื่อให้ความช่วยเหลือแก่บุคคล นักวิจัยในกลุ่มนี้ คือ ไดเคิลแมน อัลเลน และแทนเนอร์ (Diekelmann, Allen & Tanner) เลียวนาร์ด (Leonard) และ เบนเนอร์ (Benner)
3. Dutch school

มีแนวทางการศึกษาที่ผสมการพรรณนา (description) กับการตีความ (interpretation) ไว้ด้วยกัน การศึกษาประเภทนี้นิยมนำมาประยุกต์ใช้ การศึกษาทางสังคมวิทยา เพื่อค้นหาความลับของโลก (World' secret) และความคุ้นเคย (Intimacies) โดยผ่านการถามและการอธิบายนักวิจัยที่ใช้การศึกษานี้ ได้แก่ แวน แมนเนน (Van manen) เป็นต้นแนวคิดการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยามีจุดเน้นที่มีความแตกต่างกัน และสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 แนวทางดังนี้

1. ปรากฏการณ์วิทยาแนวอูตรวิสัย (Transcendental Phenomenology) เป็นแนวคิดของ Edmund Husserl แนวคิด Husserlian Phenomenology เป็นความคิดที่เกิดขึ้นอย่างอิสระในเรื่องที่ต้องการศึกษา หลักสำคัญของแนวคิดนี้ คือ มุ่งพรรณนาความหมายที่สร้างขึ้นมาจากจิตสำนึก ผู้ศึกษาตามแนวคิดนี้ต้องไม่มีอคติ และไม่มีอารมณ์ในสิ่งที่ศึกษา โดยขจัดความคิดเห็นของตนออกจากสิ่งที่ตนเองกำลังศึกษา (bracketing) เน้นที่จุดมุ่งหมาย(intentionality) และสาระสำคัญ (essences) ของการรับรู้ของบุคคล มีความเชื่อว่ามนุษย์จะเข้าใจในสิ่งที่ประสบได้ด้วยการรับรู้

2. ปรากฏการณ์วิทยาแนวอัตถิภาวะ (Existential Phenomenology) ตามแนวคิดของ Maurice Merleau-Ponty และ Jean-Paul Satre ที่ว่าการดำรงอยู่ในโลกของบุคคลมีอิทธิพลต่อบุคคลนั้นๆ มุ่งวิเคราะห์ภาวะที่มีที่เป็น (Existence) ของบุคคลและสิ่งต่างๆ โดยเชื่อว่าการรับรู้ของบุคคลส่งผลต่อการดำรงอยู่ในโลกด้วย การใช้ชีวิตในปัจจุบัน เป็นผลมาจากภูมิหลังและประสบการณ์เดิม (Historical person) ของแต่ละคน

3. ปรากฏการณ์วิทยาแนวอรรถปริวรรต (Hermeneutic Phenomenology) ตามแนวคิดของ Heidegger โดยได้ พัฒนาแนวคิดการศึกษาปรากฏการณ์วิทยา มาเป็นปรากฏการณ์วิทยาแบบตีความ (Hermeneutic Phenomenology or Interpretive Phenomenology) ที่เน้นการตีความหมายของประสบการณ์ของบุคคลเป็นหลัก โดยมีมุมมองขัดแย้งกับ Husserl ในเรื่องของการแยกตัวเองออกจากเรื่องที่ศึกษา โดยเชื่อว่า สิ่งที่เป็นอยู่ (being) เวลา (timing) มีความหมายในตนเอง (meaning) ซึ่งสามารถตีความหมายได้ และภาษามีความสำคัญมากในการตีความซึ่งผู้ศึกษาต้องมีความเข้าใจในสภาพแวดล้อมของบุคคลนั้นๆ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงไม่สามารถแยกตนออกจากการศึกษาได้ (อัญญา พลตเปื้อง, file:///C:/Users/Administrator/Downloads, หน้า 3)

2. ความหมายของ “จริง”

วิทยาศาสตร์ทั้งเก่าและฟิสิกส์ใหม่มีต้นกำเนิดมาจากปรัชญาตะวันตก ดังนั้น ในการตรวจสอบคำศัพท์ นักวิชาการจะตรวจดูว่า คำศัพท์นั้นๆ ในทางปรัชญามีการใช้อย่างไรในทางปรัชญาตะวันตกนั้น มีคำศัพท์ที่เกี่ยวกับสิ่งที่ว่า “จริง” นั้นมีอยู่ 5 คำคือข้อเท็จจริง (fact) ความจริง (truth) ความเป็นจริง (reality) ความจริงขั้นสุดท้าย (ultimate truth) ความเป็นจริงสูงสุด (ultimate reality) (ดร.มนัส โกมลทา, <http://truthandthetruthword.blogspot.com>) พุทธปรัชญาได้แบ่งความจริงของสิ่งทั้งหลายออกเป็น 2 ระดับ คือ สมมติสัจจะ และ ปรมัตถสัจจะ ซึ่งความจริงทั้ง 2 ระดับ มีความเกี่ยวข้องกับการรับรู้ของมนุษย์ คือ

สมมติสัจจะ หรือ ความจริงโดยสมมติ พุทธปรัชญาถือว่าโลกและปรากฏการณ์ธรรมชาติต่างๆ ที่เกิดขึ้น รวมถึงร่างกายของมนุษย์มีอยู่จริงโดยมิได้ขึ้นอยู่กับอำนาจสร้างสรรค์ทางจิตของมนุษย์เอง แม้จะไม่มีสิ่งใดมารับรู้ สิ่งทั้งหลายก็ยังคงเกิดขึ้น แปรสภาพและเสื่อมสลายไปเช่นนั้น หากแต่มนุษย์มิได้เข้าไปเกี่ยวข้องรับรู้โลกหรือความจริงอย่างบริสุทธิ์ มนุษย์รับรู้โลกหรือความจริงเกี่ยวกับโลกผ่านทางประสาทสัมผัส จนเกิดเป็นประสบการณ์และเกิดความคิดปรุงแต่งจนเป็น “โลก” ที่ตนรู้จัก โลกที่เกิดจากการรับรู้และความคิดปรุงแต่งของตนเอง ที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นความจริงแท้ โลกที่มนุษย์รู้จักและคิดว่าเป็นความจริง เรียกว่าความจริงที่

เป็นสมมติสัจจะ ความจริงที่เป็นสมมติสัจจะนี้ แม้จะดำรงอยู่ ก็เป็นความจริงโดยสมมติ ไม่ใช่ความจริงแท้ กล่าวคือมันมิได้เกิดขึ้นได้เองโดยตัวเอง แต่เกิดขึ้นโดยอิงอาศัยความเป็นเหตุปัจจัยซึ่งกันและกันของปรากฏการณ์ต่างๆ การประชุมกันของเหตุปัจจัยอันหลากหลายทั้งรูปธรรมนามธรรมขึ้นเป็นรูปใดรูปหนึ่งหรือสถานะใดสถานะหนึ่ง ซึ่งมนุษย์ไปยึดไปจับเอาเป็นตัวเป็นตน และมนุษย์นั่นเองที่เป็นผู้ให้ค่าให้ความหมายแก่สิ่งต่างๆ และไปยึดถือเอาสิ่งที่เป็นจริงโดยสมมติว่าเป็นความจริงแท้ และบัญญัติสิ่งต่างๆไปตามที่ตนให้ความหมาย ไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ สิ่งของ ความสวยงาม ความน่าเกลียดอัปลักษณ์ ความดี ความเลว เป็นต้น มนุษย์กำหนดหมายสิ่งต่างๆและจัดกลุ่มแบ่งประเภทสิ่งทั้งหลาย อันเป็นการตกลงร่วมกันเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิต การให้ค่าความหมายของมนุษย์นี้ ทำให้มนุษย์มีวิถีการดำเนินชีวิต เกิดความรู้รู้สึกสุขทุกข์ไปตามความสำคัญมั่นหมายดังกล่าว

ปรมัตตสัจจะ หรือ ความจริงแท้หรือความจริงสูงสุด ความจริงระดับปรมัตตสัจจะนี้ไม่อาจบอกได้ว่ามีอยู่หรือไม่มี และมีลักษณะว่าง คือว่างจากความเป็นจริงในตัวเองโดยไม่ต้องอาศัยสิ่งอื่นเช่นเดียวกับความจริงในระดับสมมติสัจจะ คือเป็นสิ่งที่เป็นไปตามกระบวนการของเหตุปัจจัย ซึ่งต้องพึ่งพิงอิงอาศัยกันและกันเกิดขึ้น ไม่มีลักษณะแน่นอนตายตัว หรือดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองตามลำพังโดยไม่ต้องอาศัยสิ่งใด

ความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงในระดับสูงสุดนี้ ก็เพื่อให้เกิดรู้จักสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นจริง การเข้าถึงความจริงแท่นี้ ทำให้เกิดความรู้เท่าทันไม่หลงยึดมั่นถือมั่นกับสิ่งทั้งหลาย และหลุดพ้นจากความทุกข์จากการยึดมั่นสิ่งทั้งหลายเป็นตัวเป็นตน ทำให้มองโลกตามความเป็นจริงวางท่าทีที่ถูกต้องต่อสิ่งต่างๆ มีจิตใจเป็นอิสระ และเกิดความสุขที่แท้จริง

การรับรู้และให้ค่าสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ของมนุษย์นี้ แม้จะมีประโยชน์ในการสื่อสารและทำความเข้าใจเรื่องต่างๆ แต่ก็เป็นที่มาของความยึดมั่นในตัวตน การมองโลกแบบแยกส่วน เกิดปัญหาความขัดแย้งในเรื่องต่างๆ ในสังคมมนุษย์ เป็นความรู้ที่ผิดพลาด

หากแต่มนุษย์จะได้ตระหนักรู้ถึงความผิดพลาดและความถูกต้องในการรับรู้ของตน มนุษย์ย่อมเกิดปัญญาที่จะรู้จักโลกและสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง อันเป็นหนทางที่จะเกิดความเข้าใจระหว่างกันในกลุ่มมนุษย์และธรรมชาติทั้งหลาย ซึ่งแวดล้อมมนุษย์อยู่ (ชัยวัฒน์ จันศิริบุญมี , <http://punyascentificphilosophy555.blogspot.com>)

3. คุณลักษณะของทฤษฎีความรู้

คุณลักษณะของทฤษฎีความรู้ตามแนวปรัชญาตะวันตก คือ การรู้ความจริงเพื่อตอบปัญหาที่สงสัย คุณลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งของทฤษฎีความรู้ (ปัญหาเรื่องความจริง) ตามแนวปรัชญาตะวันตก คือ การรู้ความจริงเพื่อตอบสนองความสงสัย ดังที่ สุนทร ธีรชัย (2521: 2) ได้วิเคราะห์ลักษณะของปรัชญาตะวันตกเรื่องการแสวงหาความจริง (ทฤษฎีทางญาณวิทยา) ไว้ว่า “ปรัชญาตะวันตกมุ่งแสวงหาความจริงหรือข้อเท็จจริงเพียงอย่างเดียวโดยไม่ พยายามที่จะปฏิบัติตนเพื่อให้เข้าถึงความจริงที่ได้แสวงหาพบแล้ว” และ “ปรัชญาตะวันตกส่วนใหญ่ไม่เกี่ยวกับศาสนาหรือแยกเป็นคนละส่วนกับศาสนา” เพราะฉะนั้น นักปรัชญาตะวันตก (ส่วนใหญ่) จึงดำเนินชีวิตไปในทางที่ตรงข้ามกับแนวความคิดทางปรัชญาของตนก็ได้ นั่นหมายความว่าประเด็นปัญหาเกี่ยวกับความจริงของปรัชญาตะวันตก คือ การมุ่งสู่การรู้ความจริงเพื่อตอบสนองความสงสัยในประเด็นปัญหาเกี่ยวกับความ เป็นจริง แม้ว่าความจริงนั้นจะไม่ได้ช่วยให้บรรลุถึงความ เป็นจริงเลยก็ตาม หมายความว่า นักปรัชญาตะวันตกมีแนวโน้มในการศึกษาความจริงในประเด็นที่ตนสงสัย เมื่อได้แนวคำตอบที่ถูกต้อง (แม้ไม่ถูกต้องทั้งหมด) ก็หยุดเพียงแค่นั้น นักปรัชญาตะวันตกไม่พยายามนำแนวคำตอบที่ตนได้รับมาพัฒนาเป็นคำสอนให้ปฏิบัติ เพราะถือว่าศาสนากับปรัชญาเป็นคนละส่วนที่แยกจากกัน

คุณลักษณะของทฤษฎีความรู้ตามแนวปรัชญาตะวันออก คือ การรู้ความจริงเพื่อการบรรลุถึงความเป็นจริง แม้ว่าลักษณะแนวคิดของปรัชญาตะวันออก (โดยเฉพาะปรัชญาอินเดีย) จะมุ่งปัญหาเกี่ยวกับความเป็นจริงและการรู้ความจริง (เกี่ยวกับความเป็นจริง) แต่จุดเน้นของปรัชญาตะวันออกมีลักษณะพิเศษต่างจากปรัชญาตะวันตก กล่าวคือ ปรัชญาตะวันออก (โดยเฉพาะปรัชญาอินเดีย) สนใจปัญหาความเป็นจริง และรู้ความจริง (เกี่ยวกับความเป็นจริง) เพื่อการบรรลุถึงความเป็นจริง ดังที่ สนั่น ไชยานุกูล (2519) ได้วิเคราะห์ปรัชญาอินเดียว่ามีจุดเน้นในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรมและ การพัฒนาจิตใจ “ทุก ๆ ลัทธิถือว่าปรัชญานั้นเป็นสิ่งจำเป็นในการดำเนินชีวิต และทุก ๆ ลัทธิเพาะปลูกปรัชญาขึ้นมาเพื่อให้เราเข้าใจ เราควรจะดำเนินชีวิตของเราให้ดีที่สุดได้อย่างไร” และ “ปรัชญานั้นใช้ให้เป็นประโยชน์แก่คนเราได้อย่างไร” (สนั่น, 2519: 21-22) กล่าวคือปรัชญาตะวันออก (โดยเฉพาะปรัชญาอินเดีย) มีลักษณะเป็น “คำสอนให้ปฏิบัติ” ปรัชญาอินเดียไม่ใช่เน้นความรู้อย่างเดียว หากเพื่อส่งเสริมให้รู้เพื่อนำไปปฏิบัติ เน้นหลักปฏิบัติ เพราะจุดหมายสูงสุดของปรัชญา คือ การรู้แจ้งตน (Self – realization) ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าปรัชญาตะวันออก(โดยเฉพาะปรัชญาอินเดีย) มีลักษณะเป็นปรัชญาชีวิตนั่นเอง (<https://khopkhun.wordpress.com>)

4. บทสรุป

จากความหมายของ “ความเป็นจริง (reality)” จะเห็นว่า นักปรัชญาตะวันตกเชื่อว่า มีสภาวะความเป็นจริงอยู่หลังปรากฏการณ์ที่มนุษย์สัมผัสรับรู้ได้ แต่สภาวะความเป็นจริงนั้น ประสาทสัมผัสของมนุษย์อาจจะสัมผัสได้หรือไม่ได้ก็ไม่แน่ใจถ้าสัมผัสได้ก็แสดงว่า มนุษย์สามารถรู้ถึงความเป็นจริง (reality) ได้ แต่ถ้าสัมผัสไม่ได้ ก็แสดงว่า มนุษย์ไม่สามารถรู้ถึงความเป็นจริง (reality) ได้เมื่อพูดถึงเรื่องประสาทสัมผัส จะเริ่มเห็นร่องรอยของความแตกต่างระหว่างศาสตร์ตะวันตกกับศาสนาพุทธแล้ว ประสาทสัมผัสของศาสตร์ตะวันตกมีเพียง 5 ประการ คือ หู ตา จมูก ลิ้น และ กาย แต่ประสาทสัมผัสของศาสนาพุทธ มี 6 ประการ คือ เพิ่ม “ใจ” เข้าไป ในขณะที่ศาสตร์ตะวันตก ไม่แน่ใจว่า จะรู้ถึงความเป็นจริง (reality) ได้หรือไม่ แต่ศาสนาพุทธยืนยันว่า ในการปฏิบัติธรรม พุทธศาสนิกชนผู้ปฏิบัติธรรมสามารถเข้าไปรับรู้ ความเป็นจริง (reality) ได้

บรรณานุกรม

- ชายโพธิสิตา, อารีย์วรรณ อ่วมตานี, Emad & Kalary. (2561). http://digital_collect.lib.buu.ac.th. เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2561.
- ชัยวัฒน์ จันสิริบุญมี. (2561). <http://punyascientificphilosophy555.blogspot.com>. เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2561.
- อัญญา พลตเปลื้อง. (2561). <file:///C:/Users/Administrator/Downloads>. เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2561.
- <https://khopkhun.wordpress.com>. เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2561.
- <file:///C:/Users/Administrator/Downloads>. เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2561.

จริยธรรมการตีพิมพ์บทความในวารสารวิจัยธรรมศึกษา ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม

วารสารวิจัยธรรมศึกษา ของศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม ให้ความสำคัญกับการรักษามาตรฐานด้านจริยธรรมในการตีพิมพ์เผยแพร่บทความ ดังนั้น จึงกำหนดให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องปฏิบัติตามหลักการและมาตรฐานด้านจริยธรรมในการตีพิมพ์อย่างเคร่งครัด ดังนี้

บทบาทหน้าที่ของบรรณาธิการและกองบรรณาธิการในวารสารวิจัยธรรมศึกษา

1. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการมีหน้าที่พิจารณาและตรวจสอบบทความที่ส่งมาเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารทุกบทความ โดยพิจารณาความสอดคล้องของเนื้อหาบทความกับเป้าหมายและขอบเขตของวารสาร รวมถึงตรวจสอบคุณภาพของบทความตามกระบวนการประเมินคุณภาพบทความก่อนการตีพิมพ์
2. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องใช้หลักการในพิจารณาบทความโดยอ้างอิงเหตุผลทางวิชาการเป็นหลัก และต้องไม่ถือคติต่อผู้เขียนบทความและเนื้อหาบทความที่พิจารณาไม่ว่าจะด้วยกรณีใดๆ ทั้งสิ้น
3. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้เขียนบทความหรือผู้ทรงคุณวุฒิที่ตรวจประเมินบทความ ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์ในเชิงธุรกิจหรือในการนำไปเป็นผลงานทางวิชาการของตนเอง
4. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องไม่ปิดกั้น เปลี่ยนแปลง หรือแทรกแซงข้อมูลที่ใช้แลกเปลี่ยนระหว่างผู้ทรงคุณวุฒิที่ตรวจประเมินบทความและผู้เขียนบทความ
5. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องปฏิบัติตามกระบวนการและขั้นตอนต่าง ๆ ของวารสารอย่างเคร่งครัด

บทบาทหน้าที่ของผู้เขียนบทความในวารสารวิจัยธรรมศึกษา

1. บทความที่ผู้เขียนส่งมาเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารต้องเป็นบทความที่ไม่เคยตีพิมพ์หรือเผยแพร่ที่ไหนมาก่อน
2. ผู้เขียนบทความต้องทำการอ้างอิงให้ถูกต้องทุกครั้งเมื่อนำผลงานของผู้อื่นมานำเสนอหรืออ้างอิงประกอบในเนื้อหาบทความของตนเอง และต้องไม่คัดลอกผลงานของผู้อื่น
3. หากผลงานทางวิชาการของผู้เขียนเกี่ยวข้องกับการใช้สัตว์ ผู้เข้าร่วม หรืออาสาสมัคร หรือผลการวิจัยมีประเด็นที่เปราะบางต่อผู้ให้ข้อมูล ผู้เขียนควรดำเนินการตามหลักจริยธรรม ปฏิบัติตามกฎหมาย และข้อบังคับที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัด รวมถึงต้องได้รับความยินยอมก่อนการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลหรือแสดงเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น หนังสือรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ หรือในสัตว์ทดลองประกอบด้วยทุกครั้ง
4. ผู้เขียนบทความต้องยินยอมโอนลิขสิทธิ์ให้แก่วารสารวิจัยธรรมศึกษาก่อนการตีพิมพ์ และไม่นำผลงานไปเผยแพร่หรือตีพิมพ์กับแหล่งอื่น ๆ หลังจากที่ได้รับการตีพิมพ์กับวารสารวิจัยธรรมศึกษาแล้ว

5. ชื่อผู้นิพนธ์ที่ปรากฏในบทความต้องเป็นผู้ที่มีส่วนในบทความนั้นๆ จริง

บทบาทหน้าที่ของผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความ

1. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้นิพนธ์บทความ การพิจารณาคุณภาพของบทความต้องคำนึงถึงคุณภาพของบทความเป็นหลัก และพิจารณาบทหลักการและเหตุผลทางวิชาการโดยปราศจากอคติหรือความขัดแย้งส่วนตัว
2. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องตระหนักว่าตนเองเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญ มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาของบทความที่รับประเมินอย่างแท้จริง
3. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องไม่แสวงหาประโยชน์จากบทความที่ตนเองได้ทำการประเมิน
4. หากผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความได้ตรวจสอบแล้วพบว่าบทความที่รับประเมิน เป็นบทความที่คัดลอกผลงานชิ้นอื่น ๆ ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความต้องแจ้งให้บรรณาธิการทราบทันที พร้อมแสดงหลักฐานประกอบที่ชัดเจน
5. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องรักษาระยะเวลาประเมินตามกรอบเวลาประเมินที่วารสารวิจัยธรรมศึกษากำหนด รวมถึงไม่เปิดเผยข้อมูลของบทความให้ผู้อื่นได้รับรู้

การเตรียมต้นฉบับเพื่อการเสนอจัดพิมพ์ในวารสารวิจัยธรรมศึกษา
ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม

1. ขนาดของต้นฉบับ

พิมพ์หน้าเดียวบนกระดาษสันขนาด A4 โดยเว้นระยะระหว่างขอบกระดาษด้านบน 3.81 ซม. ด้านขวากับด้านล่าง 2.54 ซม.

2. รูปแบบอักษรและการจัดวางตำแหน่ง

ใช้รูปแบบอักษร TH Sarabun PSK พิมพ์ด้วยโปรแกรมไมโครซอฟท์เวิร์ด โดยใช้ขนาดและชนิดของตัวอักษร รวมทั้งการวางตำแหน่งดังนี้

2.1 ขนาดกระดาษ จัดพิมพ์บทความด้วยกระดาษ ขนาด A4 พร้อมระบุเลขหน้า ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา ตำแหน่งขีดขอบกระดาษด้านขวาและซ้ายตามรูปแบบการจัดหนังสือทั่วไป

2.2 ชื่อเรื่อง (ภาษาไทย) ขนาด 18 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งกึ่งกลางหน้ากระดาษ

2.3 ชื่อเรื่อง (ภาษาอังกฤษ) ตัวพิมพ์ใหญ่ ขนาด 14 ชนิดตัวหนา ตัวพิมพ์เล็ก ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งกึ่งกลางหน้ากระดาษ

2.4 ชื่อผู้เขียน ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา ตำแหน่งขีดขอบกระดาษด้านขวา ได้ชื่อเรื่อง โดยให้ใส่ทั้งชื่อผู้เขียนภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พร้อมระบุอีเมลด้วย

2.5 ที่อยู่หรือหน่วยงานสังกัดของผู้เขียน ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งขีดขอบกระดาษด้านขวา ได้ชื่อผู้เขียน โดยให้ใส่ที่อยู่หรือหน่วยงานทั้งชื่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

2.6 หัวข้อบทคัดย่อไทยและอังกฤษ ตำแหน่งขีดขอบกระดาษด้านซ้าย ได้ที่อยู่หรือหน่วยงานสังกัดของผู้เขียน โดยหัวข้อบทคัดย่อไทยและหัวข้อบทคัดย่ออังกฤษ ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตัวพิมพ์ใหญ่

2.7 เนื้อหาบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา จัดพิมพ์ไม่ควรเกิน 3 ย่อหน้า บรรทัดแรกเว้น 1 แท็บ (Tab) จากขอบกระดาษด้านซ้าย และพิมพ์ให้ชิดขอบทั้งสองด้าน

2.8 หัวข้อของคำสำคัญ ภาษาไทย ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งขีดซ้ายหน้ากระดาษ ได้บทคัดย่อภาษาไทย และคำสำคัญนี้ไม่ควรเกิน 3 ศัพท์ ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา

2.9 หัวข้อของคำสำคัญ ภาษาอังกฤษ ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งขีดซ้ายหน้ากระดาษ ได้บทคัดย่อภาษาอังกฤษ และคำสำคัญนี้ไม่ควรเกิน 3 ศัพท์ ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา

2.10 หัวข้อเรื่อง ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งขีดขอบกระดาษด้านซ้าย ระบุหมายเลขข้อ

2.11 หัวข้อย่อย ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ระบุหมายเลขข้อย่อย โดยเรียงตามลำดับตามเลขหัวข้อเรื่องเป็นหลัก

2.13 เนื้อหา ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา และพิมพ์ให้ชิดขอบทั้งสองด้าน โดยบทความวิจัยและบทความวิชาการ ให้มีองค์ประกอบเริ่มตั้งแต่บทนำหรือความนำ เนื้อหาหลัก วิเคราะห์และสรุป บรรณานุกรม

ส่วนบทวิจารณ์หนังสือ ให้มีข้อมูลทางบรรณานุกรม ชื่อผู้วิจารณ์ บทวิจารณ์ สำหรับงานสร้างสรรค์ประเภทอื่นๆ ให้มีองค์ประกอบตามบทความวิจัยและบทความวิชาการ

3. จำนวนหน้าต้นฉบับ

เนื้อหาของบทความตั้งแต่หัวข้อเรื่องจนถึงบรรณานุกรมควรมีความยาวไม่ควรเกิน 15 หน้า กระดาษขนาด A4

4. ช่องทางการส่งผลงาน

4.1 ทางไปรษณีย์ ให้พิมพ์ผลงาน 1 ชุด และซีดีบันทึกผลงานในรูปแบบไมโครซอฟต์เวิร์ด 1 แผ่น ส่งถึง พระมหาหมณวินทร์ ปุริสุตโตโม, ผศ.ดร. 137 วัดอาวุธวิกสิตาราม ถ.จรัญสนิทวงศ์ 72 แขวงบางพลัด เขตบางพลัด กรุงเทพฯ 10700 โทร. 086-086-4258

4.2 ทาง Email โดยส่งไฟล์เวิร์ด ไปที่ maghavin9@yahoo.com

4.3 ทาง website โดยส่งไฟล์เวิร์ดเข้าในระบบของวารสาร หลังจากนั้น ทางวารสารจะดำเนินการตามลำดับจนกว่าจะมีการตีพิมพ์ผลงาน